

HÁZANÉZŐ

A korondi FIRTOS Művelődési Egylet folyóirata

XXIV. évfolyam - Páll Lajos emlékszáma

2013

Tartalom

- Józsa Judit:** Patrona Hungariae
Molnos Lajos: Hangulatok. Korond, 2013;
Csendélet. Páll Lajos
Varga Géza: Székely jelpárhuzamok
a Szent Koronán
Zepeczánér Jenő: Az székely só kérdése
az 1848-1849-es forradalomban
Lőrincz György:
Az elvesztett sziget; Utószó
Józsa András: A Monarchia legnagyobb
autóversenye Szovátán
Gáspár Mihály: A siklói általános iskola
rövid története
Cseresnyés György: Életem története
Majla Sándor: Korond Páll Lajost temeti
Ambrus Lajos: Isten széke; Jenőné kocsija
Ráduly János: Páll Lajos emlékének;
Veronica Porumbacu
házvezetője voltam
Molnos Zoltán: In memoriam
Csiszér Alajos: Balázs Ferenc
Páll Lajos versei és meséi
Szolláth Hunor: Borbély Gyula szovátai
képeslapkiadó tevékenysége
Bölöni Domokos: Postaréti Golgota
Pongrácz László: Amiről a kövek beszélnek
Beder Tibor: Kell, hogy legyen
egy olyan hely
Kacsó Eszter: Ne félj!
Elekes Ferenc: Közöm Korondhoz
Dr. Tófalvi Melinda: Én, Korond és a méhek
Józsa Ildikó: A kulcs
Nagy Ferenc: Toborzó
Tófalvi Előd: Bonyodalmak
Vinceffy László: Laudáció
Páll Szilárd: Molnos Zoltán pillangói

HAZANÉZŐ

KIADJA A KORONDI
FIRTOS MŰVELŐDÉSI EGYLET.

Alapítási év: 1990

Elnök: Ambrus Lajos

Titkár: Kovács György

Szerkeszti:

Ambrus Lajos (főszerkesztő)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Bölöni Domokos

Király László

Majla Sándor

Molnos Lajos

Ráduly János

Tófalvi Zoltán

Postacím:

537060 Korond, Főút 664.

Tel. 0266-249 185

e-mail: alajos@korond.ro

A fedőlapon:

Molnos Zoltán: Korond (olaj)

A hátsó borítón:

Molnos Zoltán: Józsa János (olaj)

Korrektor:

Tófalvi Csilla, Tófalvi Rozália

Tördelte:

Szász Csaba / IPG

Műszaki vezető:

Petroczi Géza

Felelős vezető:

Istvánfi Emma

A kiadvány

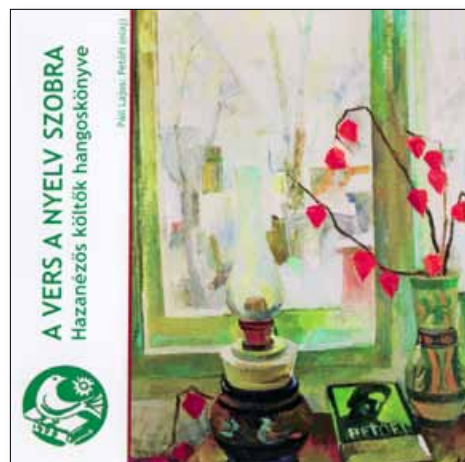
Korond Helyi Tanácsának
támogatásával jelent meg.

Készült Székelyudvarhelyen
az **INFOPRESS GROUP RT.**
nyomdájában.

HAZANÉZŐS HANGOSKÖNYV

- A korondi Firtos Művelődési Egylet versajándéka -

Kétezer-tizenkettő karácsonyára megjelent a Hazanéző Könyvek sorozatában a Firtos Művelődési Egylet újabb kiadványa, **A megmentett hűség** című interjú-kötet. Az Ambrus Lajos által tervezett és igényesen megszerkesztett, a csíkszeredai Tipographic nyomdában pedig szépen kivitelezett könyvben huszonöt – a sorozat szerkesztője által kiválasztott – Korondhoz/Sóvidékhez és a Hazanézőhöz fűződő személyiség válaszol Székely Ferenc kérdéseire, hogy „látva lássák” a tisztelt olvasóink, mit jelenthet az ember számára az otthon, az „anyaföld”. Az idén, kétezer-tizenháromban, a költészet napjára elkészült a Hazanéző hangoskönyve is, **A vers a nyelv szobra** címmel.

Hazanézős költők hangoskönyve

„Hullatja levelét az idő vén fája,

Terítve hatalmas rétegben alája;

Én ez avart jártam, tűnődve megálltam:

Egy régi levélen ezt írva találtam.”

Így hangzik Arany János csodálatos hőskölteménye, a Buda halála. S bár a nagy költő azt vallja, hogy „a költő az legyen, mi népe”, e sorok hallatán mégse arra gondolunk elsősorban, hogy Buda régi magyar személynév, a mondáink szerint a hét hun vezér egyike, Bendegúz fia, Attila testvére és uralkodó-társa az ötödik században, hanem csodálattal érzékeljük a fülünkkel, hogy az anyanyelv hullámszerűségében a hangzó-elemek észlelhető törvényszerűségei szerint visszatérnek, hogy létrehozzák a füllel felfogható ritmus felismerésének jó érzését, és szüllessen meg az anyanyelv törvényszerűségei által az az alkotás, mit igen találóan a nyelv szobrának, versnek nevezhetünk.

Ebben a hangoskönyvben a hetvenen túli hazanézős költők „csoda-szobraikban” az „öt érzék ezer muzsikája által a tartalom és a forma egységében adnak hírt a teremtetett világokról, arról, hogy ők sem a kitalálthoz akarnak valóság-elemeket ragasztani, hanem hogy „nevük költő legyen, s nem csaló”, magát a székely-magyar valót emelik a költészet csodálatos világába.

Ez a valóban nemcsak „hangos, de élőkönyv” a jelenkori erdélyi magyar líra egyik legavatottabb ismerőjének, Bertha Zoltán irodalomtörténésznek és irodalomkritikusnak a gondolatait juttatja az eszünkbe: „A gyökeresség és a távlatosság dimenziói sugallatos erejű képiséggel telített versekben az elháríthatatlan személyes és közösségi sorstapasztalatokkal” szólnak az öt költő /Ambrus Lajos, Király László, Molnos Lajos, Pál Lajos, Ráduly János/ hangján, „hírt hozva olyan vidékről, ahol az ösvények az égbe futnak, idézve a történelmi örökség példasugárzó szereplőit is a zágoni Mikes Kelemenről a korondi fazekasokig.”

Az Ambrus Lajos szerkesztette hangoskönyvet Katona Éva, Tófalvi Csilla, Tófalvi Rozália és Tófalvi Zsolt közreműködésével Tófalvi Sándor készítette.

(Hazanéző)

Józsa Judit: Patrona Hungariae

„Patrona Hungariae azaz Magyarok Patrónája, nem más mint a: Magyarok Nagyasszonya, a Boldogságos Szűz Mária. Ez a megnevezés országalapító királyunk, Szent István ország felajánlása jogán született. Halála előtt, 1038. augusztus 15-én, Nagyboldogasszony napján, országát és koronáját Szűz Máriának adta örökségbe, s ezzel oltalmába ajánlotta. Ezért nevezik Magyarországot Mária országának.

1687-ben I. Lipót császár a pozsonyi országgyűlés alkalmából ünnepélyesen megismételte az országfelajánlást. 1693-ban, a török uralom alóli felszabadulásért, a bécsi Stefánskirche-ben újra hálát adott az Úrnak és Máriának a közbenjárásért. Az országfelajánlást 1896-ban Vaszary Kólos hercegprímás, 1998-ban pedig Paskai László bíboros úr is megismételte.

Jézus Krisztus édesanyját, Máriát az Istenhez legközelebb álló földi embert, az égi és földi szféra közti legfőbb közvetítőként tiszteljük. Mária patrónusi szerepére Szent Bernát sorai mutatnak rá: „Az Úr akarata, hogy semmink se legyen, ami Mária kezén ne ment volna keresztül. S ugyanígy: ez az Ő akarata, hogy egészen Márián keresztül legyünk az Övéi.” A hívek

védelmesője, imáik közvetítője az úgynevezett Köpönyeges-Mária ikonográfiai képtípusban jelenik meg.

A magyar ősvallásból az ősi Boldogasszony-képzet szerencsésen olvad egybe a kereszténység felvételével, a Mária tisztelettel.

A Patrona Hungariae szobrom alkotása a Köpönyeges Mária, a Napba-öltözött Boldogasszony (Jelenések könyve 12.1) és a Magyarok Nagyasszonya ikonográfiájának képei lebegtek a szemem előtt. Ennek megfelelően a kompozícióban a Szűz Anya - a szentekhez illően - meztelen lábával tapossa el a holdsarló alatt a kígyót, a gonoszt. Díszmagyar ruhában, fenséges királynői testtartásban, fején szent koronával ül égi trónusán. Szép magyar nő, hosszú haját varkocsba fonva, visszatűzve viseli. Kedves és tiszta mosolyával megnyugvást, biztonságot és derűt sugároz. Bal karjában tartja gyermekét. A kis Jézus egyszerű ruhácskában, áldó kéztartásban glóriát visel. A Szűz Anya jobb kezében tulipános jogart tart, e motívum a magyar népművészetben az anyának és anyaföldnek a szimbóluma.”

**Józsa Judit: Magyar Örökség I.
Fotó: Gedai Csaba**

MOLNOS LAJOS

Hangulatok

Korond, 2013

...elhúztak rég a fecskék –
Meneget elfelé Korond
s a Felszeg utca:
emlékeimből már csak
néha futja
egy-egy nyárra,
csendes őszi délutánra
s kapunk mellett az almafára,
amelyik rég füstté váltott,
s vele szállott
gyermekkorom is a légbe.
Hull a dió,
galagonyabokor izzik –
Firtos köré
homály húzik,
a rejtelmes Füge-várban
csak a csend vénül magában:
sárkányai szétszéledtek,
tündérei messze mentek,
s búdázoló holdvilágon
nem hancúroznak a fákon
mókás manók, víg lidércek.
Csillaghullatók az éjek –
Tűnő csillag: mennek,
mennek, eregélnek
elfelé a régi nóták, régi táncok,
régi arcok, régi álmok:
mindent felzabál az álnok
idő torkos éhe,
csak a tornác...

de! A TORNÁC
ragyog még a régi házban,
s ott állingál Édesanyám,
várakozik A TORNÁCON.
Várakozó emlék, álom –
Istenem, be megfáradtam!
Haza vágyom.
Haza, Végleg,
A TORNÁCRA:
ne várjon már
Édesanyám se
hiába -
fent az égből,
lent a földben:
a korondi temetőben.

Kolozsvár, 2013. március 4.

Székely jelpárhuzamok a Szent Koronán

A Szent Koronát 531 táján készítették Zabergán „szabír kán”, a szabírhunok nesztoriánus vezetője számára a mervi oázisban. A királyi ékszeren székely írásjelek párhuzamait találjuk, amelyeket a korai kereszténység átvett az ősvallásból.

A Szent Korona a latin és görög írásjelek mellett székely írásjelekkel rokonítható jeleket is tartalmaz. Ezeket eddig három ok miatt nem vizsgálták. Egyrészt nem alkotnak folyamatos sorokat, ami megakadályozta az írásként való értelmezésüket. Másrészt e jelek díszesebbek is, ami miatt könnyen vélhetők pusztán díszítésnek. Harmadsorban pedig az akadémikus tudomány nem ismeri a székely rovásírást, az eredetét nem kutatja – így ezek a hieroglifikus párhuzamok sem válhattak közismertté. Csak a világmodellek jeleinek feltárása, olvasási (megértési) módjuk tisztázása és az írás fogalmának pontosítása vezethetett el a Szent Korona harmadik jelrendszerének azonosításához és elolvasásához.

A Szent Korona eddig nem vizsgált jeleire Ludvig Rezső koronakutató ötvös irányította a figyelmemet. Mint arra rámutatott, a Szent Korona pártáján, a Krisztus-zománc térdén lévő rekeszrajzolatokat semmilyen ötvöstechnikai szempont nem indokolja, ebből következően azok jelek lehetnek. Ludvig Rezső kérésének megfelelően tisztáztam a mondott jelek értelmét, s átvizsgáltam a Szent Korona és általában az uralmi jelvény-együttes jelkészletét is. A magyarság jelképei c. kötetben fogalmaztam meg azt a tételt, miszerint a magyarság legfontosabb jelképei szorosan kötődnek a székely írás jeleihez. [1] A kutatás előrehaladásával párhuzamosan jelentek meg az újabb felismeréseket közreadó cikkek is e tárgyban. [2]

SZÉKELY JELEK A MAGYAR URALMI JELVÉNYEKEN

A magyar uralmi jelvényeken (a Szent Koronán, a jogaron, a koronázási paláston, az országalmán és a címerben) összesen 17 székely rovásjel párhuzama található meg. A Nemetz Tiborral 1992-ben elvégzett matematikai valószínűség-számítás eredménye szerint a jelek hasonlósága nem a véletlennek, hanem a genetikai kapcsolatnak köszönhető. [3] Ezt a jelek egykori ősvallási jelentése teszi érthetővé. A jelek eredetileg szójelek voltak és a hozzájuk kötődő ősvallási hiedelmek legitimálták az uralkodóház hatalmát. [4] [5] A hun eredetű magyar dinasztia az uralmi jelvényeit és a rajtuk lévő jeleket is a hun időkben örökölte. Az Árpádház a kereszténység államvallássá tétele után is ragaszkodott a megszokott jelképekhez. Ennek köszönhető, hogy nem csak a Szent Korona szerkezete hasonló a szibériai sámánkoronakéhoz; hanem a koronázó palást jelrendszere és képszerkezete is azonos, vagy rokon a szibériai sámán-köpenyekével sőt az inka uralkodók palástjával is.

Mindezek alapján nyilvánvalóvá vált, hogy a magyar uralmi jelvényeken szükségképpen jelennek meg a székely jelek hieroglifikus párhuzamai. E jelvények ugyan különböző korokban

készültek, a készítőik mégis mindig figyelemmel voltak a hun jelképekre, amelyek egy ősi állameszme maradványai. A jelek által képviselt gondolati rendszer később a koronaeszmeben lett kifejtve. A magyar koronaeszme a Szent István korabeli Európában páratlanul demokratikus, és csak a sztyeppi katonai demokrácia viszonyai közepette szülehetett meg. A katonai demokrácia ma is korszerű értékrendje e hun jelek segítségével vált a középkori magyar királyság állameszméjének egyik meghatározójává.

A székely jelek előzményét – régészeti leleteik tanúbizonysága alapján – használták a szkíták és a hunok is. E jelek kimutathatók egy Krím-félszigeten előkerült szkíta aranykoronán, a kubánvidéki hun kettőskeresztben (amely a feltételezések szerint egy diadém jelképe volt) és az alucsajdengi hun koronán is. A koronákon viselt jelek alapján a magyar uralkodóház alkotmányos rendje a sztyeppi szkíta-hun állameszmét képviselte a középkori Európában.

SZÉKELY JELEK A SZENT KORONÁN

A Szent Korona szerkezetében, valamint az aranyból és zománcokból álló díszítésén találunk olyan jeleket, amelyek a székely jelekkel (a klasszikus székely írásjelek hieroglifikus elődeivel) azonosíthatók. Olvasási módjuk a kőkori eredetű világmodellek jeleinek olvasásmódjával rokon. Ez azt jelenti, hogy egyszerre csupán egy-két szót lehet fonetikusán azonosítani és elolvasni a koronán. Olvasás helyett inkább a fonetikus jelképek megértéséről, a koronát és a jeleit jól ismerő emberekben a Szent Korona láttán kialakuló összbenyomás keltéséről van szó. Az uralmi jelképeinken (köztük a Szent Koronán) található székely rokonságú jelek megtekinthetők a székely írás rétegeit bemutató táblázatok egyikén: [6]

A FÖLD SZÓJELE

A Szent Korona felülnézete a körbe zárt kereszt, amely a székely írásban az "f" (Föld) jele, valamint a kínai írásban és az asztrológusok jelrendszerében is "Föld" jelentésű. A Föld szakrális központját, a Teremtés helyszínét, az Éden térképét (az egy forrásból négy irányba induló szent folyókat) ábrázolja. Az Éden a Teremtés helyszíne, az Isten lakhelye, ahonnan az isteni rend és életerő – a szent folyók vizével jelképezetten – szétterjed. E jelekből kialakított térképnek több képszerű változata ismert a magyar népművészetben és a világ mandaláiban. A Szent Korona a népmeséinkből és az antik mitológiából ismert bűvös erejű tárgyak rokonságába tartozik: a közemberből képes isteni megbízatást teljesítő szakrális ural-

A JÓ SAROK LIGATÚRA

A Szent Korona Szent György zománcának könyökén a Jó sarok ligatúra található. A sarok "úr Óg" szó az Őszövetségben említett Óg király nevéből alakult ki. (Az akkád sar szó „király” jelentésű). Óg királyt a görögök Heraklészként ismerték és a szkíták ősapjának tartottak. A jelforma Hérahész oszlopait (a világ sarkain található, égbe vezető hegyeket) ábrázolja. A jelpárost ugyanazon ősvallási képzetnek megfelelően tették Szent György könyökére, amiért a Jóma ligatúrát az abroncs Krisztusának térdére, a jó jelet pedig a keresztpánt Krisztus-zománcán a vállra.

MIÉRT SZENT A SZENT KORONA?

E kérdést többen feltették és különféle válaszok is születtek rá. A magyarázatok azonban nem lehetnek alaposak a Szent Koronába épített székely hieroglifikák figyelembe vétele nélkül. A királyi ékszer ezek a hieroglifikák teszik beavatott koronává, a ma ismert koronák között egyedivé és szentté. E jelek írják le az uralkodó és a Teremtő kapcsolatát; valamint az uralkodóra háruló és az általa vállalt szent feladatokat: a területből ország, a tömegből nemzet alkotását. [6]

JEGYZETEK

1. Varga Géza: A Szent Korona, In: A magyarság jelképei, Írástörténeti Kutatóintézet, Budapest, 1999., 169. oldal.
2. Varga Géza: A Szent Korona készítésének ideje, helye és alkalma (kézirat)
3. Varga Géza: Különböző lineáris írásrendszerek hasonló jelei, In: Bronzkori magyar írásbeliség, Írástörténeti Kutatóintézet, Budapest, 1993., 189. oldal.
4. Sz. A. Tokarev (szerk.): Mitológiai Enciklopédia I. és II., Gondolat Kiadó, Budapest, 1988. (Az ősvallás tételeiről általános tájékoztatás nyerhető belőle)
5. Berze Nagy János: Az égigérő fa, magyar mitológiai tanulmányok, Pécs, 1958. A magyar ősvallás legfontosabb témájáról, az Istennel azonos égigérő fával (Tejút) kapcsolatos ősvallási hiedelmekről tájékoztat.
6. Varga Géza: A magyar jelkincs rétegei és párhuzamai táblázatokban www.csinyalohaz.hu (A táblázatok közül az egyik az uralmi jelvényeinkben lévő székely-azonos jeleket mutatja be)
7. Ipolyi Arnold: Magyar mythologia, kiadja Heckenast Gusztáv, Pest, 1854.
8. Varga Géza: Így írtok ti magyar őstörténetet, Írástörténeti Kutatóintézet, Budapest, 2010. 15. oldal. A hun kereszték közepén látható "lyuk" jel (amely a sumer írásban a "kút, forrás" szójele) világosan utal arra, hogy a hunok a keresztet az egyetlen lyukból (forrásból) négy irányba tartó folyók jelképeként tartották.
9. A székelyderzsi felirat egy másik olvasata (Székely-derzs honlapján).
10. Varga Géza: A székelyderzsi rovásírásos téglák (kézirat)
11. Varga Géza: Az Éden írása (a magas jelnek azonban balra kellene mutatnia, ezért az azonosítás bizonytalan; a hegyek állásától függően lehet a sarok, vagy a kő jele is; ez esetben a ligatúra olvasata: jó sarok, vagy jó kő)

A SZÉKELY SÓ KÉRDÉSE AZ 1848-1849-ES FORRADALOMBAN

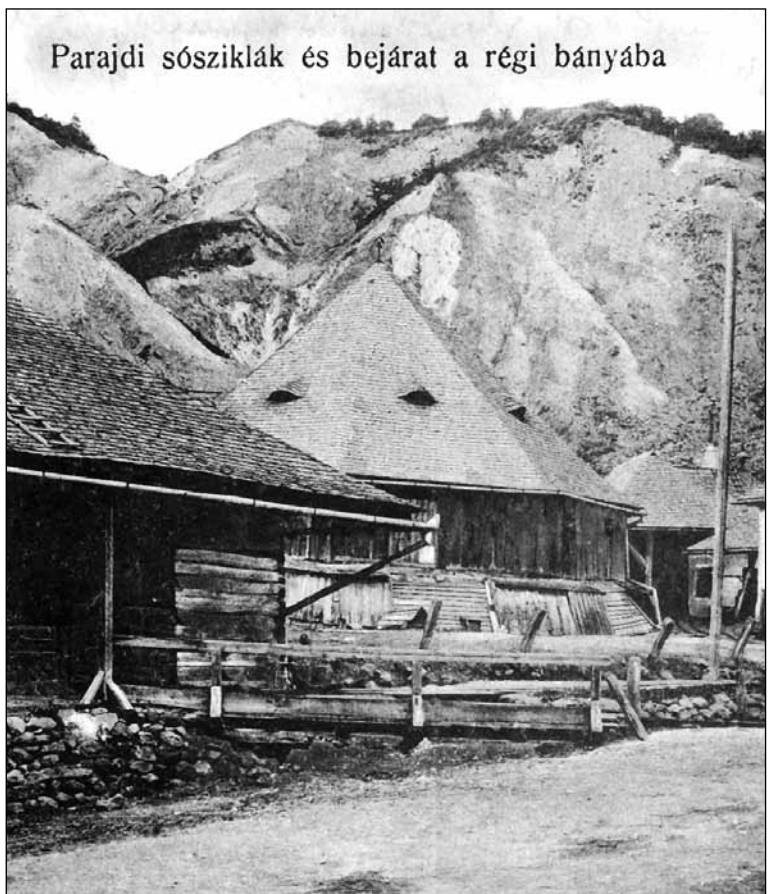
„A Székelyföld területén nagy mennyiségű sótelepek fekszenek, melyekből a székelység házi szükségletére a kívánt mennyiséget ősidők óta ingyen hordhatta.”¹ - írja 1906-ban Connert János. A székelyek sóhasználati joga kelet-erdélyi letelepedésüktől kezdve végigvonul egész történelmükön, és az 1848-1849. évi forradalomig nagy jelentősége volt. Ennek ellenére olyan összefoglaló munka, amely feltárná a görényi és a parajdi bányák, a nagyszámban előforduló sós források használatának mint történelmi, mint néprajzi vonatkozásait, még nem született.

Történetiségében a kérdés tárgyalásában három nagy időszakot különíthetünk el:

1. a szabad sóhasználat időszaka, a kezdetektől az 1562. évi segesvári országgyűlésig,
2. a sóhasználati jog korlátozása a központi hatalom által, a segesvári országgyűléstől 1848-ig,
3. 1848-tól napjainkig.

Az 1848-1849-es forradalom, amely két társadalmi rendszer határköve Erdélyben, a rendi privilégiumok felszámolásával alapjaiban változtatta meg a székelyek sóhasználati jogát is, és ezt a székelység is elfogadta, mikor elfogadták a forradalom célkitűzéseit, lemondtak rendi kiváltságaikról.

„Már az 1790-ben tartott országgyűlésen megjelenik a székely követek utasításában a székely nemzet legfőbb kívánsága, hogy régi törvényes állapotába, ősi szabadságába helyezték vissza, mind személyére, mind vagyonára nézve. Azóta minden országgyűlést felkerestek anélkül,

hogy legkisebb eredményt is érthettek volna el.”² Az ilyen jellegű követelések sikertelensége ellenére is a székelység nagy tömegei még a XIX. század közepén is a rendi kiváltságok visszaállításában keresték soruk jobbrafordulásának útját, és ez a nézet jellemzi a sóhasználat kérdését is, amely már a forradalom első szakaszában felmerült. Már március végén marosszéki „uszító izgatók” - udvarhelyi hírek szerint - jönnek, hogy megszüntetve a kincstár jogait a parajdi bánya felett, azt foglalják le. Később fontossá vált a bánya abból a szempontból is, hogy jövedelmeit ne használhassa fel a nagyszebeni general-commando, a császári reakció.

A parajdi bánya sóvágó munkásai kérelemmel fordultak a kincstárhoz a béreik felemelése érdekében. Ennek nyomán Dohy József, a sóbánya adminisztrátora (Werksverwalter) feliratban³ tájékoztatja a sóbányák igazgatóját:

A parajdi sóvágók is épp oly szegények, és gazdaságuk sincs, mint a marosújváriaknak. Nem tudják elkezdni a munkát míg a régi szokás szerint a királyi raktárból nem kapják előlege az elszámolásig legalább a saját maguk számára szükséges gabonát, kukoricát és fagyút termelési áron. Szem előtt kell tartani azt is, hogy a sóvágó munkások, hasonlóan a váltásban dolgozókhöz, évente csak 3-4 hónapi munkára számíthatnak, és azt, hogy a marosújváriak minden évben nagyobb fizetéseket kapnak, és ők a termelési ár feléért vásárolhatják meg a szükségeseiket. A fentiekre hivatkozva alapozzák kérésüket a kérelmezők, elsősorban az élelmiszerek és a más munka közben szükségesek drágulására, mikor béreik emelését kérik, hogy képesek legyenek úgy magukat, mint családjaikat táplálni. A kérelmezők érveinek megerősítésére, akik szerint nem keresik meg a szükségeseiket családjaik fenntartására az adott feltételek mellett, bátorítokom vizsgálat végett felséged elé terjeszteni, a só kézzel való kitermelésére vonatkozó A és B pont alatti bizonyítékokat. Megvizsgálva a sóvágásra vonatkozó A pont alatti bizonyítékokat láthatjuk:

- a. 1847/1848. katonai évben a sóvágás 1847. december 9-től 1848. március 14-ig tartott, vagyis 13 hetet és 5 napot;
- b. ez alatt az idő alatt 41 egyén foglalkozott a só kitermelésével, a sóvágók és segédek, ez alatt termeltek 54 000 tiszta tömböt és 18 520 földes tömböt, ezzel kerestek összesen 1117 forint 32 1/2 krajcárt. Felosztva ezt a fenti számmal, következik, hogy egy munkás átlagban 28 forint 42 1/2 krajcárt. Ebből a keresetből, ugyanazon bizonyítékok alapján kénytelenek voltak a királyi raktárból vásárolt anyagokért, élelemért és felsze-

A parajdi sóhegyek

relésért 673 f. 30 1/2 kr. fizetni, átlagban 16 f., 26 kr.-t., beleértve az adót is. Számukra maradt átlagban fejenként 12 f. 17 kr. készpénz. Figyelembe véve, hogy kötelezve voltak, hogy annyi gabonát vegyenek meg, amennyit kaptak a királyi raktárból, búzát 1 f. 1/4-ért, kukoricát 40-42 kr.-ért vékáját (?) (= 16 kg), nem lehet kétséges, hogy a kapott 12 f. 17 kr. nem volt elegendő számukra, hogy magukat és családjukat éllemezze, és annál inkább nem tudták beszerezni a nélkülözhetetlen ruházatot és más nélkülözhetetlen dolgokat. Ugyanaz a B bizonyíték vonatkozik a váltásban dolgozó sóvágókra is.

Kiindulva a fent leírt valódi bizonyítékokból, a sóhivatal, amely alázatosan aláír, kifejezi véleményét, hogy a kérelmezők nem túloztak a helyzetük leírásában a só termelése során az év során; ezért merjük alázatosan kérni, hogy engedélyezze az árak emelését visszamenően is 1/4 kr.-al minden tiszta sötömb esetében; ez 246 f. 40 kr. emelést jelentene, amely szükséges a 41 sóvágó fizetésének emelésére, beleértve a 2 kr. különbözetet váltásonként, ami 44 f. jelent.

A székelyek sóhasználati joga az erdélyi utolsó rendi országgyűlésen is terítékre került. Ifj. gróf Bethlen János, Udvarhelyszék követe hozzászólásában kéri, hogy a só árakat mérsékeljék. „Egy keresztl ment tárgyhöz, a só ügyéhez szól. Kettőt indítványoz. Az apró sókat olcsóbb árra tétetni óhajtja.”⁴ Hasonló szellemben szólal fel Háromszék követe Berde Mózes: „Tudva van, hogy az országnak fele Moldvából becsempészett sóval él. E

csempészet míg egyfelől nagy hiányt okoz az országos közjóvedelmekben, másfelől kártékonyan hat a közerkölcsiségre, menyiben a contrabandális rendszer fennállását teszi szükségessé. ... Az apró só nálunk is vízbe vetik, hozzanak a rendek ez iránt tiltó törvényt, s szabják az apró só árát négy ezüst húszasra.”⁵

Végül is megszületett a kolozsvári országgyűlés utolsó törvénye, az 1848. évi XI. tc. a „Sóárról és a sóskútakról”:

1. §. A kősó ára az unió következtében följebb nem emeltetik.
2. §. A sóskutak a hazai törvények értelmében szabadon lesznek használhatók.
3. §. Addig is, míg a só áráról országosan rendelkezni lehetne, az apró só vízbe vetése betiltatik s ezen só ára ideiglenesen is szállíttassék le a lehetőségig a minisztérium által.

A székely székek követői megszavazták ezt a törvényt, amely végül is feltételeket szab az unió tárgyában. Később az unióbizottságban is felmerült a székely só kérdése, de megoldást ez a vita sem hozott. A szabadságharc alatt, a háború következtében a só kérdése is lekerült a napirendről.

Az erdélyi 1848: XI. tc. nem rendezte kielégítően a székelyföldi só kérdését, azt továbbra is mindegyre felmerült. A kolozsvári Ellenőrben, az országgyűlési vitákkal egyidőben, a kor jeles publicistája Dózsa Dániel elemzi a székely só ügyét.⁶ A só ügy egyike a legfontosabbaknak, hiszen nem egyszer az országgyűlések is tárgyalták. A sóhivatal egyike a legfontosabbaknak, amely a nép bírja volt, sok családot juttatott koldusbotra. „Magunk néztük végig felháborodott lélekkel, midőn Szovátán egy embert,

ki ottan egy akkora sóspatakból, mely esős időben malmot hajtana, egy korsó sósvízet merítvén, bajonétos katonáktól vétetett körül, s hurcoltatott Parajdra, hol kérdésen kívül a sóhivatal szokása szerint elítélte. Azt mondanák az illetők, hogy büntetlen találatot? De büntett-e az, hogy saját falujának sóspatakából valaki merítsen, holott a sónak is falunk határaini szabad használatára tiszta jogunk van? Csodálkozom, hogy az Adriai-tenger sós vizén is még nem kezdnek a kamarák egyed áruszkodni!”

A magas árak és az egyedáruság, amely megvonta a joghasználatot kedvezett a csempészetnek. Ahogy Amerika a teát bojkottálta, úgy Észak-Olaszországban nem pipáztak tiltakozásul, Magyarországon a külföldi áruk ellen a védegylettel tiltakoztak, úgy Erdélyben „a Székelyföld a só monopóliumot a só csempészetrel buktatta meg”. A csempészet a hazai só forgalmának csökkenéséhez vezetett. A székelyek kezdetben olcsón kapták a sót, egy köből zabért szabadon vihetten, „mikor kapája sokhelyütt a só köveken csorbult el midőn földjét kapálta”, de Mária Terézia alatt, mert szükség volt a pénzre a királyi tábla fizetéseire, mázsája 30 ezüst kr.-lett, majd hatalmas ugrással 9 rfrt. 15 p-kra ugrott. A székely marhatenyésztés megbukott, minek leszegényedés lett a következménye. Az erdélyi pénz Moldvába folyt ki, de az ottani becsempészve is sokkal olcsóbb volt, mert egy ottani kősó a csempészeknél csak 2

rfrt. volt. „De terjedt is a bűn, a csempészet bűne, igen vele a méltatlanság, valahányszor a kamara őrebeitől sócsempész irtóztatosan legyilkoltatott.” Nagyobb jövedelmet hozna az olcsó só a kincstár számára, figyelmezteti a törvényhozókat, és az új igazgatási rendszer iránt is megszűnne az aggodalom és kétkedés.

A lakosság és a kincstár veszteségét, amely a sócsempészet következtében éri, megpróbálják számszerűsíteni. Szükséges a csempészet megakadályozása, de *nem erőszakos úton, mert annak eredmény nem lehet, hanem gazdasági eszközökkel*. Hiába büntették a csempészeket és a törvénytelen sókereskedelmet kegyetlen szigorral, pénzbírsággal, szekerek és ökrök elkobzásával, börtönnel vagy akár kivégzéssel, amint történt 1829-ben Kézdi-polyánban a 2. székely gyalogezredbeli Balogh József esetében.⁷ A moldvai és havasalföldi só törvénytelen behozatalának megakadályozásának csak egyetlen útja volt, a hazai só árának mérséklése legalább arra a szintre, amelyen az ottani van, vagyis mázsája 1 Ft 40 kr. legyen. A parajdi bánya termelése folyamatosan csökkent, 1784-ben 50 000 mázsa volt, ami 20 - 25 000 mázsára csökkent, miközben a lakosság száma jelentősen növekedett. Ha a fogyasztás egyenes arányban nőtt volna a lakosság számával, a fogyasztás a forradalom évében 350 000 mázsa kellene legyen, így évente 330 000 mázsa ellenértéke folyik ki Erdélyből. Ez 550 000 Ft. kiáramlását

jelenti, amíg a parajdi bánya bevétele csak 65 000 Ft. Jelentős károk érték az országot azért is, mert az un. „só hulladékot”, vagyis a kitermelés során keletkezett apró sót a folyóvizekbe dobták, vagy az esőre bízták, hogy mossa el és ezzel is jelentős károk keletkeztek. Az apró sót alacsonyabb áron kellene értékesíteni, így nem kellene a halakat mérgezni vele.⁸

Szováta és Parajd neve felmerült az 1848-ban tervezett erdélyi vasút nyomvonalának tervezésekor is.⁹ Felmerült a gondolata annak is, hogy Szováta kellene új bányát nyitni.¹⁰ Ezzel lehetett volna az egyetlen székelyföldi sóbányát kiemelni az elszigeteltségből, így lehetett volna a termelést növelni és kivinni a sót a magyarországi piacokra. A vasút megépítéséig az erdélyi só egyetlen szállítási útvonala a Maros volt, ami a marosújvári bányáknak kedvezett. Ezzel párhuzamosan kellene új sólerakatokat is létesíteni Erdélyben.

Az abszolutizmus korában visszatért a só teljes állami monopóliuma. Már 1849. november 28-án kormányrendelettel tiltják be újra a sókereskedelmet.¹¹

Végül a sóárakat a dualizmus korában az 1868. XI. tc. rendezte, amely 5 Ft-ban állapította meg egy bécsi mázsa só árát, de fenntartotta egész Erdély számára a kedvezményes 3 Ft 80 kr-os árkr.-os árat. A törvény Parajdot¹² a sótermelő helyek sorában említi. Ugyancsak ez a törvény szabadítja fel végleg a belföldi sókereskedelmet.

JEGYZETEK

1 Connert János: *A székelyek alkotmányának története különösen a XVI. és XVII. században*. Székelyudvarhely, 1906. 375.

2 Böződi György: *A székely társadalom 1848-ban*. Hítel. 1944. 5. 256.

3 *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române*. C. Transilvania. IV. Buc., 1988. 495-497.

4 *Ellenőr*. 1848. **

5 Országgyűlési tudósítás. *Kolozsvári Híradó*. 1848. június 16.

6 Dózsa Dani: Székely só ügy. *Ellenőr*. 1848. június 15.

7 Bereczki Zsuzsanna: Sóbányászat, sófuvar, sójog - Parajd múltjának sajátos vonásai. *Hargita Kalendárium* 1978. 60.

8 R.b.r.F.: Harmincadi fonák kezelések. *Ellenőr*. 1848. június 25.

9 p.s.t.: Sójog. *Ellenőr*. 1848. június 29.; lásd még: Kövári László: Az erdélyi vasút. *Ellenőr*. 1848. augusztus 4.

10 Só körüli országos reformok. *Ellenőr*. 1848. június 16.

11 Biás István: Öt év az abszolutizmus történetéből. *Székely Ellenzék*. 1900. október 5.

12 A parajdi sókitermelésről, a sóforrások használatáról általában, lásd még: Fichtel J. E.: Az erdélyi sóbányászatról általában. Magyar fordítás kéziratban: Sopron, Bányászati Múzeum.; Kövári László:

Erdélyország statisztikája. Kv., 1847.; Kövári László: *Erdély földje ritkaságai*. Kv., 1853.; Hunfalvy János: *A Magyar Birodalom természeti viszonyainak leírása*. I-III. Pest, 1863-1865.; Csanády Béla: Kirándulás a parajdi sóbányákhoz. *Vasárnapi Újság*. 1864. 382-383.; Honchardt József: Vázlatok a székelyföldi sótelepekről. *Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Munkálatai*. 1864. 193-194.; Moser Antal: Parajd sótermelése. *Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Munkálatai*. 1864. 185-192.; Moser Antal: Földismeit és államrajzi adatok az erdélyi cs. kir. sóbányászatról. *A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Munkálatai*. 1865. 185-192.; Csengeri József: Vázlata a parajdi sóképlet viszonyoknak és az ottan dívó sóbányaművelet modorának. *Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Munkálatai*. 1868. 239-241.; Liszkay Gábor: Kősbányák Erdélyben. *Bányászati és Kohászati Lapok*. 1871. 18, 21, 24. sz.; Erdély földrajzi sótelepeinek földismeit és sóbányászata művelési viszonyainak rövid vázlata. Kv., 1873.; Wenzel Gusztáv: *A magyar sóbányászat kritikai ismertetése*. Bp., 1889.; Az erdélyi sóbányászat átnézete. Kv., 1896.; Blaska Ubáld: *Az erdélyi sóbányászat átnézete*. Kv., 1896.; Böck - Gesell: *A Magyar Korona területén művelésben és feltárófélben lévő nemesérc, vaskő, ásványászén, kőszó és*

egyéb értékesíthető ásványok előfordulási helyei. Bp., 1898.; Déry K.: *Magyar bányakalauz*. Bp., 1900.; Jakab Elek - Szádeczky Lajos: *Udvarhely vármegye története a legrégibbi időtől 1848-ig*. Bp., 1901.; Magyar Mihály: *Az erdélyrészi sóbányászat ismertetése*. Bp., 1904.; Benedek Kálmán: Emlékirat a parajdi sóbányászat fejlesztése érdekében. *Bányászati és Kohászati Lapok*. 1905. 240-242.; Hoffmann Géza: *A Székelyföld kincsei*. Barót, 1909.; Gönyei S.: Házi sónyerés Lövétén. *Ethnographia*. 1940. 488-489.; Langer Zoltán: *A só története és bányászata. Természettudományi Közlöny*. 1944. február.; Bányai János: *A Magyar Autonóm Tartomány hasznosítható ásványi kincsei*. Buk., 1957.; Lackovits E.: Sósóvíz, sóskutak Erdélyben. In: *Arator. Dolgozatok Balassa Iván 70. születésnapja tiszteletére*. Bp., 1987. 185-188.; Madar P. Ilona: Adalékok a parajdi sóbányászathoz és sókereskedelehez. *Ethnographia*. 1988. 2. 213-236.; István Lajos: *A korondi sósvíz használata*. In: *Népismereti Dolgozatok* 1978. Buk., 1978. 101-106.; Hála József: *A sósvíz és hasznosítása a Kis- és Nagy-Homoród menti falvakban*. *A M. Áll. Földtani Intézet Évi Jelentése az 1990. Évről*. [Bp.], 1992.

Zepeczánér Jenő

Az elveszített sziget

1.

Abban a faluban mind egy álom bűvöletében haltak meg a férfiak. Az öregek azt beszélték, valaha volt napnyugat fele egy sziget.

Gyönyörű sziget volt, amihez hasonló nem volt több a világon. Az Istentől hatalmas, lankás, bőségesen termő földekkel volt megáldva, amelyet halban gazdag folyók szeltek keresztül-kasul. A folyókat nádasokkal övezett burjánzó, gazdag legelők övezték, amelyen csak úgy sokasodtak a nyulak, szarvasok. Városai egyedülállóak voltak, arannyal fedett templomok, csipkézett tornyú házak fénylettek, föld gyomra pedig tele volt mesénél mesébb kincsekkel. Arany- és ezüst bányáinak híre bejárta az egész világot. De ezen a szigeten, nemcsak bővizű, lustán hömpölygő, nádasokkal övezett széles folyók voltak.

Azt beszélték, a szigetet két oldalról - keletről és északról - hatalmas hegyek vették körül, a tiszta hegyi patakok csillámló, kéklő vizében csak úgy fénylettek, cikáztak a márnák, pisztrángok, s ameddig a szem ellátott - mondták -, hatalmas erdőségek borították mindenütt, amelyet nem tört meg más, csak suvadásos dombok, fehérén vagy szürkén magasló kősziklák, várak, kastélyok, amelyeken esténként csillagok könyököltek, néha még a Hold is ellustálkodott, megpihent rajta, de az is lehet, hogy az arra járók csak a hegyek csúcsait vélték kőszikláknak, várnak, kastélynak, mert esténként, amikor mindent beborított a szárnyas sötétség, honnan láthatták, hogy a kősziklák vagy a fenyők ágain lustálkodik vagy sziporkázik a Hold.

Tény, hogy ez a sziget, miután valamilyen oknál fogva elveszett, egyre szépült.

Az öregek emlékezete rubinttal, gyémánttal ékesítette.

2.

Mi gyerekek, amikor ezeket a csodálatos meséket hallgattuk, teljesen észrevétlenné váltunk, még a lélegzettünket is visszafojtottuk, csak úgy lapultunk az ágyban, a takaró alatt, a kályha mellett a kicsi széken, hallgatóztunk és vártunk. Nyaranta alig vártuk, hogy eljöjjön a tél, napközben alig vártuk, hogy eljöjjön az este. Ilyenkor, ha a hegyek felől belopakodott a sötétség, mert a sötétség mindig a hegyek felől osont be a faluba, télen hótalpon, nyáron bársonyos füveken - persze elfelejtettem mondani, hogy ez a falu egy hegyi falu volt, a kertek kinyúltak egészen a fenyőkkel övezett kőszikláig - ahogy eljött az este, a férfiak olcsó cigarettára gyújtottak és kezdték:

- Volt egyszer egy sziget... Azon a szigeten...

És ilyenkor, miközben beszéltek, nemcsak a szavaik fénylettek, a tekintetük is, valami megmagyarázhatatlan mámor, varázslat ömlött szét az arcokon, mintha nem is férfiak lennének, álmodozó kisgyerekek, és mi meg voltunk győződve, hogy velünk ellentétben, ők látják is a szigetet. Látják is a szigetet, amelyről beszélnek. Igen. Rájöttünk, számukra nem csak felfénylő álom - valóság. Olyan álom, amelyről érdemes álmodni. Olyan mese, amelyről érdemes mesélni. Mert ezek az öregek és férfiak megszépültek, megfiatalodtak. A vágy s a remény kisímitotta arcuk barázdáit, szemükbe, orcájukra mosoly költözött.

De ahogy teltek az évek, a kétkedés is beköltözött a lelkekbe.

Ahogy teltek az évek, egyesek egyre inkább elveszítették a hitüket, hogy még valaha láthatják a szigetet.

Ahogy teltek az évek, sokan már a sziget körvonalait se látták, egyszerűen elveszett valahol a messzeségben, elveszett valahol a láthatár.

peremén, sőt voltak olyanok is, akik már a sziget egykori létezésében sem hittek, mintha az a sziget nem is létezett volna, csak látomásos sziget volt, emlékezés sziget, mert hol vannak olyan bőséges folyók, pisztrángokkal teli patakok, s városok amelyek tornyait arannyal fedték valamikor...

3.

Viszont mi, gyermekek, ahogy mind többször és többször hallgattuk, egyszer csak azon kaptuk magunkat, hogy mi is látjuk azt a gyönyörű szigetet. Nézzük és látjuk. Estefele, amikor érkezett a csorda, kimentünk a falu végére - az a falu legmagasabb pontja volt -, és néztünk el arra, amerre lemegy a Nap.

Igen. Néztünk el napnyugatra, hosszan, nagyon hosszan, sokszor órákon át, és akkor megtörtént a csoda. Mi is látni kezdtük a szigetet.

Valóban olyan volt, amilyenek az öregek látták, csillogó kék hegyek villantak fel a messzeségben, fénylő kékhegyek - olyanok, mintha jéggel lennének borítva, de a jobb szeműek, akik még messzebbre elláttak, azok csodás, szőlősben gazdag fennsíkokat is megpillantottak, volt olyan is, aki azt állította, hogy azok, amelyet mi kékszemelek - akiknek az öregek szerint gyengébb a látása - hegyeknek nézzünk, nem is hegyek, azok a gazdag városok, tornyos házaikkal.

Aztán meghaltak azok, akik még látták a szigetet...

Aztán meghaltak azok is, akik még azoktól örökölték a sziget szeretetét, akik még látták...

Később meghaltak azok is, akik csak hallomásból, s csak képzeletükben vélték felfedezni...

De mindig voltak olyanok, akik bár valóságban sosem látták, a mesék után még hittek benne...

4.

És gyermekek is kerültek, akik napnyugtakor fölmásztak a faluvégi fákra és néztek el napnyugatra.

És a gyermekekből felnőttek lettek, a fiatalokból öregek.

Akik meghaltak, azok helyét újabb öregek foglalták el.

Csak a haláluk volt furcsa.

Nagyon-nagyon furcsa.

Azoknak az öregeknek, akik már a sziget körvonalait sem látták, egyre komorabb, egyre sötétebb lett a tekintetük. Úgy tűnt, addig-addig álmodoztak szigetről, arról, hogy még valaha feltűnik a körvonala, haláluk előtt még egyszer láthatják, hogy ez nem történt meg, kiürült a látásuk.

De lehet az is, hogy csak kiment a szemükből a fény.

De tény, ahogy mind vénebbek lettek, ahogy várták a halált, ülték üres fénytelen tekintettel, s csak maguk elé néztek. Napnyugat fele soha.

Ahogy közeledtek a halál fele, csak üres tekintetű férfiak jártak a faluban fel-alá, bizonytalan nézésűek, bizonytalan, tétova járásúak, s csak akkor villant fel a szemük, amikor néha-néha botjukra támaszkodva kiértek a falu végére, s látták, hogy még mindig akadnak olyanok, akik hisznek a szigeten, s ott csüngnek a fán s néznek el napnyugat fele.

A Monarchia legnagyobb autóversenye Szováán

1914 májusában napokon át szerepelt Szováta neve a korabeli sajtó címlapjain. Az utolsó békeévek legnagyobb autós körversenyének célállomása volt a neves fürdőhelység. A vármegye vezetői és a Székely Kirendeltség képviselői kitűnő alkalmat láttak az eseményben a Székelyföld, a székely népművészet bemutatására a világ minden tájáról érkező vendégeknek. A nagyszabású fogadóünnepség megszervezésére a kor neves belsőépítészt, Thoroczkai Wigand Edét, a budapesti Országház és a marosvásárhelyi Kultúrpalota egyik megálmodóját, kivitelezőjét kérték fel. Mi most a korabeli sajtóban „Szováta napja”-ként emlegetett eseményről szólunk.

Karl Benz 130 éve, 1883-ban alapította meg a Benz & Cie Rheinische Gasmotorenfabrik Mannheim nevű cégét. 1886. július 3-án mutatta be legelső, a kereskedelmi forgalomba is került „önjáró kocsit”, a Patent – Motorwagen-t. A sikeres vállalkozást több tucat kisebb – nagyobb autógyártóműhely megjelenése követte szerte Európában és Amerikában.

Az autózás ekkor még külön hóbortnak számított. A versenykocsin az úrvezetőn kívül helyet kapott a mechanikus mester is, ki karsontjai épségét kockáztatva, induláskor „bekurblizta” a motort és ha kellett, helyrebugtykolgatta a köves úton szétgyűrődött járgányt. Nála volt a csőre töltött revolver, amivel megvédezhette gazdáját a megvadult lovak által felborított szekerek háborgó tulajdonosaitól. Falvainkban a sosem látott pokolbeli masinák áthaladását a porfelhő mellett vonító kutyák kórusa, hetedik határig repülő libák serege és ammóniaszagú pendelyek illata kísérte.

Az autók számának növekedésével szinte egyidejűleg jelent meg a technikai csodák versenyszerű kipróbálásának az igénye. Erre kitűnő alkalmat jelentettek az autótúra-versenyek és a túra-utak. A legelső versenyeket Franciaországban és az Egyesült Államokban szervezték. Az autóversenyzés hőskorában még nem jegyezték a befutók sorrendjét. Mindenki győztesnek számított, akinek a kocsija egyáltalán ki bírta a versenytávot és sikeresen eljutott a célig.

Az első világháború előtti utolsó békeévekben az autós körversenyek, a „Túra-utak” éppolyan lázban tartották Európát, mint manapság a Tour de France, vagy az Il Giro D'Italia. A közélet legismertebb személyiségei, mágusok, diplomaták által vezetett – akkoriban még csodaszámba menő – autók sorának áthaladása ünnepi díszbe öltöztette a körverseny által érintett helységeket. Még nagyobb izgalmat jelentett a verseny érkezési és indulási pontjaként kiválasztott településeknek a napi sajtó által percről-percre tudósított esemény méltó

megszervezése. A fogadóbizottságokban ott szorongott a helység teljes tisztikara, előkelősége. Ezek a mindenki által irigylt céltelepülések egymást túllícitálva próbálták minél emlékeztetesebbé tenni a nagy szennációt. Szentesen pl. az érkezés és az indítás legfontosabb pillanatait megörökítő képeslapsorozatot adtak ki a Kárpáti autótúra tiszteletére.

A történelmi Magyarország legnagyobb autóversenyére 1914 májusában került sor Budapest – Munkács – Szováta – Brassó – Herkules-fürdő – Arad – Budapest útvonalon. Ez volt a nevezetes Kárpáti túraút, ami a mai Maros megye területén is áthaladt a Régen – Szováta – Marosvásárhely – Segesvár útvonalon.

A verseny 36 benevezett gépkocsival és mintegy 70 résztvevővel indult. A szervezők autóival együtt a kocsik száma meghaladta a 40-et. A hatalmas túrakocsik sora május 24-én vasárnap indult a budapesti Kígyó-térről. A startjelet maga József főherceg adta meg.

Régebben pár órás szünetet tartott a kocsisor, a célállomáson, Szováán esti ünnepségre és éjszakai megállásra is sor került, Marosvásárhelyen csak átrobogtak, ami hatalmas felháborodást keltett a székely fővárosban: *“Kárpáti automobiltura verseny kocsijai szám szerint, mintegy 70-en rohog keresztül városunkon. Mindenesetre figyelmet érdemel, hogy amíg Szászrégennek egy pár óra pihenő, villásreggeli, Szováának egész éjjeli pihenő, Székelyudvarhelynek ebéd jut, Segesvár, Brassórol nem is szólva, addig a székelyfővárosban csak átrobognak.”* - dohog a Székely ellenzék újságírója. (Székely ellenzék, 1914. május 27., 3. old)

A vármegye vezetői hamar túltették magukat a sértődöttségen, majd úgy döntöttek, hogy Maros-Torda vármegyét és a Székelyföldet a szováai pihenőnapon fogják bemutatni a résztvevőknek és a versenyzőket követő külföldi vendégeknek. A díszes fogadás előkészítésével a kor neves építészt, Thoroczkai Wigand Edét bízták meg.

Az előkészületek keretében népi táncscoprot szerveztek a szováai fiatalokból, ami nem bizonyult túl nehéz feladatnak, egyszerűen felkérték őket, hogy táncoljanak el egy legényest és néhány csárdást azokból a táncokból, melyeket minden bálon táncolni szokott a sóvidéki fiatalság.

Szent István-szálló előtti parkban “bázarszerű kiállításon” mutatták be a székely népművészet és az iparművészet legszebb termékeit. Külön standon szerepeltek a korondi fazekasok, a taplófeldolgozók és az aragonitgyár. Meghívót küldtek

Szováta-fürdő, nyaralók

Marosszék legismertebb népművésze, a makfalvi Molnár Daninak, aki a „pompás hűséggel és izmos őstehetséggel megcsinált cserép-állatait” mutat- ta be. A Székelyföldi népművészet és háziipar standjai mellett bemutatták a pompás kalotaszegi varottasokat, fafaragásokat is. Marosvásárhelyt a ferences zárda fafaragó műhelye képviselte. A szervező Thoroczkai Wigand Ede is be- mutatatta Európa hírvé eklektikus bútorsodáit. (Székely napló, 1914. május 5.)

Az egész kiállításon a már említett építész, tervező Wigand Ede ötletei alakultak hangulatos képpé. Egy négy méter átmérőjű nomád sátor épült, jelen volt a torockói bányászakunyhó, sövényes kert, csűr (Székely Nép, 1914. május 19, 54.)

A sátorban helyezték el a háziipari termékeket, ahol magának a terve- zőnek a tárgyai alkották a legjelentősebb kiállítási cikkeket. Színes virág- létrák, búsuló juhász bámul a messzeségbe, vagy éppen kecskepásztor me- reng el álmodozva. A virágkarók a régi kopjafák mintájára buzogányszerű díszekkel ékeskednek.

Ott volt látható Torockai „bóbiskló” széke is, a támláján egy öreg juhász támaszkodott a botjára, jobbra és balra két bivalyfej kifutó orna- mentikával, melyen selyemzsinóron csüngött le a szék ülésére két kivarrott párna. A lehangulatossabb minden bizonnyal a meseasztal volt, melynek címe: „Vót eccó egy királ”, és összecuszkható szerkezetű. A lapján az ég- abrosz volt látható (fotók), teleszórva csillagokkal a pásztorember látköre szerint, birkák, juhok, gödöllyék. Az asztal első lábán öreg király állt, amint a kutyája ráakad a kígyófészekre, és az elátkozott királykisasszonyra, míg a másik lábon az a jelenet van rögzítve, amikor a juhászlegény ráakad, és megváltja a királykisasszonyt, alatta a mezőn juhok ballagnak. (Szólalás Hunor: Szováti Hírmondó.)

A szováti szekerek napokon át hordták a fát és rakták máglyákba a fürdőtelep fölötti hegyre és a Kis-Cseresnyés hegy csúcsaira, előkészítve a szemképrázatot tűzijátékot.

Marosvásárhelyen május 26-án falragaszokon figyelmeztet a rendőrség a várható veszélyre: „Május 27-én (szerdán) délelőtt 9-11 óráig a Lavotta János és Szentgyörgy-utcán a Széchenyi tér jobb oldalán, a Révész előtti kité- rőig, a Bolyai-utcán a dr. Gecse Dániel utcákon vonulnak át a kárpáti túraút automobilos versenyzői. Hogy minden szerencsétlenség kikerülhet legyen, az utcákon álldogálni vagy járkálni tilos. Ezek az útvonalakon a rendő- rőség fogja a rendet fenntartani.”

Maros-Torda vármegye határát május 26-án a reggeli órákban lépte át a Dorna Vára - Beszterce irányából érkező kocsisor. A Szászrégenben elköl- tött villásreggeli után továbbrobogtak Magyarország egyik legismertebb fürdőhelye, Szováta felé.

Szováta délután 2 órakor futott be a túra hetven résztvevője. Elsőként az Autóklub elnöke, gróf Zichy Rezső Austro-Daimler kocsija érke- zett, második egy osztrák gyártulajdonos, Dahmer Gyula Chevrolet gépe lett, majd sorra jöttek a Thurn-Taxis herceg, a svájci főkonzul, és a többi, korának ismert személyisége által vezetett gépkocsi. A helyiek a marosvá- sárhelyi Ugron András tiszteletbeli főszolgabíró érkezését várták a legna- gyobb izgalommal. A fürdőtelepre vezető szűk kanyarok bevétele alaposan próbára tette a vezetők tudását. Ez a legtöbbnek sikerült is, viszont a Fiat gyár igazgatója egy kerítésbe ütközve fejezte be a versenyt.

Az Osztrák-Magyar Monarchia szinte minden előkelőségét – az arisz- tokráciától kezdve a politikai-gazdasági élet legjelesebb képviselőiig – fel- vonultató versenyzők fogadására a Szent István szálló előtti parkban ott szorongott a vármegye teljes „vezérkara”: Köllő alispán, gróf Teleky Dom- kos, Balla és Orbán főjegyzők, Körösi József, Patrubány főszolgabíró, dr. Csernák József és a „Marosvásárhelyi Társaság” számos más tagja.

Maros – Torda vármegye tisztikara nevében az érkezőket Köllő alispán üdvözölte. Este a Szent István-szállóban (a későbbi Stefan villa) tartot- ták a díszvacsorát. A zenét Olivér bandája szolgáltatta. A szálló előtti, a kertészet üvegházában nevelt hatalmas pálmák által díszített csodaszép parkban a szováti legények eltáncolták a nevezetes székely csürdögölőt, majd a melléjük lebbenő lányokkal sövidéki táncokat mutattak be. A tüzes küllőmenti boroktól fellelkesült vendégek is csatlakoztak a táncolókhöz, majd kedvükért szelidebb tangókba kezdett a zenekar. Az est csúcspont- jaként, a környező hegyeken kigyúltak a pásztortüzek, fényárba borítva a Köves-patak völgyét.

A csodás látvány hatására vendégeink egyöntetűen kijelentették, hogy valóban igaz az a megállapítás, mely szerint Magyarországnak két nagy szennációja van: Fedák Sári és a Medve-tóval ékesített Szováta-fürdő.

Szováta-fürdő, Vigadó, István és Bercsényi szállodák

Szováta-fürdő, Stefan szálloda

Szováta 1900 után, alig tíz év alatt vált a magyar fürdőélet „szennáció- jává”, így a legtöbb versenyző ekkor látta először a csodás környezetben megbúvó világhírű tavunkat.: „Szégyellem bevallani, de fogalmam se volt róla, hogy Szováta ilyen páratlan szépségekkel bír, amelyekről sejtelmem se volt.” – nyilatkozta többek nevében a sajtó képviselőinek gróf Zichy Rezső, az Autóklub elnöke.

Május 27-én a korareggeli órákban indult tovább a kocsisor Maros- vásárhely felé a Nyáradremete – Deményháza – Székelykál – Nagyerne- nyre útvonalon. A hatalmas turakocsik sebessége a köves, de a magyar királyi útaszmesterek által, példásan karbantartott utakon szinte megközelítette a mai autókhoz az aszfaltúton elért átlagssebességét. Pl. a Szováta – Marosvá- sárhely távot másfél óra alatt tette meg a kocsisor!

Marosvásárhelyen a túlbuzgó rendőrpáncsokokat figyelmezteteth- ték, hogy egy autóverseny közönség nélkül elképzelhetetlen, így a falraga- szokon meghirdetett szigorú tilalmak ellenére a versenyzők a vásárhelyiek sűrű sorfalai között haladtak át helységünkön: „Megjötték a versenyzők. A kárpáti autómobil megbízhatósági verseny résztvevői ma délelőtt 9 – 12 óra között haladtak át 40 autóval városunk falai között a közönség sorai közepette.” (Székely ellenzék, 1914. május 28.)

A városba fél tíz körül, a Szászrégen felőli vámházaknál értek be (a mai 1989 december 22 és a Székely Vértanúk utcák kereszteződése) a versenyzők majd végigrobogtak a Lavotta János (ma 1989 December 22), Szentgyörgy tér (Köztársaság tér) Szentgyörgy (Forradalom) utcákon.

A Főterre (Széchenyi tér, ma Rózsák tere) elsőnek gróf Zichy Rezső ko- csija fordult be a nagyszámú közönség éljenzése mellett. A Főter közepén a „Révész előtti kitérőnél”, a helyi autók díszsorfala előtt nekifordultak a meredek Bolyai Farkas utcának, majd leereszkedve a dr. Gecse Dániel utcán (ma Bolyai tér, Stefan cel Mare utca) ráfordultak a Teleki Mihály útra. (ma 1918 December 1 utca) Városunkat a Koronkai úti vámházaknál (a mai Eurotours udvar mellett), 12 óra körül, hagyta el az utolsó gépkocsi.

A verseny teljes útvonalán 9 és 12 óra között a rendőrség leállította a forgalmat. Ötven lépésenként posztoló rendőrök ellenőrizték a rendet. A Főterén Varga Lajos rendőrfőkapitány és Oroszlán főkapitány helyettes személyesen ügyelték a versenyzők és a nézőközönség biztonságát.

Józsa András

A siklódi Általános iskola rövid története

Iskolánk megalakulására vonatkozóan hiányos írott dokumentumok maradtak csak fenn. Az idők folyamán az iskolát és községet ért tűzvész az alapítási dokumentumokat részben megsemmisítette. Különösen nagy kárt tett a levéltárban az 1848-as tűzvész. A községben, valamint a székelyudvarhelyi esperesi hivatal levéltárában fennmaradt dokumentumok, illetve a más munkákban maradt történelmi feljegyzések és deliberációk alapján pontosan meghatározható az iskola alapítási éve, és ha nem is teljes folytonossággal, de követhető az évszázadok folyamán kifejtett tevékenysége, észlelhető a fejlődése is.

A falu alapítását a történétírók az 1300-as esztendőkre teszik. Bár erről keveset tudunk, de a későbbi évekről már pontos adataink vannak, amelyek világosan mutatják a település fejlődését is. Így az 1567 évi udvarhelyszéki főbb porták száma, a 25 dénáros adóösszeírás-kor Siklód az akkori nagy megye harmadik helyét foglalja el, mint negyvenhat portával rendelkező nagyközség. Megemlítjük, hogy Udvarhelynek 54 portája, Oroszhegynek 56 portája, a jelenlegi községi székhelyünknek, Etédnek pedig 40 portája volt. A lakossága lélekszámának alakulását csak 1790-től tudjuk pontosan nyomon követni. Akkor a lakóinak száma 674, öt évvel később 1014, 1900-ban már 1671, de 1947-ben eléri az 1772-t. Ezután már nem emelkedik a lélekszám, mivel megindul az elvándorlás. A kevés és rossz minőségű föld nem tudja biztosítani a megfelelő megélhetést: más vidékeken, főleg a városokon, Arad, Kolozsvár, Nagyszeben, Marosvásárhely, később pedig különböző építőtellepeken és a lupényi, petrozsényi bányavidékeken keresnek jobb megélhetést biztosító új munkahelyeket.

Így az 1967-es népszámláláskor, mint önálló község létezett, csupán 1401 személlyel.

Az iskola élete, fejlődése, tevékenysége szorosan összefügg a falu népességének az alakulásával. Alapítása egybeesik a siklódiaknak a küsmődi templomtól való különválásával, melyet a dokumentumok pontosan 1629 évre jelölnek meg. (1. számú melléklet) A egyház-megye által 1629-ben kiadott Delibetatio önállósítja Siklódot, mint egyházközséget és kötelezi arra, hogy predikátort és iskolamestert tartson. Az okmány így fogalmaz: „1629-ben Költ Deliberatio a siklódiaknak a küsmődi Templomtól való el szakadások, s predicator s iskola Mester tartás eránt Lejendő Szabad tetszésfőkről.”

A siklódi iskola alapítási éve, amint azt a 2. számú melléklet bizonyítja, 1629. De folyamatos működését igazolja a Székelyudvarhelyi Esperesi Hivatal Levéltárában található, az I| 2 szám alatt lévő: „Liber Ecclesias Ortodoxae in Sede Udvarhely Existens Anno Verbi Invarnati 1644” kötet 152-oldalán megtalálható följegyzés, mely a predicator és a mester jövedelmének megállapításával foglalkozik (3. számú melléklet)

Az iskola tevékenysége folyamán különböző nehézségekkel küzdött. Sok esetben elma-

rasztalják az ellenőrző szervek a mestert és az ecleasiat is a tanulók hiányos felkészítése, a nem megfelelő iskolaépület és annak a nagyon gyenge és hiányos felszerelése miatt. Az 1782-ből fennmaradt Esperesi Vizitacios Jegyzőkönyv megállapítása: „A mester háza igen kicsi a classi pedig annál kisebb nem alkalmas a tanításra, se asztal, se pad nincs benne a gyermekek nem férnek el benne, a tanulók egy része a mester tűzhelyén hever. A vizitatio admoneálja az eklézsiát, hogy jó nagy classit csináltasson abba padot széket, mert másképp az ecleasiat megbüntetik.”

Később, ha nem is pontosan ennek a megállapításnak a hatására, de felépül az iskola új épülete, amelyet sajnos, az 1848-as tűzvész több lakóházzal együtt megsemmisített. Leég a parókia is, ahonnan csak részben sikerül a mai napig is megtalálható levéltári anyagot kimenteni. Az iskola levéltára viszont teljesen megsemmisült. Az 1848-as februári Vizitáció ezt jegyzi fel: „Az iskola és tanító házak elégvén csak gyengén mehetett a tanítás”.

Az iskola építésével és mesterházának elkészítésével Szilveszter Albertet bízzák meg, mint az akkori megyebíró. A természetes szaporulat folyamán a lakosság száma megnövekedett, így az iskolaköteles gyermekek száma is, két évtizeddel később már a régi iskola tantermei szűknek, elégtelennek bizonyulnak. Ezzel a gonddal küzdenek 1870-ben is, ami-

kor nem tudják befogadni az összes tanköteles gyermeket. Ezen a helyzeten a község akkori vezetői úgy próbálnak segíteni, hogy 1871-ben felajánlják az új község háza épületét is a tanítás céljaira. Ekkor a tanköteles gyermekek száma 212, melyből iskolába jár 89, tanterem hiánya miatt nem járhat iskolába 123 gyermek.

A község háza felhasználása a tanítás céljaira nem volt a végleges megoldás. A meglévő iskolaépület sem volt már megfelelő az akkori minisztériumi és a felsőbb egyházi szervek sürgetésére új iskola építését határozta el a község. Az akkori közbirtokosság a Pap utcán ajánl fel telket az iskolának, s a község lakossága 1873-ban megkezdi az iskola új épületéhez szükséges építőanyag kitermelését, helyreszállítását. Az építést 1877-ben fejezik be. Így ebben az időben a községnek két iskolaépülete van, amelyekben a tanítás megfelelő módon folyhat. Azonban az egyház anyagi nehézségre hivatkozva lemond az új iskolaépületről, amelyet adminisztrálás végett a község vesz át. Megindul ezzel az oktatás kivétele az egyház kezéből Siklódon is. Az új épületben önálló fiúiskola működik, a régi épületben az egyház vezetésével a leányiskola. A fiú iskolát Rácz József vezeti, tehát 1877-1897 között két iskola van, egy községi és egy felekezeti. Nagyon sok gondot okoz az iskola fenntartása mind az egyháznak, mind a községnek. 1897-ben teljes egészében átveszi - illetve átadják az államnak az iskolát, amely egyetlen iskolává egyesítve Állami Népiskola néven működik tovább. Tehát Siklódon a mai napig egységes állami iskolában folyik az oktatás. Az épülethiány csak 1914-ben oldódik meg. 1912-14 között felépült a négy tantermes iskola, amely ma is a település legreprezentatívabb épületeinek egyike. Emeletes épület, amely mellett otthont talált a mindenkor iskolagazgató és családja a három szoba, konyhából álló igazgatói lakásban. Az iskola új bútortartot kapott, s az időknek megfelelő legmodernebb

Az 1912-1914 között épült siklódi iskola

szemléltető eszközökkel valamint iskolai könyvtárral is ellátták, teljesen állami alapból. Így sem az egyházat, sem a községet nem terhelte. Szép tágas és világos tantermekben - két váltásban ugyan, de zavartalanul folyt a tanítás 40-45 évig. Az történt ugyanis, hogy a gondatlan kezelés következtében a megrongált csatornákból a víz beszívárgott a fundamentumba, az épület megcsúszott, megpedezett.

Így aztán 1957-58-ban sor kerül egy újabb négy tantermes iskola felépítésére szintén állami alapból. Sajnos az, hogy a csúszás miatt nem engedélyezték a másik épület mellé az új felépítést, s így aránylag nagy távolság van a két épület között, ami nehezíti a munkát. Az 1960-as évek elején a lakosság hozzájárulásával felújítják a régi iskolaépületet, átalakításokat végeznek, s ezáltal teljes egészében használhatóvá válik. Időközben használták az épületet nem iskolai célokra is, de 1964-65-től újra átadták teljes egészében az oktatás céljaira. A régi épületben kapott helyet az iskola I-IV osztálya, az óvoda a napközi otthonnal, az iskolai műhely valamint a tornaterem. Az újabb épületben az V-VIII osztály működik, s a tantermeken kívül egy laboratóriumi helyiség. Ami a bútortárat illeti, nagyon kopott, vásott. A régi épület bútortáának egy része egyidős magával az épülettel, de az V-VIII osztályoknál is elöregedett. Az iskola nyolc tanteremmel, egy fizika-kémia- természetrajz laboratóriummal, egy asztalos műhellyel, egy tornateremmel, egy könyvtárhelyiséggel, valamint megfelelő irodahelyiségekkel rendelkezik.

1977-ben az utcai hálózatról bevezették az ivóvizet, 1970-től a tantermek villanyvilágítása is megvalósulhatott.

Nem érdektelen rámutatni arra, hogy hogyan alakult évszázadok alatt a tanulók létszáma, milyen volt az iskola és a szülők viszonya, mit is tanultak a gyerekek régen az iskolában, illetve milyen volt a viszony az iskolamester és az egyházi hatalom között, illetve később a pedagógusok és a helyi vezetés között. Már említettük részben a falu demográfiai adatait, s az azzal járó iskoláztatási gondokat, de most hadd térjünk ki az adatok tükrében arra, hogy százötven év alatt a megháromszorozódott létszám ilyen kihívásokat hordozott magában, mert 1790-ben 674 lakos volt, addig 1947-ben 1742, s ez magával hozta az iskolás gyermekek számarányának növekedését is. A község tanköteles gyermekeinek pontos létszámát csak 1854-től tudjuk, ellentétben az iskolába járók létszámával, amit ismerünk már 1783-tól. 1783-ban az iskolának 40 tanulója van: 36 fiú és 4 lány. 1788-ban csak 20 fiú látogatja az iskolát, de 1800-tól fokozatosan emelkedik a beiskolázott tanulók száma. Az 1808-as helyzet: Össztanuló: 32, melyből fiú 28, lány 4, viszont 1852-ben 62 jár az iskolába: 42 fiú, 20 lány. Látható, hogy az iskola nem töltötte be maradéktalanul a szerepét, különösen a lánygyermekek esetében. Erre utal 1780-as vizitáció alkalmával Miklós István iskolamester panasza is, akit elmarasztalnak azért, hogy a gyermekeket nem tanította rendesen. Az iskolamester azzal védekezett, hogy a gyermekek csak a téli hónapokban látogatják az iskolát. Ez a rossz szokás nagyon hosszú ideig jellemezte a siklói helyzetet.

1854-ben 120 tanköteles gyermeket tartottak nyilván, melyből csak 58 járt iskolába, 62 nem. 1874-ben 179-ből 126 látogatja az iskolát. Figyelemre méltó, a beiskolázatlanok száma 39-re csökkent. 1882-ben 214 tanulóból csak 100 jár az iskolába. Nem ismert a távol maradás oka, de már 1900-ban 336 gyermekből 265 iskolába jár, csak 71 nem. Az iskola életében az 1904-es esztendő a csúcs. 365 gyermekből 299 gyermek jár iskolába. Ettől az időtől kezdve a tanulói létszám 250-300 között változik, melyből esetenként az iskolától elzárkózók száma 10 és 40 között váltakozik. Megfigyelhető, hogy a kimaradtak száma egyre kisebb lesz: 1938-ban 282 tanköteles gyermekből már csupán 13 nem látogatja az iskolát, 1951-ben 218 tanulóból 7 tanulóval van iskolalátogatási probléma, ezeket többnyire osztályismétlésre utasítják, mivel iskola látogatásuk 50%-on aluli. Egyre inkább a lemorzsolódás lesz a jellemző, a felső osztályokból maradnak ki.

Sajnos, 1960-tól megindul a faluból a nagyfokú elvándorlás, a tanulók létszám csökken - a hajdani életképes falu elöregedésével párhuzamosan az iskola fokozatosan leépül (szerk.) -, de még 1967-ben 209 gyermek jár az iskolába.

Amint már utaltunk rá, meg volt a szülőknek Siklódon is az évszázadok folyamán az a rossz szokása, hogy a gyermeket nagyon felhasználták a mezőgazdasági munkában, különösen ősszel és tavasszal. A tanév elején és a tanév végén igen nagy volt a hiányzás, s ez kedvezőtlenül hatott a gyermekek tanulmányi előmenetelére. Ez a jelenség fennmaradt a

A siklói harangláb 1784-ből. Építette: Tsíkfalvi Tsok János

magángazdaság felszámolásáig. A magángazdaság megszűntével egyre ritkábban fogták el az iskolába járástól Siklódon is gyerekeiket a szülők. Ma már nagyon indokolt esetben maradnak ki az iskolából.

Az iskolázatlanság, a kimaradás, a lemorzsolódás okát a következőkben jelölhetjük meg:

- A szülők munkaerőként felhasználják a gyermekeket, amihez sok esetben párosult a nemtörődomség és a hanyagság is. Bizonyítja ezt az 1782-es évi vizitációs jegyzőkönyv kivonata, mely a mester ellen emelt panasz kivizsgálásával foglalkozik. Itt tudjuk meg, hogy csak az anyagilag jobban szituált családok gyerekei járnak iskolába, de azok is csak azután, hogy a hó leesett, és addig járnak iskolába, amíg a hó elolvad.

- A beiskolázatlanság legfőbb okát a kor társadalmi-gazdasági helyzete világítja meg. A gyermekek nagy részének, főleg a szegényebbeknek sok esetben nincs megfelelő ruhájuk, gyengén tápláltak. A járványos betegségek gyakran megtizedelték a kiskorúakat.

- Siklód falu nagyterjedésű, rossz, hosszú és sáros utcái vannak, ami a múltban megnehezítette az iskolába járást. de ide kell sorolni az épület és a tantermi gondokat is, ami lehetetlenné tette a nagy létszámú tanköteles gyermek befogadását.

A múlt századokban a tanulók a legkülönbözőbb tantárgyakat tanulták és ezek szerint csoportosították a gyermekeket. 1808-ban a 28 tanuló a következőképpen oszlott meg: hat tanuló grammatikás, nyolc katechista, öt olvasó, négy silabizáló és öt betűvető. Hat évvel később van olvasás, írás, szent história, vallás, földmérés, számolás és éneklés. Aztán sokat javul a program, nagyobb hangsúlyt kapnak a reáltantárgyak. 1870-ben már a következő tantárgyakat oktatják: olvasás, vallás, írás, ének, számolás, természettan, földrajz és erkölcstan.

Radikális változást hozott az iskolák életébe az 1948 utáni tanügyi reform. Nemcsak a beiskolázás kérdésével foglalkoznak, de megpróbálják felszámolni az írástudatlanságot a falu felnőtt lakossága körében is. Volt időszak, amikor az analfabéta tanfolyamon 80 személy ismerkedett meg az abc-vel.

Az idők folyamán több kellemetlenséget okozott a mester és a pap, a mester és a szülők között zajló veszekedés, ami természetesen zavarta az iskolai munkát. De minden nehézség ellenére a szorgalmas iskolameste-

Emlékművek Siklódon

rek eredményes oktató-nevelő tevékenységet fejtettek ki, amiért gyakran dicséretben részesültek. Megemlíthetjük 1718-ból Sófalvi Istvánt, 1780-ból Nagy Sámuelét. A tanulók énektudásáért kap dicséretet 1783-ban a mester. „A tanulók szintén közönségesen dicsértetnek meg 1810-ben, majd 1815-ben a feljárás idejéhez képest dicséretesen viselték magukat, 1818-ban jól viselték magukat s ehhez hasonló az ellenőrző szervek véleménye 182-ban és 1826-ban is. 1928-ban így jegyzik meg: „eminenciával viselték magukat”, míg 1846-ban: „feljárásuk idejéhez és korukhoz képest látszik előmenetelenek”. Mindezt mellékletekben lehet olvasni.

Vannak iskolamesterek, akik több évtizedet dolgoznak Siklódon, némelyikük egy egész életen át. Az első iskolamester, akinek a nevét ismerjük, Tófalvi István 1718-ból. Bokor János 1778-1820-ig dolgozott

Siklódon. Miklósfalvi István 1794-től, majd a nyolcszázas évek folyamán egy-egy évtizedet dolgozott iskolamesterként Imre Pál, Demeter Ferenc, Demeter József, Barabás János, Kovács József. Kiemelhető Rácz József. Az ő idejében kerül az iskola az állam gondozásába. Egy teljes életet tölt itt Simó Lőrinc, aki 1897-1929 között mint igazgató vezeti az iskolát. Hasonlóan említhetjük meg Spaller Ilona, (siklódi férje után Hegyi), aki 1904-től kisebb-nagyobb megszakításokkal 1942-ig tanított Siklódon. De megfordultak az iskolánál a harmincas években Galameți, Strecia, Pitiș Mihai, majd közvetlen 1940 után Tóth József, Deák István, Kondor Ilona, Jeges Erzsébet.

A második világháború után itt dolgozik Simonfi Árpád, Elekes Dénes, Horváth Ida, Vass Árpád, Hadnagy Viktória, Farkas Sándor, Szinyi Erzsébet s majd: Gáspár Olga, Gáspár Mihály, Csetri Mózes, Borcsa Sándor, Borcsa Erzsébet, Hegyi Mancsi. 1960 után javul a káderellátás. Bár még nagy a kádermozgás, de megjelennek a helyi származású, vagy a Siklódon megtelepedő káderek: Gáspár Olga, Gáspár Mihály, Balázs Ilona, Hegyi Gergely, Hegyi Erzsébet, Mátyus Ilona, Nagy Lajos, Imre János, Imre Erzsébet. A névsorból nem szabad kifejezteni Ambrus Lajos, Beke Gyula, Beke Ibolya, Benedekfy Aladár, Benedekfy Etelka, Boros János, Tordai Jenő, Bán József nevét sem. Az iskola mellett 1945-től óvoda is működik. Előbb egy magánházban, majd 1960 után végleges otthonára talál az iskola helyiségében. Óvónőként megfordul Siklódon Farkas Judit, Vass Ida, Bödör Judit, Balázs Ilona, Imre Erzsébet.

A siklódi ember szerette és ma is szereti a faluját. Annak rendje-módja szerint az adott körülmények között tett és tesz érte.

Siklód, 1979 júniusa

Gáspár Mihály tanár, iskolaigazgató

CSERESNYÉS GYÖRGY (ALSÓSÓFALVA, 1895/1968)

Életem története

(III. rész)

Nagyon szerettem iskolába járni. Amikor a cipőköm meglyukadt, vagy beázott úgy, hogy emiatt nem húzhattam fel, akkor valamelyik nagyobb testvéremnek a bocskorát kötöttem fel, még ha a meztelen lábam ki is kandikált belőle, mert azt a négyszáz métert - ennyire volt tőlünk az iskola - úgy is megtehettem, csak ne maradjak ki. Ha a ruhámon folton folt volt is, édesanyám arra ügyelt, hogy tiszta legyen. Azt mondogatta, ha nincs, az angyalok se dobnak az égből ruhát, de a foltozottat is ki lehet szép tisztára mosni, mert víz van elég Korond-patakában. A tanulásban első között voltam, azokkal is társalogtam, de nagy baj volt nekem a fejemen az orbánc. Édesanyám jól meg-megorvosolta, de újból kivert. Így orbáncos fejjel kellett járnom az iskolába. Györke Rózika tanító néni, aki a felsősófalvi Györke pap leánya volt s nálunk a 3-4. osztályosokat tanította, irtózott a fejemtől, olyan csúnya volt. Meglátogatta az iskolát dr. Kovács Gábor járási körorvos, a tanítónő megmutatta neki a fejemet. - Nézze meg, doktor úr! - mondta. Ennek a fiúnak a feje nem ragályos-e? - kérdezte. Az orvos megnyugtatta, hogy attól ne féljen. Még két gyermek volt az osztályban, akinek egy-egy kicsi orbánc volt a fején. Lukács P. Albert és Ráduly János, de őket korán elhagyta. Én tizenkilenc éves koromig vesződtem az orbáncsal. Még nagyobbacska koromban is megvetettek miatta. Ötödik osztályos voltam, amikor egy jómódú gazda lányát, Kovács Rózárt mellbe találtam lökni. - Miért löktél meg, te törnyűs fejú, rongyos cigánypurdé?! - kiáltott rám.

Aztán 1915-16-ban történt, amikor már az orbánc végre elhagyott és a szép, gesztenye színű hajam kinőtt, s szálában is jól kitelt legény lettem, jóképű, józan életű, volt tisztességes munkahelyem a sóbányában, tisztességes ruhám és illetudó megjelenésem, mint a frontszolgálat alól felmentett bányamunkás a leány fonóseregbe is ellátogattam. Ott gyakran az Akadozó nevű játékot játszottuk. Az abból állt, hogy egy legény háttal

az ajtónak állt és megszólított egy leányt, hogy váltsa le. A leváltás csókkal történt meg. Következett a leány, akinek egy legényt kellett megszólítania, hogy leváltsa, s ez így folytatódott. Egyszer az a Róza éppen engemet hívott, hogy leváltsam.

- No, jutott mindjárt az eszembe, tíz esztendő alatt az élet mekkorát tud változni!

Máskor meg éppen ünnepre készültünk. Erzsébet királyné halála évfordulójára. Az egyik kiadott vers így kezdődött. „Mit álmodtál jó királyné a bécsi kriptában?”, a másik meg: „Szomorúan zúg a gödöllői erdő...”, mind a kettőt tökéletesen még ma is tudom, de a válogatón, amelyen a pap is jelen volt, Szegedi Károly, a legnépszerűbb tanító hiába említette az én nevemet, hogy jó a hangom, szépen tudok szavalni, miután az egyik verset odaadták Péter Margitnak, a pap leányának, a másikat - bár szép csengő hangon, értelmesen velem is próbából elmondatták, de a szavalattal Hajdó Albertet, egy jómódú gazda fiát bízták meg. Nem mondom, a pap megkérdezte, hogy van-e más ruhám. Mondtam, hogy nincs, ez van vasárnapra is. - Hányan vagytok testvérek? - érdeklődött tovább. - Nyolcan - válaszoltam, - mert édesapám egy árva rokonát is befogadta, azzal, hogy úgy kell néznünk mint édestestvérünket. Különben, amikor Hajdó Albertet is felszólították - akivel különben padtársak voltunk - én már tudtam, hogy kiesek, mert Györke tanítónő a paphoz hajolva csendesen odasúgta: - A ruhája még hagyján, de a fején az a csúnya orbánc... Mit szól majd a tanfelügyelő?

A tanfelügyelő nem szólt volna semmit, mert nem jött el az ünnepélyre. A községi jegyző, a bíró, a falu néhány módosabb gazdája, a zsidó kereskedő volt jelen. Az igazgató-tanító szép beszédet mondott, arról, hogy Erzsébet királyné kegyes és jóságos volt, mennyire szerette a magyarokat, de mivel a fia, Rudolf, meghalt, elbujdosott, s a Genfi-tó partján egy olasz anarchista reszelővel szíven szúrta. A beszéd rövid volt, akár a papé, aki szólt az uralkodó család szent és sérthetlenségéről,

majd imádkozott értük, mit kicsik és nagyok vele együtt mondtunk. Szavالاتok után elhangzott az ének: „Az első magyar ember a király,/ Érte minden honfi kardja készen áll...” Később az volt az érzésem, sokat kihagytak a beszédeikből, vagy nem tudták, hogy mi is történt a mayerlingi vadászakastélyban, hol Hajós gróf egy sörösuveggel leütötte a trónörökös Vetsera Mária bárónő miatt, akit ott mind ölelgettek, pedig odahaza mindkettőjüknek törvényes felesége volt. A szégyenérzet bánata zavarta meg és készítette bujdosásra Erzsébet királynét.

Az iskolában öten, Cseresnyés Gergely, Fülöp Dénes, Hajdó Albert, Sebe Péter és én versenyeztünk az elsőségért. Az első padban, a jó tanulók padjában ültünk. Én földrajzból és történelemből jeleskedtem, Hajdó Péter a többi tantárgyból volt jobb. De az említettek általában mind jól tanultunk. De essem szó Ráduly Jánosról és Kovács Pálról is, hogy a gyengébbek és a jók sorsának alakulását együtt szemrevételezhessük. A hétből csak ketten élünk, ötöknek már porladoznak rég a csontjaik. Cseresnyés Gergelyt az apja az alsószombatfalvi állami ménlótenyésztetre huszárnasnak adta. Meg is tanult jól káromkodni, lovagolni, lovat pucolni, nemcsak helyesebben írni. 1912-ben hosszú, lovassági karddal az oldalán, huszáruhában és csizmáján pengő sarkantyúval jött haza szabadságra. 1914-ben lett rézkürtös postakocsis Budapesten, de még abban az esztendőben besorozták a 82-es gyalogezredhez, s 15-ben Lengyelországban orosz golyótól találva elesett. Fülöp Dénes Pisti a székelyudvarhelyi Református Kollégiumban tanult, a világháború kitörésekor végzett az iskolával, őt is katonasorba szolgáltatták, a marosvásárhelyi 82-es honvéd gyalogezredhez rukkolt be, ahonnan mint hadapród-őrmester ment ki a harctérre. Végig harcolta az I. világháborút, az olaszfronton szolgált mint hadnagy. Réti Kacsó János elmondása szerint amikor a front összeomlásakor az angol tisztek megközelítették, kardot rántott, hogy ő nem adja meg magát. A kapitánya visszaparancsolta a kardot a hüvelyébe, hogy ne veszélyeztesse őket, hisz minden veszve van. Így olasz fogságba került, ahonnan 1920-ban Budapestre ment. Valamilyen állása volt, de úgy elzüllött, annyira az itálnak adta a fejét, hogy 1939-ben a tébolydában halt meg. Sebe Péter mint fiatal munkás rukkolt be a vásárhelyi 22-es honvédekhez. Századát is a Kárpátokba vezényelték. Egyszer járt haza szabadságra, de miután visszament, a csapattestet nagy támadás érte, és Péter is, aki már tizedes volt, a szuronyrohamban életét vesztette. Ráduly János - mint említettem - a gyengébb tanulók közül való volt. Őt is a marosvásárhelyi gyalogezredhez hívták be. A százada első énekes volt. Az egyik galíciai ütközetben kozák dzsida szúrta át. Ezt kiheverte, de később egy golyó is átment rajta. Az utóbbit is átélte, de olyan szívbajt kapott, amibe 1937-ben belehalt. Kovács Pál még él. Ő is benne volt a háború zajában. Megúsza. Most a bivalycsordát őrzi. Becsületes szegényember. Több gyermek apja és nagyapa.

Hogy velem mi lett, utam és sorsom miként alakult, az ezután írodik le. De hol van már a régvolt gyermekkor! Jaj, elhalt jó cimborák! És azok is, akik még éltek, hogy eljárt felettünk az idő: a hatvan esztendő!

Milyen a figyelmes gyermek! Amit lát és hall, azt magába vési és amíg él, hordozza magában. Az 1905-1906-os év gazdag volt a részemre eseményekben. Akkor ébredtem tudára annak, hogy milyen jó a más országokban történt eseményekről tudni, a történeteket ismerni. Ha fürödni mentem a folyóvízre, ami bent a réten van, és az ösvényen egy darabka papírt láttam, kaptam, azt megvizsgáltam, hogy mi van rá írva. A Lőcsi Naptárt tíz versen is elolvastam. A községbe egy pár embernek még újság is járt. Így az egyik nagybátyámnak is, aki közvetlen mellettünk lakott. Vasárnap délután kiültek a kapu elé és olvasták az újságot. Hetenként egyszer jelent meg a Budapesti Magyar Lobogó. Az angol-búr háború már elmúlt volt, amire csak halványan emlékszem, de dúlt az orosz-japán háború akkor, amelyről az újság írt. Nagybátyám újságolvasására nagyobb embertömeg verődött össze, köztük a még élő öreg negyvennyolcas honvédek is. Az asszonyok rémüldöztek, hogy mennyi ember elesett és, megsebesült, amikor a lap ezekről írt. Az öreg Sebe Ferenc, a negyvennyolcas öreg honvéd, szünet közben beleszólt: - Megsebesül hát az ember! Én is megsebesültem 49-ben, de azért nem estem el egy golyótól. Most azonban úgy veszem észre, hogy a muszka megkapja a magát, amint a lap is írja! Az öreg Károly János, akit Kánikullának is neveztek, átveszi a szót, de előbb mindkét kezével megigazítja hegyes bajuszát: - Hüm, mit gondoltok, hatvanhatban Königgrecnél én is megsebesültem, a karomat egy nagy vágottgolyó csapta meg - s a karján felhúzta az inget és mutatta a nagy sebhelyet. Átkozta Benedek Lajos tábornokot, hogy be rosszul

vezette őket, a poroszok majdnem Bécset is elfoglalták és ők Königgrecről Pozsonyig gyalog jöttek visszafelé.

Hosszú Márton, az öreg Sziknyas középmező, fehér bajsza és fehér haja felett segesvári széles pántlikájú kalapját hátrafelé taszítja a fején: - hallo-d-e te János, míg ti Königgrecnél fent voltatok a harcban, minket ott lent Hadercában az olaszok között azt hittem, hogy megesz a fene! A kapitányunk minden nap glédába állított. Egyszer, amint álltuk a glédát, egy darázs szállt az orromra, a kezemmel nem nyúlhattam fel, hogy elhajtsam, a számmal fújtam, hogy elmenjen, de csak a harmadik felfuvantásra ment le. A kapitány meglátta a szám mozgását és azt, hogy én prüsszkölök, mert a glédán amint végig nézett mindent látni lehetett a ló hátáról. Ott termett előttem nádpálcával a kezében és rám kiált: - Miért prüsszkölsz a glédán?! - Kapitány úrnak alázatosan jelentem, egy darázs szállt az orromra, azt hajtottam el. Nádpálcával fenyegetve ordította: - Ha lerágja..., ha lerágja..., akkor sem szabad a glédában prüsszkölni.

Hozsvárt, a községi írnok, aki öreg legény volt már, hosszúszerű pipáját kezében tartva jött a bánya felől. Vasárnap délután a sós tóban fürösztötte fájós lábait és hazafelé az útja itt vezetett el. Köszönt illedelmesen az ünneplő közönségnek: - Áldja Isten Hozsvárt úr, tessék megpihenni! - hívták az emberek, s az asszonyok széket hoztak ki, hogy ő is helyet foglaljon az üldögélők között. A hatvan év körüli Székely Márton, a szomszéd, vastag, elnyúló hangon szólt: - Mondjon nekünk valamit segéd úr, mi van a világban, mert itt azt olvassák, hogy messze tőlünk nagy háború van. - Hogy nagy háború van, az igaz - szólt a segédjegyző -, de ez minket nem érint - de érdekel - szól az öreg Székely Laji bá, mert, ha jól megvernék a muszkát, a 49-ért megérdemelnék, hogy megverjék. A kalapját leveszi, megforgatja a kezében, fehér haját jobb kezével megsimogatja: - Hiszen, ha 49-ben nem rontott volna reánk a muszka, megnyertük volna a szabadságot. Aztán Görgey sem volt igaz vezér, mert eladott minket Világosnál.

A segédjegyző megtöltötte hosszúszerű csutorás pipáját, kipróbálta a hosszú szárát, hogy jól szuszog-e, majd rágyújtott, s beszélni kezdett: - Oktalanság Görgeyt vádolni, hiszen ő sem tehetett semmit. Minden felőlről ömlött be az ellenség az országba, a sokszoros túlerő miatt a honvédségen csüggedés kezdett volt erőt venni. Már minden józan ész tisztában lehetett, hogy, ha az orosz cár beavatkozik ellenünk, akkor a szabadság ügye veszve van. Most azonban nem az ezer sebből vérző magyar néppel van dolga a cárnak. Egy ügyes nép támadott fel keleten. Ezek a japánok olyan ügyes katonáknak bizonyultak, hogy a világ csodálja őket.

Közben a segédjegyző erős húzással szippantott a csutorából, hogy két orcája is behorpadt, aztán kivette a szájából a csutorát, nagyot köpött a földre s így folytatta: - Mikor kitört a háború Oroszország és Japán között, azt hittük, hogy a cár fölfalja Japánt, most azonban épp a cár könyörög békéért. Port-Artur várát is bevették a japánok. Körülfogták, s mikor már egy betéví falat enivalója sem volt az őrségnek, Stösszel tábornok meg kellett adja magát a várral együtt. Így hát a Világos melletti csatáért most a cár megkapta a magát.

A hetvenhárom éves Kacsó Dénes bá mondta, hogy Parajdon vett egy Lőcsei- Lőrinc féle naptárt és abban is van valami írva az orosz-japán háborúról. Szól a menyének, akit Lidinek hívtak s aki csinos, piros képű menyecske volt: - Hozd ki, Lidi, a naptárt, hadd nézze meg a segédjegyző úr, hogy abban mi van írva! Lidi kihozta a naptárt és a segédjegyző kezébe adja, s amíg az forgatja mindenki odafigyel. Egyszer megáll: - No, itt van, itt ír valamit!

Amit a segédjegyző olvas így hangzik a címe: Részlet az orosz-japán háborúból. Helyszüke miatt csak röviden ír a naptár arról, hogy az orosz hadiflotta a tengeren is elvesztette az ütközetet, s hogy a szárazföldön is micsoda veszteségek érték a muszkát. E sorok leírásánál a naptáriró 49 miatt kárörvendve fejezi ki magát és egy kis verset is közöl:

Ha Görgey igaz ember lett volna,

most a magyar a német rabja nem volna.

Verje meg a három Isten

Az osztrákot s a muszkát!

Be árvává tették őket a magyarok szép hazáját.

Veri is most ott a japán harctéren,

S a hű magyart megsegíti az Isten..

Ezzel a segédjegyző visszaadta a naptárt Dénes bának, ült helyéből felállt, kezébe fogta a nagy hosszúszerű pipáját és elköszönt.

(Folytatjuk)

MAJLA SÁNDOR

Korond Páll Lajost temeti

Hogy mit tesz ilyenkor
 "Firtos fölött a Gondviselés",
 senki sem tudja.
 Hogy miért dermed meg
 időnként az idő,
 senki sem tudja.
 De azt mind tudjuk,
 hogy Firtos alatt örökre
 megállt egy ceruza,
 örökre fehéren maradt
 egy papírlap,
 és végérvényesen
 megbénult egy ecset.
 Ej, te '48, ej, te '56!
 Mit meg nem akartatok
 tenni ti egy szerencsétlen népért,
 és mi mindent megtoroltak
 a hajbókolók,
 az anyámelvtársnős
 székel pártnagyok...
 Ej, te Duna-delta,
 te dohos Jilava,
 ej, te vastagfalú
 Szamosújvár!
 Hány embernek,
 mennyi diáknak
 törtétek kettőbe létét,
 s lelkét mennyinek
 rágtátok le csontig?!
 .. de mégis:
 Afrikában kihalhat a néger,
 s a svédek szőkeése
 semmivé fakulhat
 – általad, Lajos –,
 akár a neander-völgyi barlangfalon
 a bölény,
 a sófalvi bivaly
 s a kíváncsi székel tekintet
 örökre megmarad.
 Korondnak vén, csillagos egén.

(Elhangzott Korondon, Páll Lajos koporsójánál,
 a Kalonda-alji temetőben 2012. november 12-én.

Páll Lajos: Önarckép (tus)

AMBRUS LAJOS

Istenszéke

(Páll Lajos emlékére)

Erdélyben a terhes hegyek,
 mint vak falak a megbékélt
 fegyencet, november
 űr-ketrecében körül vesznek.

Károghatnak varjak verset,
 megnyílik a nagy ismeretlen:
 nagy ünnepet ül Istenszéke
 csupa patyolatfehérben.

És a koronás csendben,
 mint ép testre a szomjas lélek,
 szépen élő, magyar hittel
 vigyáz ránk egy igaz Isten.

Korond, 2013 januárja
 (Elhangzott a Magyar Kultúra Napján
 Korondon)

MOLNOS ZOLTÁN

In Memoriam

(Páll Lajos)

Rakott szoknya,
 Mintás ruhát öltött magára a Nap.
 Ég-dombon
 Bugjában a felhő kegyhelyén.
 A messzi tájban
 Veresek a házak tetején a cserepek.
 Az ősz melegében
 Zizegnek a darazsak.

Hulló sós gondolatok peregnek,
 Az arcokon rovásos parazsak.
 Narancssárga koporsó útja,
 Kék a halk árnyékvonulat a fűszálak alatt,
 Tudván, hogy a festő, tekintete
 Marad...

**BÚCSÚ PÁLL LAJOSTÓL,
A MAGYAR MŰVÉSZETI AKADEÉMIA TAGJÁTÓL,
A KORONDI FIRTOS MŰVELŐDÉSI EGYLET
TISZTELETBELI ELNÖKÉTŐL**

Magyar Művészeti Akadémia Budapest

Tisztelt Hölgyeim, Uraim!

Kedves Barátaim!

Megrendült gyászoló Közösség!

Döbbenettel értesültünk a hírről, hogy szeretve tisztelt akadémikus társunk, Páll Lajos, az ismert és elismert, határon innen és túl méltán népszerű képzőművész és költő barátunk, életének 75. évében, 2012. november 9. napján elhunyt.

A Magyar Művészeti Akadémia (MMA) akadémikusai, külön kiemelve a Képzőművészeti Tagozat tagjait, s Titkárság valamennyi munkatársa nevében a legnagyobb tisztelettel kívánjuk kifejezni részvétünket.

Hitvallását az alábbi sorokban fogalmazta meg:

„Vidékünkön az ezeregy íratlan törvény közepette úgy él a költő, mint a galamb a tövis között. Hiszem, hogy a dal szüli énekesét, mégsem ment fel semmi. Sem a csorba falvak, a köves, suvadásos oldalak, a csontként kifehéredett gyökerek, a kora ősztől tavaszig párás szemmel hunyorgó házak, sem az ülő-álló emberek, kiknek serétre töltött apró szeme kísért!”

Művészi teljesítményét számtalan kitüntetéssel, díjjal ismerték el, úgy mint az Aranka György irodalmi díj, a Pro Cultura Hungarica -díj, a Magyar Köztársaság Érdemes művésze-díj, az 56-os Aranykereszt, s a Magyar Köztársaság Kiváló Művésze-díj.

Művésztársunk pótolhatatlan űrt hagyott maga után, halálával szegényebbé vált a művészeti élet, de szigorú, ám barátságos, őszinte tekintete, kedves lénye ugyanannyira hiányzik nekünk, mint amennyire már soha nem születhető alkotásai. Megtiszteltetés számunkra, hogy személyesen ismerhettük Őt, emlékét kegyelettel megőrizzük.

„Téli zuhanás” című költeményében írta:

*„Zöld sehol. A moha itt ezüst, a jég drágakő.
Tán szállnom kellene, lassú szárnycsapások nélkül.
A hajlaton túl várnak a kertek,
Szétszórt hírnökei egy örült vetkőzésnek.
És fel kell vennem ezt az inget.
Viselnem a bizonyosságot,
Hogy boldog csillagok nem leszünk.”*

Drága Lajos Barátunk!

Valahol várnak a kertek... hát elindultál. Szerencsés utazást, s boldog megérkezést kívánunk, bízva abban, hogy cáfolatára idézett soraidnak, boldog csillagok leszünk! S ha tiszta éjszakákon feltekintünk az égboltra, a sziporkázó, hunyorgó csillagok közül Te kacsintasz ránk.

Adjon a Teremtő örök nyugalmat Neked!

Budapest, 2012. november 12.

Őszinte részvéttel:

*Prof. Emer. Fekete György, az MMA elnöke; Dr. Kucsera Tamás Gergely, az MMA főtítkára; Szemadám György, a Képzőművészeti Tagozat elnöke
(A sírnál felolvasta Ferenczes István költő, a Magyar Művészeti Akadémia tagja)*

MOLNOS LAJOS

Csendélet. Páll Lajos

(Páll Lajos emlékére)

*Páll Lajos ott üldögel
az égi tornácon.
Angyalok játszanak neki
fenséges citerákon,
S hogy ne lephesse
meg szívét
se karmos bú, se bánat,
vidám nótákat citeráznak
Korond fölött,
az égből –
Derül Páll Lajos kedve,
ecsetje serken,
S amíg az ősz
tél felé vágat,
mosolyba bugyolál
embert és tájat,
S teszi az Úr elébe,
ámuldozva, hogy lássa
ajándékát e föld fiának:
A csodát,
a gyönyörű álmot,
az ecsetjéből kinőtt
világot,
S üljön melléje néha
ott fent,
a fényes égből,
Korond fölött:
Hazanezőben.*

Kolozsvár, 2012. november 11.

(Elhangzott 2013. április 11-én,
a Költészet Napján Korondon)

RÁDULY JÁNOS

Páll Lajos emlékének

(Négy haiku)

TÖRVÉNYTARTÓ

*Itt, hol születtem:
Jövőt „káromkodik” a
„Törvénytartó” nép.*

PÁLL LAJOS-VERS

*Kigyúlt „sombokor.”
Tavaszlendület. Szívünk
Öröklét-kapu.*

PÁLL LAJOS-FESTMÉNY

*Agyagtaposó.
Mint „ki világra nyíltál,”
Sosem hervadsz el.*

ÉLETEM

*Életem sajgott,
„Ahogy a beforrt seb.” Majd
„Útját vesztette.”*

Utószó

Elekes Gyula barátom megkért, írjak előszót egy filmhez, amelyet nem láttam, viszont megkönnyíti a látás hiányát, hogy Páll Lajosról szól. És részben igaza is van! Több Páll Lajos él mindannyiunkban, több Páll Lajos él bennünk is, s ezek közül is a legigazabb, amely a szívünkben él. Ezért is könnyű Páll Lajosról, vagy bárkiről írni, aki a szívünkben él. Mert, aki a szívünkben él, azt már közel engedjük magunkhoz, azzal néha-néha csendesebb óráinkban elbeszélgetünk, vagy elbeszélgettünk már. Kéznel van bármikor! Elővehetjük, rákérdezhetünk! Előszót pedig egyébként is már nem lehet írni, mert Páll Lajos a Kháron Ladikján az égi mezőkre evezett – nagy bánatunkra – teszem hozzá, mert jó volt hallani, ha ritkán is, recsegő, reszelő hangját, jó volt látni markáns, pattintott-kő arcát, amely már nincs! S amellyel megszűnt létezni az a valaki, aki Páll Lajos, az ember volt. S akivel egyben megszűnt a költő és festő is! Ráadásul az előszó úgy tesz, mintha valami végleges, cementbe öntött igazság volna, holott nem az. Ahogy az elmondottak alapján, az utószó se. Hisz Páll Lajos az marad mindenki számára, ahogy csak ő, csakis ő ismerte. Szerette. Látta. A verseiből, vagy a festményei által megszerette.

Elmondom ezért az általam ismert Páll Lajost!

Az erdélyi históriában, mint fel-feldobott kő, mindig előkerül valahonnan egy lámpásos ember! Aki, akik, a Kós Károlyok, Böződi Györgyök, mint a világítótornyok fényei veszejtő időben irányt mutatnak. Páll Lajos nem volt lámpásos, lámpás-ember! Páll Lajos gyökérember volt, aki mélyen kötődött a földhöz, amelyből vétetett, de mint olyan, elmozdíthatatlan volt. Térdig-derékig ásta magát bele a földbe, amelyből vétetett. A megtartó földhöz való csendes hűségével ad példát. Páll Lajos igaz ember volt, aki az igazságot nem hirdette – megszenvedte. És most, a halála után elmondok egy példát. Mentünk hárman, ő, én, és egy harmadik ember, aki Lajost unszolta-gyötörte: szólalj meg úgymond, mert azt mondják, sokan nem bírták a szenvedést, sokat meg- és betörték a börtönben. Páll Lajos hallgatott. A társunk mondta és mondta a magáét, s aztán, amikor Lajos megunt, azt mondta: „Én nem voltam az, nincs, amiért megszólaljak. Szólaljanak meg azok, akik azok voltak!” És mit ad az Isten, harmadikról derült ki később, amit másokról állított.

De Páll Lajos nemcsak igaz ember – sokoldalú ember volt. Kitűnő költő, s talán megkockáztathatom, még kitűnőbb festő. A népdalok tisztasága csendül fel a verseiben, akár kötött formát használt, akár szabad verset írt! Viszont, miközben a verseiben szinte a hegyi patakok tisztasága, töretlen tiszta hangja csendül, s persze az emberi tisztaság is, addig a festészete többretegű, a sajátos erdélyi tájfestészetben belül is egy sajátos hang! Úgy tájfestészet, hogy kilép a sajátos formák közül, elmozdul az absztrakt, s az absztrakton belül is egy olyan szürrealista világ fele, amely csak az övé. Valahol a mélyből még fölsejlik Nagy Imre és Nagy István világa – megkockáztatom – nem tévedünk sokat, hogyha néha-néha, talán a tudata mélyén színekompozícióiban még Csontváry Kosztka Tivadar is – és nem csak a Magányos cédrus. De összességében kijelenthetjük, Páll Lajos festészetében a lírai látásmód érvényesül, úgy, hogy egymást erősíti Páll Lajos a festő és a költő. S ha a verseiben nem is uralkodó az absztrakt, amely viszont uralkodó a festészetében, s amelyen ráadásul átleng egy szürrealista látás és ábrázolási mód is – egymást nem zárják ki. Az egymásra csúszó ereszes-pitvaros házak, szűk utcák, suvadásos dombok, a korongozó ember – néha ló, ember kontrasztja már-már égi magasságba emeli Páll Lajos műveit. Amely mögött mindig ott van, fölsejlik, uralkodik a sajátos korondi táj, a Firtos, a Kalonda, a zeg-zugos meredek vagy lejtős utcák, ahogy a tavasz, nyár, ősz, tél is sajátos Páll Lajosos pompázó színeivel. S persze, mint írtam, a színes lovak, tehenek is és néha-néha már-már a suvadásos, de kősziklakkal tarkított tájhoz hasonlatos, markáns, barázdás, ránc varrta arc, erőteljes a kontúrozással. A képein valósággal vibrál a költő, és a verseiben pasztellé szelődül a sajátos korondi táj! Páll Lajos a szülőfalut, Korondot versben és festményben az égbe emelte. Léc és boronakerítései ott élnek hófödte, vagy virágzó fáival, zöld kancáival, karon fogott ereszes-pitvaros házaival, föl-le kapaszkodó utcáival a szívünkben. És nem engednek el.

Lőrincz György

(Elhangzott 2013. január 11-én a Székelyudvarhelyen tartott Páll Lajos emlékestén)

Páll Lajos: Cantata Profana (vázlat, tus)

PÁLL LAJOS VERSEI

KINEK SÍRÁS

Kinek sírás a korongja,
fazakalhat haláláig.
Szemén majd a hályog-rózsa
jutalomból kivirágzik.

Ezüst hegy is volt a melled,
magad mégis kölcsön kérted!
Kövérr esők hízlalagatta
unalom a fuszulyka-in,
maguk kötik tekeregvé
égre riasztott napjaim.

Három évre, három napra
föltámadásból sem járja!

Férgek futnak nyakad körül
- kételkedő pillantások -,
égre könyöklő akác vagy,
lobogtasd a tisztaságod!

Ne vedd észre: nő a harmat -
amid van, mind szétszaladhat.

CSALA TORNYA

Átellenben a híres homoródalmási barlanggal emelkedik egy sugármagas szikla, olyan sugár, mint egy torony. Ennek a sziklának Csala tornya a neve.

Benedek Elek

Vész vonult a Vargyas völgyén,
ijedelem-rengetegben,
kavarogtak elveszetten,
asszony, gyermek s a hadinép,
mikor őt, a legbátrabbat,
messzelátó bükkök fölé
szemnek küldték.
Ment magasra, magasabbra,
gyér fenyéren, tövis tépte,
lentről csupán várás védte,
százszor csúszott meg a lába,
ronggyá vált harisnyaszára,
tudta, lent minden szem örvény,
borzalom-sárkányát rejtí
remény nélkül.
Ment magasra, magasabbra,
mintha visszaút se volna,
ment egy jó szó biztatásért,
kéken nyíló vágy-virágért,
könnyű lett, mint buborékgyöngy.
Körben a völgytenyér tárult:
„nincsen veszély” kiáltotta,
s mint az égre dobott göröngy
hajlott rá a zuhanásra!

KŐSZEDÉS

Apám ásott,
mi a követ szedtük,
s ez így ment rendjén
minden tavasszal,
kimentünk a hegyre nagy kosarakkal.

Apám ásott,
mi a követ szedtük.
A föld kicsi volt,
ekével nem lehetett
megfordulni rajta,
s mint harisnyán a szürke folt,
úgy sötétlett kinn a hegyoldalban.

A föld végén,
nagy barozda alatt
magával beszélő
patakocska szaladt,
ide hordtuk mindig a követ,
mit a föld
egy esztendeig termett.
Mer a föld csak követ termett,
vagy, ha esős, vagy hogy száraz volt a nyár,
ott lézengett künn a hegyoldalban
néhány árva törökbúza-szál.
„Ennyi a termés,
vele csak a munka” -
anyám talán álmában is
a földet átkozta.

Egyik télen nagy ínségben voltunk,
a házból a pénz s élelem kifogyott,
apám elment, eladta a földet,
cserébe érte gabonát hozott.
Mint a holtat, sirattuk a vásárt,
pedig nem volt soha belőle haszon,
s nem mentünk volt mi sem követ szedni
azon a tavaszon.

Páll Lajos: Szekeres (tus)

Páll Lajos: Favágó (tus)

Borbély Gyula szovátai képeslapkiadó tevékenysége 1917-1927

A képes levelezőlapok kutatásának sajátos szerepe van egy város, egy település, egy üdülőhely múltjának a megismerésében. Elsősorban a bemutatott épületek, utcarészletek, élet- és látképek idézik meg a múltat, de fontosak a hátoldalon hordozott információk is: a bélyegek, a bélyegzők, a felirat szövege, a kiadó, s az, hogy ki és kinek címezte, valamint a kiadási adatok is.¹

A szovátai képeslapkiadás egyidős a fürdő fejlődésével, hiszen közkedvelt módja volt a múlt századfordulós kommunikációnak. Az ide látogató fürdővendégek szívesen küldtek közelebbi-távolabbi rokonaiknak képeslapot, tájékoztatva helyzetükről, az itteni állapotról, és sok apró részletet leírtak a helyi körülményekről.² Az eddig ismert legkorábban keltezett képes levelezőlap, amelyet Szovátáról adtak fel, az 1899-es dátumot hordozza, ami pedig a legmesszebb eljutott, az a – Madagaszkár, Fianarantsoa város, L. Durgeat úr részére – címzést viseli.³

A Szováta tematikájú képeslapok kiadását elemezni hiánypótló feladat a helytörténetek számára. Az első világháborúig kizárólag magyar kiadók vannak jelen. A két világháború között azonban megjelennek a román kiadók is. A helyzet Észak-Erdély visszacsatolásával, a „kis magyar világban” változik meg újra.⁴ Nagyrészt magánszemélyek jelennek meg kiadóként, elvettve azonban néhány állami intézmény, vagy nagyobb nyomda, illetve fényképezet is vállal fel hasonló feladatokat. A magánvállalkozók, akik Szováta tematikájú képeslapokat adnak ki, nagyobb részt marosvásárhelyiek, székelyudvarhelyiek vagy kolozsváriak. A helybeli kiadók közül említésre méltó Hönig Bernát, Kelemen Ádám kereskedő, Zsula Sándor, Schnitzer Artur, és a jelen írásban tárgyalt Borbély Gyula.

Borbély Gyula módos kereskedő volt Szovátán. 1887-ben született Nagybaconban. 1963-ban halt meg Magyarországon. Fakitermeléssel, fafeldolgozással foglalkozott. Sok szovátainak biztosított megélhetést, jóságáért, emberségéért most is hálásan emlékeznek rá Szovátán. A faüzem mellett boltot és italkimérést is működtetett.⁵ A szovátai református egyházközség lelkes pártolójaként tartja számon. Sok támogatást nyújtott a jelenleg is álló templom felépítéséhez.⁶ A neve sokak fülében ismerősen cseng, a helytörténeteszek gyakran találkoznak e névvel, de azt, hogy képeslapkiadással is foglalkozott, kevesen tudják. Jó kereskedő révén meglátta a lehetőséget ebben a virágzó üzleti ágban is, és becsléseink szerint több mint 150 féle képes levelezőlapot adott ki

Szovátáról. Ez a szám a többi helyben működő képeslapkiadó által kiadott lapokkal összevetve nagyon magas, ugyanis néhány tíz darab kiadott lap volt az általános.

Borbély Gyula képeslapkiadói tevékenységének elemzésére a szerző magángyűjteményében lévő lapok, valamint a Magyar Múzeumi Képeslap Katalógus digitalizált lapjai szolgáltak.⁷ A képeslapok elemzése több szempont alapján történt, figyelembe véve a kiadás és a feladás dátumát, a bélyegeket, a készítés technikáját (rajz, fénykép, színes nyomat), a címezést, a megszólítást, és az ábrázolás témáját.

Borbély Gyula képeslapkiadói tevékenysége több hullámban valósul meg. 1917-ben jelenik meg az első általa kiadott képes levelezőlap, és a húszas évek második felében az utolsó. Több nyomdával (Herbst – Budapest, Ferencz P. Szamosújvárról) és fotográfussal (Radványi A. tanár, Ferenczi P.) együtt dolgozik, a lapok nagy része szépen színezett, minőségi kiadás, de akadnak gyengébb kivitelezésűek is, mind a színezést, nyomást, mind a hordozó papírt tekintve. Érdemes megjegyezni, hogy az általa kiadott képeslapok felvételei elég nagy szám-

Szovátafürdő, Napfürdőzés a Medve-tavon.

ban jelennek meg később más kiadók termékeiként. Valószínűleg a fotókat újra felhasználták, vagy a fényképész több képeslapkiadó részére dolgozott.

Általános volt az a vélemény, hogy Szovátán az első világháború éveiben kevés fotó készült, és hasonlóképpen képeslap is. Erre Borbély Gyula képeslapkiadói tevékenysége cáfol rá a legjobban, hiszen ő ezekben az években kezdi a képeslapkiadást. A világháború éveiben működő Tábori Posta tábori lapoknak nevezi az ekkor feladott képes levelezőlapokat.

Szováta-fürdő, Medve tó

Éppen a Borbély Gyula kiadásában ismerünk olyan *Levelező-Lap* feliratú képeslapot, aminek a *Levelező* részét kihúzták, és föléje a *Tábori* szócska került. Ezek a lapokon a bélyegző is erre utal, felirata: K. n. k. Inf. Rgt. Erz. Alb. No. 44. XXVII Marschbaon Kommando.⁸

1917-BEN KIADOTT LAPOK

Az 1917-ben kiadottak valószínűleg a legkorábbiak. Számozásuk nincs, ezért nem tudjuk megállapítani ezek közül az elsőt. A fotók nagyon jó minőségűek, a hordozó papír úgyszintén, ugyanakkor nem színesek, barna árnyalatúak. Amint az a kiadási adatokból kiderül, a felvételeket dr. Radványi A. tanár készítette. A nyomtatást Herbst budapesti nyomdájában valószínűtlen meg. A tízes évek elejére jellemző betűtípust használják, a képeslapok címdalán a kép alatt pedig minden esetben egy fehér sáv húzódik, ezáltal is megkönnyítve a beazonosítást. A megjelenített téma nagyrészt Szováta általános értékeit, a Medve-tavat, Sósziplákát mutatja be. Érdekes, hogy egy-egy alakot is célzottan szerepeltet a fényképeken. Ezek nem véletlenszerűen kerülnek a lapra. Ismeretese azonban a különlegességeket is bemutató képeslapjai ebből az időből, mint például a Tekenősi pisztrángtelepet, vagy a Dani bát, a híres fafaragót ábrázoló.

Az 1918-ban kiadottak is kiváló minőségűek. Már színes nyomásban jelennek meg. A kiadási adatoknál szerepel az évszám, és a lap sorszáma is. Az általunk eddig ismert legnagyobb sorszám az 59-es, tehát legalább ennyiféle lapot adott ki ez évben. Fotográfus neve ezen a sorozaton nem szerepel, a nyomda monogramja D&M. A címdalán a használt karakterek jellegzetesek, piros színezésűek, a hátoldalon egy kézírás utánzó betűtípust használtak. A bemutatott témák nagyrészt a sóstavak, de egy lap a volt Bercsényi Szálló előtti parkot és tenispályát ábrázolja.⁹ A képes levelezőlapok valószínűleg 1919 után is forgalomban maradtak, ugyanis az egyik postakezelt lapon még magyar bélyeg szerepel, de egy pecsénymóval a következő szöveg került a hátoldalára: „*Dicio St. Martin. Cenzurat. 1919. Semn.*”

1920-AS ÉVEKBEN KIADOTT LAPOK

A harmadik kategóriába az első világháború után, az 1920-as években kiadott lapok tartoznak. Ebben az időszakban három hullámban is jelentet meg lapokat Borbély. Az időbeli beazonosítást nehezíti, hogy kiadási dátum egyik képes levelezőlapon sem szerepel, ugyanakkor megjelenik a háromnyelvű (román, magyar, német) felirat, ami kizárólag a húszas évek első felére jellemző. Ugyanakkor támaszkodhatunk a postabélyegző dátumára is, a legutolsó ismert ilyen lapot 1927-ben postázták, azonban ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy a kiadási dátum is ez.

Az első kiadási hullámhoz tartozó lapokon a következő kiadási adatok szerepelnek: „*Kiadja Borbély Gyula Szovátafürdő. Ferenczi, Fotograf, Gherla – Szamosújvár.*” A képeslap

Dani Bá, a Szovátafürdő környékének híres állatszobrásza, munkaközben

témája, bemutatott ábrázolásának a neve még magyarul szerepel, de a képeslap megnevezése már román nyelven: „*Cartă Poștală*”. A legtöbb ide tartozó lapon a postabélyegző dátuma 1923-24, valószínű tehát, hogy a kiadási dátum is valamikor erre az időszakra tehető. A lapok nagyrészt színezettek, elvétel akad fekete-fehér, vagy barnás árnyalatú. A minőség már nem a legjobb az előzőekben kiadottakhoz képest. A feldolgozott, megjelenített téma nagyrészt a Medve-tóhoz kapcsolódik, de sok különleges lap is akad, amely olyan helyeket mutat be, mint Patakmajor, a remete lakása, az Alsó-fürdő, vagy éppen a Párizs kávéház.

A második hullámban kiadott képeslapoknál a kiadási adatok csekély mértékben változnak: „*Kiadja Borbély Gyula, Szovátafürdő. Illustrate cu vederi P. Ferenczi, Gherla.*” A kiadó és a fényképész megmarad, azonban a lapok változnak. A képek jobb oldalán minden esetben egy fehér csík húzódik, könnyítve ezáltal a beazonosítást. Valószínűleg nyomdai hibáról lehet szó, mivel a közlendő üzenetnek a hely hátul van meghagyva. A lapok nem színesek, barnás árnyalatúak, és kifejezetten a Medve-tavat ábrázolják a jó minőségű felvételek.

A harmadik hullámhoz tartozó lapon már csak a következő kiadási adatok szerepelnek: „*Kiadja Borbély Gyula, Szováta.*” Ezek a lapok közelítik meg a legjobban a húszas és harmincas évek képeslapjainak formáját, kinézetét. A bemutatott kép címe az előlapon, a kép alatt szerepel három nyelven.

Az alábbiakban két Borbély által kiadott képes levelezőlap feliratát közöljük, melyek sok információt hordozhatnak egy kutató számára.

1. Őnagysága özv. Gazda Béláné úrnőnek, Belgrád. 1917. Júl. 30. „*Kedves Mariska! Hogy vagy még? Én jelenleg Szováta állomásokon, ma kaptam meg Pista lapját hogy milyen a bizonyítványa. 11-én Belgrádba lakunk 1-2 napra.*”

2. Nagyságos Péterffy Erzsike úrleánynak címezve, Marosvásárhelyre, 1918. VII. 28. „*Erzsike plé! Mondjad vagy írjad már, hogy „redi”. Már két-*

szet fürödtem ebben a tóban. Ma is megyek, s hát kit látnak szemeim egy egyenruhás truppot s kék ruhás lányt. Mit gondolsz, kik voltak?”

JEGYZETEK

1. Vö: Erős László: *Képeslapok könyve*. Kriterion, Kolozsvár, 1985.
2. Szolláth Hunor: „*Özvegy Honézy Miksáné Úrnő Őnagyságának*” Szováta tematikájú képeslapok a második világháborúig. In: *Sóvidék Kulturális Folyóirat*, IV. évfolyam, 1 szám, 2012.
3. Képeslap: *Fürdőháza a Medve-tó partján*. Kiadási adatok nélkül. Színezetlen, barnás árnyalat. 1912. március 25-én feladva, Adele Éva által. Megjegyzendő, hogy a címzett, L. Durgeat maga is híres fényképész, Fianarantsoa városról több korabeli fényképet is készített. Ehhez lásd: USC Libraries: <http://digitallibrary.usc.edu/cdm/search/field/photog/searchterm/Durgeat>
4. Szolláth Hunor: *Szóváta tematikájú képeslapok a „kis magyar világban”* In: *Sóvidék Kulturális Folyóirat*, IV. évfolyam, 2 szám, 2012.
5. Márton Béla: *Borbély Gyula áldásos tevékenysége Szovátaán*. In: *Sóvidék Kulturális Folyóirat*, IV. évfolyam, 2 szám, 2012.
6. Vö. Szolláth Hunor: *Egy erdélyi református egyházközség küzdelme a templomépítésért*. In: *Magyar Egyháztörténelmi Vázlatok*. 2007. 3-4 sz.
7. A Magyar Múzeumi Képeslap Katalógus több mint kilencven ezer képes levelezőlapot tartalmaz, köztük 14 Borbély Gyula által kiadott lapot is digitalizált formában. Elérhetősége: <http://muzeum.arcanum.hu/kepeslapok>
8. Képes levelezőlap: *Sósziplák Szovátafürdő*. Kiadási adatok: Borbély Gyula kiadása 1917. Dr. Radványi A. tanár felvétele. Herbst, Budapest, műnyomása. Szolláth Hunor magángyűjteményében.
9. Képes levelezőlap: *Szóváta-fürdő - Nyaralók*. Kiadási adatok: 48. sz. Borbély Gyula Szováta-fürdő. Minden jog fenntartva. D&M. Szolláth Hunor magángyűjteményében.

Veronica Porumbacu házvezetőnője voltam

Beszélgetés Fülöp Józsefné Tófalvi Erzsébettel

Veronica Porumbacu költő(nő) 1921. október 24-én született Bukarestben. Itt végezte tanulmányait, filozófia szakos tanári képesítést szerzett. Kezdetben a rádiónál, majd több szerkesztőségben dolgozott, az Írószövetség munkájában is részt vállalt. Első versei 22 éves korában láttak napvilágot. A költészet „művelése” mellett prózát is írt.

Igen jelentős a műfordítói tevékenysége, valósággal megbabonázta a magyar versirodalom. Fordítója volt – többek között – Vörösmarty Mihálynak, Tóth Árpádnak, Kosztolányi Dezsőnek, Weöres Sándornak, Szemlér Ferencnek, Kiss Jenőnek, Farkas Árpádnak, és persze József Attilának, akire külön is büszke volt. Ezt nyilatkozta Beke Györgynek: „... két esztendeig dolgoztam az első József Attila-kötetemen, amelyet az Ifjúsági Könyvkiadó három kiadásban jelentetett meg, s mind a három gyorsan elfogyott” (*Tolmács nélkül*. Buk. 1972. 335.).

Porumbacu 1977. március 4-én hunyt el, a nagy földrengés egyik áldozata volt. Ötvenhatodik életében járt. Halála a magyar irodalom veszteségét is jelentette.

A költő(nő) házvezetőnőjére Molnos Ferenc barátom hívta föl a figyelmemet 2012 őszén, ő „kalauzolt el” a Szovátán élő családhoz. Köszönetet mondok érte.

– Szeretném, ha Erzsébet néni először is bemutatkozna.

– A mostani pontos nevem Fülöp Józsefné Tófalvi Erzsébet. Szovátán lakom. Születtem Korondon 1934. március 8-án. Édesapámat Tófalvi Balázsnak hívták, a mellékneve (megkülönböztető neve) Major, pedig nem volt soha major. Édesanyám neve Sükei Rákhel. Iskolát jártam Korondon, hét osztályt végeztem.

A mi családukban hét gyermek született, de csak ötön élünk. Elsorolom a neveket. Én vagyok Erzsébet, akkor utánam jött Berta, ez a Berta fiatalon Bukarestben lakott Majtényi Erikéknél. Aztán következett Balázs, utána Anna. Anna is fiatalon Bukarestben lakott Haralamb Zincă íróéknél, majd Balogh Péteréknél. Akkor volt a kicsi Rozika (Rózsika), fiatalon szintén Bukarestben volt Hamar Mártonéknál.

– Erzsébet néni mi módon került Bukarestbe? És mikor?

– Én a huszadik életévet már Bukarestben töltöttem be. Az unokatestvéremmel mentem oda, ő nyolc évvel idősebb volt, mint én, Molnos Margitnak hívták. Ez a Margit előbb férjhez volt menve Korondon, de hosszú évek után ő is elment Bukarestbe Fábian Mihályhoz. Margit háziasszonya barátnő volt Porumbacuval, összejártak. Porumbacuéknek nem lett gyerekük, s elhatározták, hogy örökbe vesznek valakit. Homoródalmáson volt egy gyermekes család, s meghalt a gyermekek apja. Az egyik kislányt ebből a családból elvitte az egyik miniszter, ez később ott is hagyta a miniszteri családot. A fiút örökbe vette Mihai Beniuc, mert nekik sem volt gyermekük. Úgy hívták, hogy Tonitza, ez lett a gyermek új neve. Na már most: ugyanebben a homoródalmási családban még volt egy kislány, Elena Ecaterina, ez került Veronica Porumbacuékhoz.

– Hány éves volt akkor a kis Elena?

– Csak másfél éves volt, a családban mi Lénának hívtuk. Na, én pontosan ezért a Lénáért kerültem a Porumbacu-családhoz. Kellott nekik egy magyar leány, aki tanítsa a leánykát magyarul. Tanulja meg az anyanyelvét. Sokáig én sem tudtam, hogy a kislány honnan került Bukarestbe, kié, mié volt, mert titok volt, hogy a kislány nehogy megtudja a saját származását.

Eltelt pár év, a kislány lehetett olyan 3-4 éves, hát egyszer megérkezett Homoródalmásról az édesanyja. Mondta:

– Szeretném látni a kislányt, hogy mekkora lett.

Porumbacu megkérte az asszonyt, nehogy észre vegye a leányka, hogy ő az anyja. Nem is vette észre. Elmentünk a cukrászdába, a Victoria-térre, jókedvű volt a leányka, szerette a tésztát. Aztán Porumbacu megkérte Lénának az anyját, hogy többet ne menjen Bukarestbe, mert a kislánynak összetörik az élete. Nem is jelentkezett többet.

– Hogyan érezte magát a kislány az új környezetben?

– A kislány jó kezében volt Veronicaéknál, nagyon jó gondozásban részesült. Egyszer belázasodott, s hét orvos jött a házhoz, nehogy komolyabb baja legyen. Szépen nőtt a leányka, kezdett járni iskolába. Zongora-órákat kapott, akkorácska volt csak, hogy fel kellett ültetni a zongoraszékre. Aztán jött a német nyelv és a francia nyelv tanítása. Léna az asztalnál már franciául kezdett beszélni Veronicával, hogy tanuljon jobban franciául. Ez valóságos program volt. Közben megkezdte a német iskolát, én vittem, hordoztam a kislányt az iskolába, majd délben utána mentem. De megtörtént az, hogy Léna kezdte összezavarni a nyelveket, főleg a németet a magyarral. Azt mondta Veronica: – Erzsébet, a magyar nyelvet el kell hagynunk.

Így a magyar nyelv félbe maradt.

– Hogyan alakult Léna további sorsa?

– Léna végül is érettségizett, utána egyetemet végzett, majd állásba került, dolgozott a Központi Könyvtárban (Biblioteca Centrală). Ez a könyvtár nem volt messze tőlünk. Én 1966-ban eljöttem Bukarestből, így nem voltam a városban az 1977-es földrengéskor. Ekkor pusztult el a Porumbacu-család, csak egyedül Léna maradt életben. Nekem később Maria Constantin, Veronica testvére mondta el, hogy mi történt. Nagy írói társaság verődött össze Porumbacuéknál, s Lénát elküldték vásárolni, italért kellett menjen. Mire Léna hazakerült Dannal (ez a Dan az udvarlója volt), a tömbház össze volt omolva. Rengeteg volt a halott.

– Mi volt Erzsébet néni feladata Porumbacuéknál?

– Én házvezetőnő voltam, külön leányszobában laktam. A feladataim: bevásároltam kétszer, takarítottam, vendégfogadásra készítettem elő minden szükséges dolgot. Rendeztem a nagy könyvtárat, port töröltem, s hordtam ki a városba az iratokat. Sokat jártam az Írók Házába (Casa Scriitorilor), az Írószövetségbe (Uniunea Scriitorilor), vittem is, meg hoztam is haza papírokat, ugye, Veronica asszonyom író volt, költő volt. A mosással nem volt bajom, mert minden hónapban mosónő járt a házhoz.

De én leginkább Lénával voltam elfoglalva. Porumbacunak volt egy testvére, Maria Constantin festőművésznő, már említettem a nevét. Annak is volt egy kislánya, Mihaela. Járt a házukat egy német asszony, s így Lénát minden nap levittem oda, hogy beszélhessen németül. Vittem a leánykát tíz óra körül, délután hoztam haza.

Szép nagy lakásuk volt Veronicaéknak, ugye, azt én rendeztem, vendégek jöttek, fogadni kellett őket. Írók jöttek, költők jöttek, ezek nem dicsekedtek azzal, hogy nekik van valami értékük. Sporlások voltak, minden leányukra úgy vigyáztak, mint aki reá dolgozott. Ez biztos, ezt én így láttam. Rendjével költekeztek.

– Kik jártak gyakrabban a Porumbacu-családhoz?

– Mind barátok voltak, akik jártak: Anatol Baconsky, Mihai Gafița, Paul Georgescu, ugye, tetszett hallani a nevét. Toma Caragiu is közel lakott. Nichita Stănescu kéziratokat hozott, azokat doamna Veronica elolvasta, itt-ott javított. Stănescu nem tartozott a hívott

vendégek közé, legtöbbször egyedül jött. Nagy, kemény ember volt és fiatal. Azt mondta róla Viorica, hogy nagyon-nagyon komoly költő, szépen ír, jókat ír. Aztán volt még egy barát, Ion Caraion, aki be volt zárva. Mikor szegény kijött a börtönből, sovány volt, legyengült volt, a társaság ruhát vásárolt neki, nálunk lefürdött, rendbe tette magát. Veronica asszony barátságban volt Ana Blandianával, Maria Banușsal, Nina Cassiannal is. Többször együtt dolgoztak. Porumbacu segítette őket. Aztán jó kapcsolat volt a magyar költőkkel: én a Szemlér Ferenc családhoz gyakran jártam, még most is tudom a lakcímüket: Strada Regală, Nr. 5. etajul 2. Most hirtelen eszembe jutott Kiss Jenő, lefordították egymás verseit. Porumbacu Majtényi Erikkel is ismerős volt, a négy évvel kisebb húgom náluk dolgozott. Már említettem Maria Constantin festőművésznőt, aki testvére volt Porumbacunak. Újra is festett. Sokszor megfordult nálunk. Mondjam el, hogy Porumbacuénál sok festmény volt a falon, Paladi, Tonitza, Petrașcu, Luchian, és persze, Maria Constantin-festmények. Ennek a Marianak a kislánya, Mihaela, később kikerült Franciaországba, festő lett.

– *Milyen volt Porumbacu napi programja, milyenkor írt?*

– Többet dolgozott éjjel, mint nappal. Napközben ritkán ment el otthonról, ha elment, több helyre is bejárt a szerkesztőségekbe. Volt a szobájában egy nagy szőnyeg, arra a szőnyegre szétrakosgatta a kéziratokat, mint mikor a piacon kipakolják az árut. Olvasta a papírjait, hangosan beszélgetett velük. Ha hallottam, hogy beszélget, nem nyitottam rá az ajtót. Egyedül beszélgetett, úgy mondta, úgy mondta a szavakat, valósággal darált, ő tudta, hogy mit. Húzott ki valamiket a kéziratokon, máskor folyamatosan írt. Ha kért kávét, én bevittem, volt az ajtó mellett egy kicsi szekrény, rátettem arra, s kimentem. Ugye, nem zavarhattam írás közben.

– *Szálában hogy nézett ki Veronica Porumbacu?*

– Kicsi asszonyka volt, úgy is nevezték, hogy „egy maréknyi ember” (o bucatică de om). Olyan egyszerű asszony volt, én soha nem láttam színes lakkot az ujján. Én magam mondtam neki, hogy mért nem használ egy kicsi lakkot?

– *Hagyja, Erzsi – mondta –, lakkot akárki tud magára tenni.*

Szerény volt. Hogy festette volna magát? Azt már nem! Se nem festette, se nem lakkozta magát. A haját, azt megcsináltatta, mikor olyan helyre mentek, muszáj volt. Ritkán elmentek egy-egy szép hangversenyre, operába, vagy mit tudom én, hová.

– *1972-ben jelent meg Bukarestben Beke György: Tolmács nélkül című könyve, amelynek jellegét az alcím hordozza: Interjú 56 íróval a magyar-román irodalmi kapcsolatokról. A szerző, nyilván, Veronica Porumbacut is megszólaltatta. Ezt nyilatkozta: „...nyelvtankönyvvél és szótárral a kezemben, hozzákezdtem tanulni József Attila nyelvét, hogy fordíthassam őt. A nyelvi „gyakorlatokban” egy korondi leány segített engem, az égetett és festett agyagedényeket készítő fazekasok nemzetségéből. E magán nyelvgyakorlatok lelki visszhangja még most sem ült el Erdélyben, ahová a lány férjhezmenetele után néhány esztendővel hazatért. Első fiát...József Attilának keresztelték” (335. old.). Nos, a „korondi leány” mostani adatközlőnkkel, Erzsi nénivel volt azonos.*

– Igen, úgy volt: munka közben Porumbacu sok szót megkérdezett tőlem, hogy ezt hogy mondják? Ez mit jelent? Ezt hogy kell kiejteni? Ennyit tudtam segíteni csak. S mikor megjelent egy-egy könyve, a családban mindenki örvendett. Ilyenkor hallálkodott, nézegette, tiszta szívvel forgatta a könyv lapjait. Tudni kell azt, hogy Veronicanak olyan kéziratok is voltak, amelyek nem jelenhettek meg. Ezeket titkos helyre tette el. Erről csak én tudtam s a férje, Mihai Petroveanu.

Ami pedig a kisfiúnkat illeti: Veronica asszony csakugyan úgy tartotta, hogy a fiúnk a József Attila keresztnévet kapta. Mi a családban csak Fülöp Józsefet mondunk. Ha Veronica asszony csomagot küldött, azt írta: „Keresztfiamnak, József Atikának, vagy Antikának.” Mert mikor a fiamat kereszteltük itt Szovátn, Veronica is eljött hozzánk. Mondta, repülővel jött Vásárhelyig, onnan kocsival érkezett, nagyon fáradt, a templomba nem megy le.

Ez 1968-ban volt. Aztán jött az 1970-es nagy árvíz, minket elárasztott. Porumbacu nagy részvételt volt irántunk, ez biztos. Olyan nap is volt, hogy kétszer hívott telefonon, mi van velünk, hogy vagyunk, élünk-e, mit csinálunk. Pénzt is küldött, csomagot is küldött.

– *Veronica Porumbacu nagy riportban számolt be korondi élményeiről.*

– Az írás a kolozsvári *Utunk*-ban jelent meg *Agyag és legenda*. A Korond völgyében címmel, 1957-ben. A végén fel van tüntetve a fordító neve: László

Béla. Veronica jó kapcsolatot épített ki a korondiakkal. Úgy kezdődött, hogy jöttek Bukarestbe a korondiak, hozták az árut. S én, hogy korondi voltam, hát eljöttek hozzánk is. Mint például Józsa János, a nagy fazekasmester. Kicsi gyermek volt, jött a nagybátyjával, odajöttek hozzánk, megpihentek, lemosakodtak. Így Veronica sokat hallott Korondról, s kíváncsi volt a korondi népre. A barátnéjával jött. Olyankor jöttek, hogy éppen kaszálás volt, nyárban. Szép fogadtatásban részesültek. Leghamarabb lerajzolta a fiútestvéremet, Veronica szeretett rajzolgatni. A szüleimnél laktak, édesanyáméknál. Jó hosszasan voltak nálunk, úgy tetszik, egy hétig, két hétig. Az udvarunkon sok csirke volt, s mivel vendégek voltak, vágtuk a csirkéket, ugye, főzni kellett. Azt mondja egyszer az öcsém:

– *Nézzünk oda, te, mindjárt megetetik a vendégekkel a csirkéket, s én még nem is ettem belőlük.*

Amíg Veronicáék itt voltak, kimentünk a mezőre is, a Firtos alatt nagyon szép volt a hely. Édesapám elkíserte őket egészen a Firtos kútjáig, a riportban ez is le van írva.

– *Erzsi néni mennyi ideig volt Bukarestben?*

– Tizenkét esztendeig. Mondtam, hogy a huszadik életévemet ott töltöttem be. 1966-ban kerültem haza. De már a hazakerülesem előtt négy évvel, 1962-ben a mostani férjemmel, Fülöp Józseffel összeköltöztünk. A férjem ácsmester volt, dolgozott az építkezésnél, még éjjel is dolgozott a blokkok (tömbházak) tetején, hogy pénzhez jussunk. 1966. szeptember 5-én jöttünk ide Szovátna, s elhatároztuk, hogy házat építünk. Előbb a pusztá helyet vettük meg, spóroltunk, sokat-sokat dolgoztunk. 1968-ban született az első gyermekünk, őt nevezte Porumbacu Antikának, Atikának. A második gyermekünk született 1970-ben.

– *A Szovátna való költözés után váltottak-e még levelet Veronicával?*

– Sokáig írtunk egymásnak, nem létezett olyan karácsony vagy húsvét, hogy ne jött volna üdvözlés Bukarestből. Még az is megtörtént, hogy Veronica asszony hívott vissza magukhoz dolgozni, de nem mehettem, már gyermekes család lettünk.

– *Körülbelül hány levelet írt Veronica?*

– Jaj, hát száz felé, kilencven-valamennyit, sokáig őriztem őket, aztán nagy rakással dobtam el, égettem el. Azért még most is van néhány darab belőlük, azt hiszem. A leveleket főleg románul írta Veronica asszony, ugye, ott Bukarestben én már elég jól megtanultam a román nyelvet. Ma is tudok románul beszélni. Aztán néhány könyvét is őrzöm Veronicanak, nekem ajánlotta, nekem dedikálta.

– *És legvégül: beleegyezik-e Erzsi néni, hogy egykori, 1961-ben készült fényképét közölhessük?*

– Nagyon szívesen egyezem bele.

Fülöp Józsefné Tófalvi Erzsébet

Ráduly János

Postaréti Golgota

Orbán Balázs emlékének

Egyesek mégis hallják a titkok kórusát. Az öregúr nem hajlott a misztikumra, a realitások embere volt, leszállt a szekérről, botjával megkopogtatta a földet. Esőtlen nyár, kiszikkadt fű, elhanyagolt terület. Ide pedig emlékmű illene. Milyen hamar is felejtene a népek, sóhajtott, de a következő pillanatban már dühbe gurult. Hát ne felejtse! Hiszen nincs olyan talpalatnyi helye ennek a sorsverte országnak, amelyet ne locsolt volna meg fiainak vagy ellenségeinek vére: de vannak – s ó, milyen sok! sűrűn áztatott helyek, amelyek vérfeketéik az áldozattérképen, ezeket legalább illene megjelölni figyelmeztetőül a jövő emlékezete számára... S ennek, itt: legfőbb ideje immár. Kiszáradt föld, vajon ilyenek lennének, ilyen szikkadt lelkek fájd is, élő fájd, az emberek?!

Megfordult a szekér felé, itt nincs mit látni. Ekkor szólalt meg, mélyen – vajon mennyire mélyről? – a titkok kórusa. Döbbenetes erővel. Megszédült, megtántorodott, elvesztette egyensúlyát. A szekér szerencsére közel volt, megkapaszkodott a hátsó löcsben, amíg elmúlik a zúgás. Mostanában még nem tapasztalt effélet, az utazás, a levegő általában jól tett. Az étvágya, akár suhanckorában. Hát akkor honnan jön ez a zúgás a fejében?

Egyik ló felnyerített; a titkok kórusa egyszerre elhallgatott.

Miként kell az elv és szabadság embe-
reinek élni, halni is meggyőződésükért,
s azért, midőn nagyságuk kortársaik és
az utókor bámulatát biztosítja, emlé-
kük szentesítést érdemel azoktól, kik-
nek lelkében gyászestük örökké sajgó
sebe ütött, ők elhaltak, de éppen haláluk
biztosítá a halhatatlanságot számukra.

A postaréti halom nemsokára dicső
emlékkel jelölve leend.

Az a buta szabó, az mit tudott a tudo-
mányról, a történelemtől.

Új szelek fújtak Európában. Az 1847-
es ipari válságot, amely az 1848-as forradalom kirobbanásához
vezetett, leküzdötték. Az általános fellendülés kizárt valamiféle
nagyszabású s főleg európai méretű forradalmat.

Marx és Engels, amikor a legnagyobb csodálattal emlékezik meg
a milánói felkelők hősiességéről, nem mulasztja el bírálóan fellépni
Mazzinivel és Kossuthtal szemben, amiért a távolból papírrende-
letekkel akartak győzelemre vinni forradalmakat.

Első Ferenc József nem emlékszik szívesen vissza a forradalom
utáni megtorló intézkedéseire.

A múlt század végi szerzők szinte teljes egészében elmarasztalólag
nyilatkoznak a mozgalomról, hangsúlyozva azonban a szerencsét-
lenül járt kivégzettek és elítéltek iránti együttérzésüket. Általában a
magyar emigrációt s Kossuthot teszik felelőssé a mozgalom bukása
miatt.

Hát buta az a szabómester. Annyiban lehet igaza, hogy Kossuth
azért mégis szent volt.

Az öregúr többször is hiába várta, hogy felcsendüljön a titkok
kórusa. Pedig egy alkalommal mértéktelenségre vetemedett, hogy
hátha. Balavásári borból, az 1851-es szüret emlékére...

Ott volt négy-öt megye apraja-nagyja. Az öregek búsultak a
hazáért, a nénikék beszélgettek, a fiatalság táncolt. Alkonyat felé a
háziúr ott hagyta vendégeit, s a félreeső vincellérházba ment.

Horváth Károly lelkes, fiatal székely patrícius.

Hűvösen lengett az októberi szellő, a nap már leáldozott, a
madarak búcsúdallamaikat hallatták.

Molnár József volt honvédtiszt. Török
János, a házigazda szeretett tanára,
most barátja. Török János sógora, Gálffy
Mihály.

És az áruló.

Ignatz A.

Az a nagy úr, ki a foglyok beszélgetését
elárulta.

A földbirtokos Bíró Mihály. Negyven-
kilencben osztrák fogságba esett, gyors
szabadlábra helyezését úgy érte el, hogy a
bécsi kémszolgálat ügynökévé szegődött.

Ignatz A. Minden részletről értesítette
báró Heydtét, a császári hadsereg udvar-
helyi körzetének parancsnokát.

Kiszolgáltatta a hatóságoknak az emig-
rációtól kapott utasításokat, a szervezet
levelezési rejtjelkulcsát és Kossuthnak
egy felhívását, melyet a román néphez
intézett.

Balavásári bor.

S nem zengett, nem akart megszólalni
a titkok kórusa.

Kossuth = Ramvay.

Summa = a sereg száma.

Ha a kutya rosszul hajt, azaz baj van...

– Engem Magos Ernőnek hívnak. Pestről jövök megbízásból, s
tudatom önnel, hogy mindnyájan egészségesek vagyunk, mint a
„makk”.

– Beszélhet nyíltan, ezek mind biztos, a legbiztosabb embereink.

„Sokan vagyunk, kik ebbe a leveretésbe nem bírtunk bele-
nyugodni. De nem csak mi magyarok vagyunk elégedetlenek.
Elégedetlen Európa valamennyi népe, s csak az adott jelre várnak,
hogy lerázzák a zsarnokok bilincselt.”

Makk Károly ezredes lesz a nemzeti hadsereg parancsnoka.

Az összeesküvés gyakorlati kivitelét kezdték meghányyni-vetni.

Buta, buta szabómester.

Török elkövette azt a hibát, hogy Balavásárra a mozgalom több
alvezését hívta meg egyszerre.

Középen a vitézkötéses, derék alak Gálffy Mihály,
baloldalon Horváth Károly, jobb oldalán Török János.

*Élni szabadságban, vagy azért meghalni merészen:
Ezt hitték, vallák és haltak érte híven.*

Jókai Mór

Az osztrák rendőrség megtudta Bíró Mihálytól a felkelés időpontját: 1852 tavaszára tűzték ki.

1852. január 24-én éjjel csaptak le rájuk. Körülbelül hatvan résztvevőt, köztük három nőt hurcoltak a nagyszabedű fogházba.

Egy csapat varjú repült át a rét felett.

Még igen korán jöttek.

Horváth Károly kiáltotta.

Még igen korán jöttek, éhségtök még ma nem csillapíthatom.

A balavásári házigaista díszmagyar ruhában, glasszékesztyűsen, könnyedén lépkedett, mintha valamely ünnepélyre menne.

Megmondtam én Balavásáron, hogy ügyünknek kész vagyok mártírja is lenni. Az ily dolgokban számolni kell az eshetőségekkel. Vagy hatot vetünk, vagy vakot. Mi vakot vetettünk! Túrni kell azt, amit reánk a végzet mért.

Bizony, nekünk jobb, mint azoknak, kik a börtönben senyvednek, sóhajtott Gálfy.

A letartóztatottakat két éven át vallatták. A foglyok hamar rájöttek Bíró árulására, ugyanis Török János észrevette, hogy a vallatók olyan titkot is tudnak tevékenységükről, amelyet rajta kívül csak Bíró Mihály tudhatott.

Horváth Károly büszkén vágta Topfner vizsgálobiztos szemébe:

Hiszem, hogy találtak önök most is árulót, de azért apportírozni ezt a becsületes székel népet a német nem fogja megtanítani soha.

Balavásáron:

Az emberben lévő ösztön a szabadság, a függetlenség után. Ebben rejlik nemcsak korunk, de a jövő évtizedek harca is.

Bíró Mihály:

Hátha más kezekbe tenné le a küldött úr a hatalmat; olyanokba, melyek talán nagyobb eredményeket lesznek képesek felmutatni, mint aminőt mi bírunk?

A jelen voltakat e megjegyzés kínosan érinté.

Horváth Károly 1828. december 26-án született, tehát elfogatásakor, 1852. január 24-én csak huszonhárom éves és egy hónapos, tehát kiskorú volt. És az abszolút kormány mégis kivégeztette.

Utána jött Gálfy. Ez is szépen, férfias öntudattal halt meg; Török szegény azonban elveszte eszméletét.

A város polgárai tekintélyes küldöttséget menesztettek az akkori katonai parancsnok, Nuppenau ezredeshez, kérve, hogy ha az elítélteknek már meg kell halniuk, legalább a golyó általi kivégzést alkalmazza; de civil adiatusa, akkori városbíró Lázár János – ki már az elfogatásoknál is szerepelt – felkiáltott, hogy:

Elég fa van a város erdein az ily szép madarak számára.

Sőt azután kimenve a vesztőhelyre, saját kezűleg mérte meg, hogy az akasztófák bírnak-e a megrendelt három öl magassággal, s ott a végrehajtó biztos Gyurits őrnaggyal kedvtelve mosolygott az előkészített vérlázító látvány kannibáli örömeiben.

Az öregúr beleremegett a gyűlöletbe.

És akkor újra megszólalt. Kiejtette kezéből a tollat; fejét az asztalra hajtotta, úgy hallgatta.

Zengett a pokol. És a magosság is.

Mártírok titka, titkok temploma. Történelem.

Szólj, kórus, mártírok kara, vér zubogása, csontok sokadalma.

Azok, kik e nemes életek fenn lobogó fákláját előlték, nem elé-

gedtek meg az élet megsemmisítésével, a szellem elnémításával; ők a testet, a dicső lelkeket e porhüvelyét is megsemmisíteni akarták, s Lázár János, a minden emberi érzületből kivetkőzött bérenc, házról házra járt oltatlan meszet keresni, hogy a kivégzettek testét azzal behintve, megemésztesse; de az egész városban egyetlen polgárt sem talált, ki a vizslaként szaglászónak meszet adott volna...

Elmúlt.

Felkacagott.

Bíró Mihály sajtópöre Orbán Balázs ellen.

Csak az a nagy úr, ki a foglyok beszélgetését elárulta, él kényelemben, s húzza a haza- és fogolyárulásért a nagy nyugdíját; de Isten igaz ítélete nem marad el, ha néha késik is...

Az erdélyi közönség a sajtópör idején valósággal felzúdult Bíró Mihály ellen.

Az esküdtek Orbán Balázst első fokon felmentették...

Isten igaz ítélete...

A per újratárgyalása alkalmával pedig pénzbírságra ítélték.

... nem marad el?

Deák Farkas, Hentaller Lajos, Ürmössy Lajos.

Bolond szabómester, ezeket sem ismerted, Marxot sem.

Kossuth Lajos szent volt? 1854. április 29-én Sepsiszentgyörgyön kivégezték Várady Józsefet és Bartalis Ferencet is.

Még más negyvennyolc – negyvennyolc a negyvennyolcért? – volt halálra ítélve, ezeket öttől tizennyolc évig terjedő börtönnel sújtották, párat bizonyítékok híján felmentettek; hosszabb vagy rövidebb ideig vizsgálati fogságot még vagy negyvenen szenvedtek, mely fogság alatt többen megőrültek, néhányan öngyilkossá lettek...

Véres néptragédia, melyet a zsarnokság örjögő dühében rendezett dicső forradalmunk utójátékaul; valóságos gyilkosság és tortúra...

Az öregúr itt megállt egy pillanatra...

Ez így, azért túl erős.

No, nem elég erős.

... gyermeki túlhevülés szüleménye...

Semmi esetre vészt hozó nem volt...

Az abban részt vevők nemhogy haláltak...

De hát akkor miért haltak meg?

Meg pár havi börtönt sem érdemeltek meg.

Nem, nem.

Mártírrá... tették őket! Szamar császáriak.

Az ostobák kétszeresen vétkesek.

Árulóik és hóhérjaiknak végzetszerű, de igazságos büntetése.

Herceg Schwarzenberg Bódog. Élete delén. Nemsokára.

Tapferner major-auditor. Az örület jeleivel. Sírjára egy könny sem, csakis átok és szidalom.

Lázár János. Élte férfikorában. Emlékétől és sírjától mindenki undorral fordul el.

Bíró Mihály.

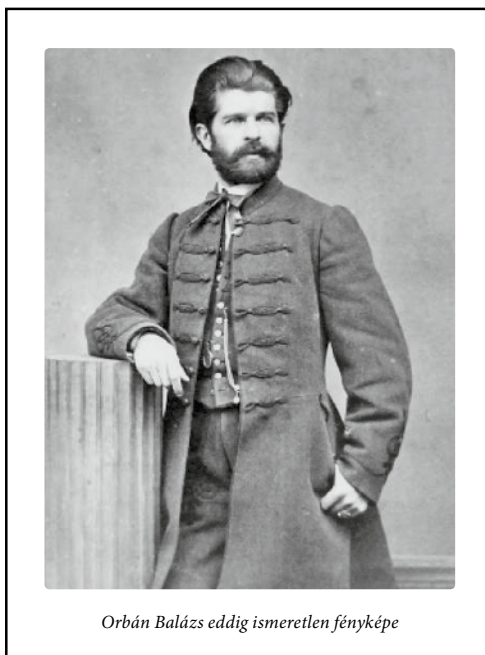
Isten ítélete nem marad el?

Nem bír az üdvözítőt elárult Júdás Iscariotes azon bátorságával, hogy a vérben visszavívó, felakassza magát.

Bíró Mihály röpirata, önvédelem.

Török Jánosnak a siralomházban írt utolsó levele.

Besúgó.

Orbán Balázs eddig ismeretlen fényképe

Legnagyobb büntetés: ezzel a tudattal élni. Élni tovább. Mikor mindenki tudja róla. Kisgörgényi birtokán fényes palotát épített, azt nagyszerű műkerttel környezte, s az élet minden kényelmét megszerzé magának: de ott egyedül, mindenkitől kerülve folytatta és folytatja életét; ha valahol megjelent, mindenki távozott, ha valahol szólt, senki sem felelt, ha a városban fényes fogatán megjelent, nem volt egy vendéglős is, ki szállásra befogadja, nem egy étterem, hol vértől piszkos pénzéért ételt kaphatott volna.

Van az ilyennek lelkiismerete?

Bíró Mihály sajtópöre báró Orbán Balázs ellen.

1861-ben, midőn – mint 1848-i bizottmányi tagnak – neve felolvastatt, az egész gyülekezet rákiáltotta, hogy „meghalt”.

Az ilyen ember élve van eltemetve.

1874-ben közadakozásból emlékoszlopot állítottak a marosvásárhelyi postaréten.

Jókai Mór disztichonjai.

Élni szabadságban, vagy azért meghalni merészen:

Ezt hitték, vallák és holtak érette híven.

Bertalan László és Benedek Dániel földművesek megszöktek a börtönből. De hamarosan elfogták őket, és május 27-én Marosvásárhelyen rajtuk is végrehajtották az ítéletet.

Az öregúr nagyokat kacagott a szekéren. A kocsis megcsóválta a fejét, aztán hümmögött egyet. Hát nem hiszi el az úr. Ha nem, az akkor és annyi. Úgy eccer, mint máccor.

A szabómester elvégre is iparos. Okos ember. Még most is beszéli. Pedig úgyé, bezárták volt érte. Ki es volt hallgatva. Ott es csak azt vallhatta ugye, amit a két szemével látott.

Hát azon nincs mit kacagni annyit.

Hogy Kossuth Lajos és Jézus Krisztus.

Éppen olyan volt a szakálla. Csak úgyé, német gúnyába voltak.

De a szabó megösmerte. Meg, mind a kettőt.

Kossuth Lajos sírt. Reáborult a Jézus vállára.

Mikor azt a hármat fölakasztották. Az urat, a tanárt s a másik urat.

Aztán Krisztus urunk se tudta megtartóztatni magát.

Úgy sírdogáltak mind a ketten.

Bolondság, kacag az öregúr; ha ott volt Jézus, miért nem tett csodát? Egy mozdulatába került volna!

Ezen aztán újra van mit gondolkozni. A legény rávág a lovakra, megszökök magukat. A Szejke-forrásnál leszállnak, isznak egyet. Az öregúr nagy élvezettel, a legény fintorogva. Nem ehhez van ő szokva.

De jó a belső részeknek. Az. Annak a bor es jó.

Aztán – fordult meg mégis, már ereszkedtek be Szombatfalvára – a műurunk Jézuskrisztus egyszer már megváltotta volt a világot. Az neki egy munkára s becsületből elég volt.

Úgy. Megrázkódik az öregúr.

Valami baj van? Állítsam-e meg?

Nem, nem, semmi.

Mondtam-e, úgyé. Megártott a víz.

Dehogy, dehogy, öreg vagyok már, fiam.

A. De azért a jó bort az úr es megissza.

Meg, meg. Ha van.

Hát akkor hó. Ehelyt itt a korcsoma. A szépkannásné fájánál.

Kicsit még zúgott a feje, talán a vérétől, talán az úttól. A kacagástól. Kossuth Lajostól és Jézus Krisztustól.

Ugyan ott lehettek volna.

Belépett a fogadóba. Nem nagyon látszott rajta az „úr”: a benn mulató atyafiak egy pillanatra fölnéztek, aztán, ahogy elvonult a korcsmáros szobájába, ahová oly tiszteletteljesen invitálták, újra rákezdtet valamelyikük az új nótára: Várady Jósikáról szólt, de a székek nem féltek a hatalomtól. Sose féltek, most se. Más még az, hogy ideki, a szépkannásné fájához nem nagyon merészkednek

ki a német urak, katonául sem. Mióta egynek bicska akadt a hátuljába, s nem került meg a gazdája.

Tűzet fúj a pejparipa,

Úgy vágat egy tiszt úr rajta.

– Hová megyen, hadnagy uram?

– Lovagolok, édes fiam!

– Ez sem igaz, hadnagy uram.

Aki megyén lovagolni,

Egy-két legényt viszen az csak,

Itt pedig van tizenkettő,

Ki kijedet kísérgeti.

– Egy pajtásom bujdokol itt,

Azt indultam megkeresni.

Nagyot vétett urak ellen,

De én hozom a kegyelmet,

Nem tudod-e, merre leve?

Várady az igaz neve.

– Hogyne tudnám, hogyne tudnám!

Ott a falu felső végén

Lakik az ő violája,

Leghamarabb ott találja.

Pásztorlegény úton halad,

Hadnagy uram tovább halad.

A kicsi ház ott fejeződik,

Abba lakik Rofájiné,

A Várady szeretője,

Most is ott vagyon mellette.

– Szép jó estét, Rofájiné!

– Adjon Isten, vitéz uram!

– Udvarodon van-e vállú?

Ihatnék a kis pejlovam.

– Ha ihatnék, megítatom,

Ha ehetnék, abrakolom.

Megy a hadnagy a szobába,

Váradyt ott megtalálja.

– Add meg magad, te gazember!

A katonák megrohanják,

Kezét, lábát megvasazzák.

Hát ez a fa miféle fa?

Hogy egy betű sincsen rajta.

Ez a fa biz afféle fa:

Váradyt akasszák rajta.

Ifjak, lányok, ügyeljetek!

A németnek ne higgyetek!

Mert a német csúffá teszen,

Akasztfó alá viszen.

Bement a kocsis, hogy mi lesz: mennek-e, maradnak-e? Egy báró mégsem hálhat meg a szépkannásné fája korcsomájánál. Odabé a városba van jobb szállóhely is.

Lábujjhegyen osont vissza a legény. Az öregúr, az asztalra bújva édesen elaludott. Csak meg ne halna, gondolta a legény.

Az ajtóból meglepetten fordult vissza.

Golgota. Megváltás.

Álmában beszélt a báró úr.

Megcsóválta a fejét nagy csendességgel. Hát mégis hiszi. Hogy ott valának azok ketten. A vásárhelyi golgotánál.

Keresztet vetett, nagy óvatossággal behúzta maga után az ajtót.

A Várady-nótát. Meg akarná tanulni.

A zsandárok néha napokon, éjeleken át örködtek, mégsem tudtak rájönni, kik virágozzák fel a hantokat.

Öt perc múlva ugrott is már a legény: az öregúr kiabált.

Tovább, Emre fiam!

Amiről a kövek beszélnek

2. RÉSZ: A KORONDI ANDEZIT

A korondi andezit története egyidős a Görgényi-havasok vulkáni működésének történetével. A hegység fő tömegét létrehozó vulkáni aktivitás fő időszaka 7,5-6 millió éve zajlott. Ezen időszak vége felé, mintegy 6 millió évvel ezelőtt, újabb láva feltörések voltak a hegység délnyugati pereménél. Ez az utolsó, láva kitöréses időszak megközelítőleg 5,4 millió évvel ezelőttig tartott.

Az ekkor feltört láva tömegek már nem érték el az akkori felszínt, hanem a több száz méter vastag vulkáni törmelékben megrekedtek, kisebb láva-kúpok, láva-dóмок alakjában. Helyenként, a vulkáni törmelék hasadékaiba, repedéseibe behatolva, azt kitöltve, andezittelérek jöttek létre. Ott, ahol a láva finom szemű, kaolinos, agyagos tufákon ment keresztül, ott az izzó láva hőhatására ezek a kőzetek megégték, úgymond, az agyagos kőzetek kiégték. Ennek nyomait vöröses, téglaszerű törmelék formájában láthatjuk a Fügevári kőbányában is. A mélyben megrekedt lávatömegek csak lassan hűltek ki, kívülről befelé haladva. A lassú kihülés során volt idő a kőzetet felépítő ásványok kikristályosodására, így makroszkóposan jól látható kristályos szövete lett az andezitnek. Szabad szemmel is azonnal szembetűnik, hogy az ilyen kőzetet több centiméter hosszú ásványkristályok alkotják. A legkülső, már kihült részek és az alatta lévő, még képlékeny kőzet-tömeg között feszültség lépett fel, mely elválasztó határfelületet képezett az eltérő állagú láva anyagok között. E folyamat eredménye, a lávatestek szubvulkáni jellegéből is adódóan, a korondi andezit leveles, lemezes elválású szerkezete. A kerges, lemezes felépítésű kőzettömeg alatt, a lávatestek magjában azonban tömör, kevésbé repedezett andezit található.

A korondi andezitek jó része világos szürke színű amfibol-andezit, de a nagyobb mélységben megszilárdult lávatömegek egy része sötétebb szürke, majdnem fekete piroxén-andezit.

Az Erdélyi-medence további mélyülése és a Görgény-Hargita vonulatának kiemelkedése után, a hegység lepusztulása során kerültek felszínre az egykor a mélyben megrekedt láva tömegek, melyek az erózióknak ellenállóbbak lévén, mint a beágyazó andezit-tufa és andezit-agglomerátum, kipreparálódtak a környezetükből. Ezt nemcsak a nagyobb andezit-lávatömegeknél láthatjuk, mint a Fügevár vagy a Móric-kő, és további kisebb andezit-erupciók, hanem a durva törmelékot tartalmazó andezit-agglomerátumban lévő, olykor ház nagyságú andezit-láva daraboknál is.

A domboldalakon itt-ott heverő nagyobb andezit-sziklák sajátos tájképi elemei, felszíni formakincsei a Görgény-Hargitának. Néhol oly sűrűn láthatjuk ezeket a hatalmas sziklákat, hogy azt a képzetet keltik, és a helyi néphit is sokfelé ezt tartja róluk, mintha egy óriás dobálta volna szét e „nagy köveket”.

Az andezit-tufa és agglomerátum mállásából némi használható nyersanyag is képződött. Erről HERBICH FERENC, a Székelyföld első részletes földtani térképezője így ír 1878-ban megjelent, hatalmas művében: „Az említett konglomerátot földpát, augit és amfibol alkotja; ez utóbbi az elmállással hosszabb ideig dacolván, fekete, fénylő jegeceit (szerkesztői megjegyzés: értsd, kristályait) az eső ropant mennyiségben kimossa; ez a lakosság által összeszedetvén, porzó gyanánt kereskedésbe kerül.” Azt, hogy ma porzónak érdemes-e az említett kristályokat begyűjteni, kétséges. Ugyanakkor ma is értékes nyersanyag lehetne a geoturizmus számára. Azaz, érdekes, új

Kipreparálódott andezit-kúpok, a Móric-kővel

A vulkáni törmelékben megrekedt, andezit-láva csatornák

Andezit-láva kőzet darabja

programponthoz lehetne a Korondra látogató turistáknak, a kicsi, de tömegesen gyűjthető, fénylő, fekete amfibol és augit kristályok gyűjtése a környék kisebb vízmosásaiból. Itt jegyzem meg, hogy Korond, földtani érdekességeinek változatosságával messzemenőig predesztinált arra, hogy a székelyföldi geoturizmus egyik meghatározó települése legyen!

A korondi andezitet, mint kiváló építőkövet, bizonyára régóta felhasználhatták. Írásos nyomai ennek a régmúlt időkre vonatkozólag alig vannak. De a nagyobb felszíni előfordulásoknál, mint a Móric-kő, vagy a Fügevár, az erdős területeken, számos egykori, kisebb fejtés, anyagnyerő hely gödre árulkodik arról, hogy régebbi időkben is ismerték és használták a korondi andezitet építkezésekre. Mindösszesen a jelenlegi, fügevári kőbánya története kapcsán találunk említést HORVÁTH ISTVÁN, „A székely sóbányászat rövid története” (Parajd, 2004), című munkájában:

„A korondi kőbányát az 1940 és 1944 közötti útépitések kő szükségletének kielégítésére nyitották meg, a Fenyőkút felé eső Fügevár nevű hegy oldalában. Ott jó minőségű piroxén- és amfibolandezit található, mégis a világháború után felhagytak a kitermeléssel. A kőbánya újraindítását az 1962-ben létesítendő új munkahelyek indokolták, melyekkel a „kollektivizálás” befejezése után a kisem-mizetteket foglalkoztatták, legalábbis átmenetileg. A fügevári kőbányában 1970-ben 76-an dolgoztak, ekkor a kitermelt kőmennyiség 33825 tonna volt. A kőbánya művelését a közberétégzett földes részek és a porlékony tufarétegek nehezítik.”

Jelenleg időszakosan művelik a fügevári kőbányát. A bánya mélyebb szintjein nagyobb tömegű, összefüggő andezitet lehetne termelni. Útépítésre, építőkönek alkalmas. A felsőbb szinteken, az andezit-tufában mindenfelé szétágazó andezit termelése valóban problémás, a nagy tömegű meddő tufa és az andezit keveredése miatt. Az itt lévő lemezes, vékony rétegekre, padokra való andezit, amennyiben ezt külön lehetne választani a meddő tufától, kiváló építőkö, fedőkö lehet, de burkolati könek, homlokzat díszítő könek is kiválóan alkalmas. A bányában helyenként több köbméteres, nagy kristályok alkotta, kemény andezittömbök is található, melyek színre, jellegre különböznek a fő tömeget képező amfibol-andezittől. Az ilyen tömbök válogatott példányai felvágva, csiszolva rendkívül szép, dekoratív díszítőkövek lehetnek, kisebb díszburkolatok, kül- és beltéri díszítőelemek készítéséhez, főleg egyedi munkákhoz. A nagy mennyiségű andezit-tufa és andezit-agglomerátum törmelékét elsősorban feltöltésekre lehet használni, amire a domborzati adottságok miatt nagy szükség van helyben is az újabb építkezéseknél.

A korondi andezit-bánya ésszerű üzemeltetésével, a földtani, szakmai szempontokra is tekintettel lévő termeléssel, az egyes bányatermékek minőségi szétválasztásával nemcsak a hosszú távú gazdaságos működés feltételei biztosíthatók, de ezáltal a korondi andezit keresett építő és díszítőköve lehet Sóvidéknek, Sóvidék szívének, az épülő-szépülő, és egyre vonzóbb Korond községnek.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Az 1. rész végén felsoroltak, plusz a fent említett két irodalom, HERBICH FERENC (1878): *A Székelyföld földtani és öslény-tani leírása* – A Magyar Királyi Földtani Intézet Évkönyve V. kötet, 304 oldal, 32 könyomatú táblával és 1 földtani térképpel, Budapest;
HORVÁTH ISTVÁN (2004): *A székely sóbányászat rövid története* – 80 oldal, Bev. Tófalvi Zoltán, kiadta: Parajdi Sóbánya, Parajd.

AMBRUS LAJOS

JENŐNÉ KOCSIJA

(monda)

Gazdag, de a gonosszal szövetkezett asszony volt Jenőné. Fent lakott Firtos várában, onnan kocsikázott alá, ha kedve szottyant, hogy a nép nagy háborúságára fitogtassa magát. Nem ismert ő sem Istent, sem embert, majd derékba tört döllyfölségében.

Különösen hízott a mája, amikor hazafelé tartva, a vár alól vissza-visszanézett a vidékre. Egyszer, amint látta, hogy erősen forr az idő, rászólt a kocsisára:

- A felhők előtt a tetőn legyünk! - mondta.

Istenes ember volt a kocsis.

- Ha az Isten megsegít, ott leszünk! - válaszolta.

Mint szálfákat ropogtató vihar tört ki a hiú asszony kacsája:

- Akár segít, akár nem - kiáltá büszkén -, mi érkezünk meg hamarabb!

Nem érkezett meg bizony ökegyelme, mert amint elhagyá ajkát az istenkáromlás, azon nyomban kocsi-tól sziklává változtak. Ott áll ma is a sziklacsoport, úgy hívják: Jenőné kocsija.

- Nem a Jenőnéé - mondják mások - hanem a Tündér Ilonáé. Firtos tünderei kocsikáztak azon holdvilágos estéken. Hanem egyszer az időt erősen elmulat-ták, s ott érte őket hazafelé tartva a kakasszó. Amint az első tarajos belekiáltott a csendbe, azon nyomban élettelen sziklává változtak. Azért Tündér Ilona kocsi-ja az a sziklacsoport ott, a Firtos alatt.

KACSÓ ESZTER

Ne félj!

*Ha az ajkadról
a fájdalom kiált,
maroknyi népem,
ne félj kimondani
az igazság szavát:
magyarnak születted,
Székelyföld a hazád.*

*Ezt zúgják még
a Hargita bércei,
s bár a békeesség völgye
nyugalomra int:
maroknyi népem
ne félj kimondani
az igazság szavát:
magyar vagy,
székely-magyar,
Székelyföld a hazád.*

„Kell, hogy legyen egy olyan hely”...

Minden mozgásban van ezen a földön, csak a fák és a sziklák állnak egy helyben. Korondon azonban még a sziklák is mozognak. Erre bizonyosság a Kebeled patak völgyében álló Likaskő, amely eredetileg, legalább is így rögződött az itt lakók tudatában, a Firtos tetején lakozott. A monda szerint Firtos tündér testvére, Tartod hozatta el onnan gonosz tündérei segítségével, aki Firtos várát akarta romba dönteni. Először is kiszedték a vár alapkövét, átfúrták, és egy vasrúdra húzták, majd repültek vele Tartod vára felé. Amikor a Kebeled patak fölé érkeztek, épp éjfélre kukorékkolt a kakas Korondon. A kakasszótól a rúd kettétörött, a kő leesett és azóta is csodájára járnak.

Korondon nem csak a sziklák repülnek, hanem a föld is útra kell, de nem akárhogy. Elkészítve és felöltöztetve, akár a korondi menyecske, indul útjára. Nincs is olyan sarka a földnek, ahol ne lenne korondi cserépedény.

Ott még a lovak is sziklává változnak. A történet úgy szól, hogy a Firtos várában lakó szépséges tündérkisasszony megszeretett egy szegény, dali legényt, de a tündérvörvény szerint csak éjnek idején találkozhattak. A legény fehér lován minden este fellovagolt a meredek sziklán, a tündérkisasszony pedig kiállott a vár fokára, megfogta a legény kezét, s úgy segítette fel magához. Egy alkalommal viszont a ló megcsúszott és legénystől a mélységbe zuhant. A ló fennakadt a szikla oldalán és azon módon kővé változott. Még most is rajta van a nyereg és a kantár. A ló amelyet a tündérkisasszony ajánldozott volt a legénynek - ezért is hívják Firtos lovának - nem hiába, hogy tündér lova volt, mert még ma is színeváltozása szerint jár az idő. Mikor ennek a kőnek fehér a színe, meleg napok járnak, mikor pedig színében megsötétedik, esős idő köszönt be.

Ezek után már azon se csodálkozik a korondi ember, hogy amikor a tenger vize hullámozott Sövidék szerte, Korond közelében ott valahol Atyha magasságában kikötő működött. Legalább is egy földtörténeti órán, amikor szoba jött Sövidék kialakulása, az egyik diákom meggyőződéssel állította, hogy ez így lehetett.

Elképzelhető, hogy itt szálltak hajóra azok a korondiak is, akik Kolombusz megelőzve az 1400-as években partot értek Amerikában. A fáma szerint, az amerikai partokon áruikat kínáló korondiaktól értesült Kolombusz, hogy felfedezte Amerikát. Igaz, ő úgy tudta, hogy Indiába jutott el, és a parton tartózkodó korondiakat is indiánoknak vélte. Egyes kutatók innen eredeztetik az indián-magyar rokonságot is.

Ezek után már senki se csodálkozzék azon, hogy a korondi ember mindig mozgásban van.

Aztán itt van a hírnév. Korondról minden magyar ember tud valamit. Míg más településekről azért tudunk, mert nagyok, mint Isztambul, vagy sok jeles ember született ott, addig Korondot a névtelen korondiak tették híressé. Ezért ott mind ember híres, még akkor is, ha csak fazekas. És főleg akkor.

A korondi táj nem tartozik a gazdag vidékek közé. Sem aranyat, sem gyémántot nem bányásznak itt. Gazdagsága nem ebben rejlik, hanem szépségében, amely, akár Rabsonné mellei, elkápráztatják az embereket. Nem hiába telepedtek ide a tündérek, köztük szépségéről messzi földön híres Rabsonné is, aki vásárnaponként Tordára járt istentiszteletre. A rossz út miatt viszont mindig elkésett.

- Hogy az ördög vigye el - szokta mérgesen mondani.

Aztán egyszer egy arra vetődött ördög meghallotta a káromló szavakat, és üzetet ajánlott, hogy megcsinálja az utat.

- Két hegy aranya és egy völgy ezüst az ára - kötötte ki.

Aztán el is készült az út a kért időre. Rabsonné, akinél megjelent a fizetését követelő ördög, egy - egy aranyat tett a két mellére, a kettő közé pedig egy ezüstöt.

- Ennyit ígértem - állt a dühösen követelőző ördög elé a szépséges tündérasszony.

Azt mondják, akkor ott az ördög minkét szemé villámokat szórt.

Bizony a mondák színezik az ember képzeletét! De ezek a történetek mind eltörpülnek a legújabb mellett. Mert ki hallott olyat, hogy egy élő,

beszélt nyelv, amely ajkunkon kél és elhagyja azt, kővé szilárdulva szobor alakzatot vegyen fel. Vagy a hajdani három tündérvár: Firtos, Tartod és Rabsonné vára itt Korond közepén, a Középiskola előtt épült volna újjá? Mindegy. Építő mestere Miholcsa József. Megálmodója pedig „Erős várunk nekünk az anyanyelv” nevet adta neki. A korondiak csak úgy egyszerűen a nyelv szobrának hívják.

Három tündér őrzi immár a magyar nyelvet Korondon. És ki hinné, még Parlamentje is van. Harminc bronzba öntött jeles magyar író vigyázza ott a nyelvet, és pentaton dallamban sír fel ott olykor a szél.

Nincs még egy ilyen parlamentje a világnak. A népi mondás úgy tarja, hogy csak a Nap süt ingyen. Mi abban hát a különös, ha a kormányfők, a miniszterek és a politikusok sokasága pénzért és nem köszönetért dolgoznak. Ha ez a funkció első sorban pénzszerzési lehetőség és csak másodsorban szolgálat.

Márpedig a korondi „nyelvparlamentben” mindenki, a vár megálmodója, a vár építői - köztük az alsósófalvi kőfaragók - és a vár őrői is ingyen teszik a dolgukat. De ha jobban meggondoljuk, ebben sincs semmi különös. Elég, ha II. Rákóczi Ferenc példájára hivatkozunk, aki egyedülállóként a világtörténelemben, egész vagyonát a magyar szabadság eszményének áldozta fel.

Még számtalan példát sorolhatnánk a magyar történelemből, akik számára a magyar szabadság védelme az életüknél is többet ért.

Ma már nem kell meghalni a magyar szabadságért, de becsületbeli kötelesség élni és cselekedni érte. Mint ahogy ezt Mikes Kelemen is tette, aki erről így nyilatkozott: „Egy erdélyi nemes ember felől nem lehet nagyobb gyalázatot mondani, mint azt, hogy adományért szolgál.” Erre csak azt mondhatjuk, hogy: „Uram Isten, ments meg minket a közéletbe menekülő élelősködőktől. Mindazonáltal, akik ebből hasznot húznak, fényes villákat, drága autókat, irdatlan földterületeket szereznek a magánéletükhöz szavazóiktól, akiktől a lehetőséget kapják és akikre négyévenként is elég, ha odafigyelnek. Adj erőt azoknak, akik hatalom nélkül is szolgálnak, építik a rendet és vállalják az áldozatot.”

A nyelvparlament tagjai teszik is a dolgukat. Nemhiába épült a Korondi Középiskola mellé, amelynek az az ismérve, hogy névtelen, s éppen ez teszi híressé. Nem akármilyen iskola ez. Ide nemcsak a tanulók járnak tanulni, hanem a tanárok is. Aki egy évet is töltött ebben az iskolában, mint Simó József, Kedei Zoltán, Lőrincz K. Kálmán, Szálasy Ferencz, Lőrincz Béla, Czegő Zoltán, Beder Tibor, Páll Lajos, Csátáné Bartha Irénke, Benczédi Sándor, Ambrus Lajos, Molnos Lajos, Lőrincz György, Tófalvi Zoltán, Bölöni Domokos, K. Kovács András, Molnos Ferenc, Simó Márton, Majla Sándor, Bölöni Mária egy életre elkötelezi magát a magyar nyelv szolgálatára. A naponta összeverődött gyermektömeg a korondi föld varázslatos erejét sugározza szét, amely örökre bevéssződik a tudatba. Ebben benne van Tamási Áron üzenete is, miszerint „Azért vagyunk e világon, hogy valahol otthon legyünk benne.” A korondi ember meg hozzátette: Kell, hogy legyen egy olyan hely, ahol a magyar nyelv is jól érzi magát.

Lesújtóan hat, amikor magyar iskolák, templomok bezárásáról kapunk hírt. Ebben az évben, március 20-án búcsúztatták el az utolsó verespataki reformátust, özv. Ravai Jánosné Bálint Rózsikát és vele együtt a verspataki református templomot is. Odakerült ez az istenháza is a használaton kívüli erdélyi magyar templomok hosszú jegyzékébe a száznegyvenötödiknek. Már nem lesz, akiért kinyitni ezután a templom ajtaját. Így adjuk át másoknak azt, ami a miénk volt, az életterünket, nyelvünket, épületeinket, hangjainkat, emlékezetünket. Így egy igen gazdag vidékről költözik szépen el a magyar nyelv. Pedig ott hegynyi aranyat adhatott volna az ördögnek Rabsonné, mert ott valóban a hegyek arannyal vannak tele: a Föld aranyával.

A mi aranyunk a magyar nyelv. Ez pedig bennünk van. A gondunk, hogy legyen, akiknek tovább adni. Egyedül ettől függ megmaradásunk. Adj a Isten, hogy Erdély szerte sok-sok Korondhoz hasonló település találja meg identitását.

Csikszereda, 2013. április 24

Kis Magyar Irodalomtörténet

Erdélyi írónak lenni a két világháború között Romániában - vajmi kevés ember számára jelentett foglalkozást és főleg megélhetést. A legtöbb író mellesleg vagy főként újságíró, tanár, lelkész esetleg tisztviselő volt: akadt szabadfoglalkozású ügyvéd-író, orvos-író, gyógyszerész-író és mérnök-író is. (Például Áprily Lajos (Jékely) és Jancsó Elemér tanárok, Bárd Oszkár és Jancsó Béla orvosok, Járosi Andor evangélikus lelkész, Sütő-Nagy László, az Erdélyi Szemle alapítója és főszerkesztője gyógyszerész, Kós Károly építész.) A polgári foglalkozású írókat polihisztor hajlam és a sok elvégzetlen feladat láttán támadt felelősségérzet is ösztönözte. Ebben a harisnyás székeleyektől és Magyarországról áttelepült értelmiségiektől tarkaló írótsadalomban is külön hely illeti meg Balázs Ferencet, „aki világéletében legalább egy tucat ember helyett tevékenykedett.”

Balázs Ferenc (Kolozsvár, 1901, október 24. - 1937. május 22., Torda) unitárius lelkész, romániai magyar író, prózaíró, költő, publicista, szerkesztő, utópista társadalomszervező. Középiskolai tanulmányait a kolozsvári Brassai Sámuel unitárius kollégiumban végezte, amelynek Kriza János önképzőkörében és a Remény című diáklapban jelentkezett első írásaival. Gépészmérnöknek készült, de fiatalkori tüdőfertőzésének gyógyítására az orvos falusi levegőt ajánlott. Így terelődött a figyelme a falu felé, ahol akkor az értelmiségi számára csak a gazdatiszti, tanítói és a papi állás, hivatás kínálkozott. „Jobb a falu szolgálja lenni, mint a grófé”, s ezzel a megfontolással iratkozott be az unitárius teológiára. Papnövendék korában megteremtője a „Tizenegyek antológiájának”. A főiskolai években nemcsak magányos meseíró volt, hanem aktív irodalomszervező is, ugyanannyira, hogy kollégiumi szobája hamarosan nemcsak évfolyamtársainak, hanem Kolozsvár magyar értelmiségi fiatalságának is találkozóhelye lett. Teológus társai közül Szent-Iványi Sándor és Dobai István, a református teológiáról, Maksay Albert, majd Kemény János, aki később lett teológus, az orvosi karról Jancsó Béla, mellette Finta Zoltán, aki akkor abbahagyta tanulmányait, a filológiáról Kacsó Sándor és a később filológus Mihály László, a kereskedelmi akadémiáról Tamási Áron és csoport Benjaminja, Jakab Géza vállalkozott arra, hogy 1923-ban kiadják a nevezetes „Tízek antológiáját”. Balázs Ferenc nem csak névsor szerint első a kötetben, hanem a fiatal íróknak egyben ideológusa is. Az erdélyiségről és a székely mitológiáról írt tanulmánya a csoport eszmei és művészeti hitvallása. Az antológia közzölte két meséjét is, miután már önálló kötetben tett közé meséket is (Mesefolyam, Szatmár, 1922).

Balázs Ferenc a transzilvánizmus egyik propagálója, értelmezője és a gyakorlati megvalósításában aktív szereplője volt. A transzilvánizmus alatt a Romániában, Erdélyben élő magyarság egzisztenciális világnézetét értjük, ez pedig a következőket jelenti: az emberi közösségek életsikere attól függ, hogy milyen valósággal és öntudatosan tud szembenézni azzal a valósággal amely őt körülveszi, és létét fenyegeti. Az ember szellemi életének gyakorlati jelentősége abban az öntudatos magatartásban van, amellyel a szellem magát szembeállítja a valósággal és a valóságot önmagával.

Balázs Ferencnek 1923-tól egyházi ösztöndíjjal sikerült az angliai Oxfordban és az egyesült államokbeli Berkeley egyetemén négy évig tanulmányokat folytatnia. Amerikában egy békekaraván tagjaként előadásokat tartott, hangversenyeket rendezett, utazott, agitált és írt angol nyelven. Ázsián át tért haza Kolozsvárra, beutazva Japánt, Kína egy részét, Indiát és Palesztinát. E vándorútjáról írta Bejárom a kerek világot (1973-28) című munkáját (Kolozsvár, 1929). Kötetének megjelenése előtt a kolozsvári Keleti Újságban ez az írássorozat folytatásokban jelent meg. Ezt a munkáját Mikó Imre bevezetőjével és jegyzeteivel a Kritérion (Bukarest 1975) kiadta. Alkotásában a szokványos útleírásoktól eltérően azt mondja el, hogyan dolgozta ki - három földrész országait megismerve - egy új társadalom tervét.

Balázs Ferenc

Gazdag tudással megrakodva foglalta el hazatérése után az első, neki felajánlott állást, bentlakási felügyelő lett a székelykeresztúri unitárius gimnáziumba. Nevelő munkája mellett ifjúsági konferenciákat rendezett, megindította a Kévekötes című ifjúsági lapot. Egyik alapítója volt az Erdélyi Fiatalok című főiskolás folyóiratnak. Ugyanakkor Gaál Gábor Korunk című folyóiratában is cikkei jelentek meg. Igazi és végleges munkaterületét Mészkon (a Trianon óta Cheia, Torda-Aranyosmegyei község) nyerte el, ahol 1930-ban megkezdte lelkészi működését, és maradt haláláig.

Ott kezdett hozzá falufejlesztő négyéves tervének megvalósításához, a dániai szövetkezeti falvak mintájára. Egyszerű autarkia akarta berendezni először a községet, azután

az egész vidéket függetleníteni akarta a világpiactól, a falusi életformát propagálta, amelyben az emberek - szerinte - nem válnak egyoldalúvá, hanem rátalálnak a természet és a társadalom összhangjára. Gazdasági tervei az akkor dúló világválság idején összeomlottak, közben mégis megújult egy kis falu, virágzott az általa alapított népfőiskola, működött egy színjátszó csoport és dalárda. Ifjúsági daloskönyvet állított össze Mikó Imrével és Szent-Iványi Sándorral (Kolozsvár, 1931). 1932-től részt vett a Marosvécs Helikoni Találkozókon. 1933-ban ott az előző év erdélyi magyar irodalmáról tartott előadást, később az ő javaslatára kezdett foglalkozni az íróközösség egy népművelő könyvsorozat gondolatával. Szövetkezeti elgondolásait Aranyosszéki tervek (Torda, 1933) című röpiratában mondta el. Tervei részben valósággá váltak, amikor megalakította a vidékfejlesztő szövetkezetet.

Balázs Ferenc irodalmi munkásságában ezután hat éves szünet következett. Nem ért rá írni - véleménye szerint fontosabb dolgokkal volt elfoglalva.

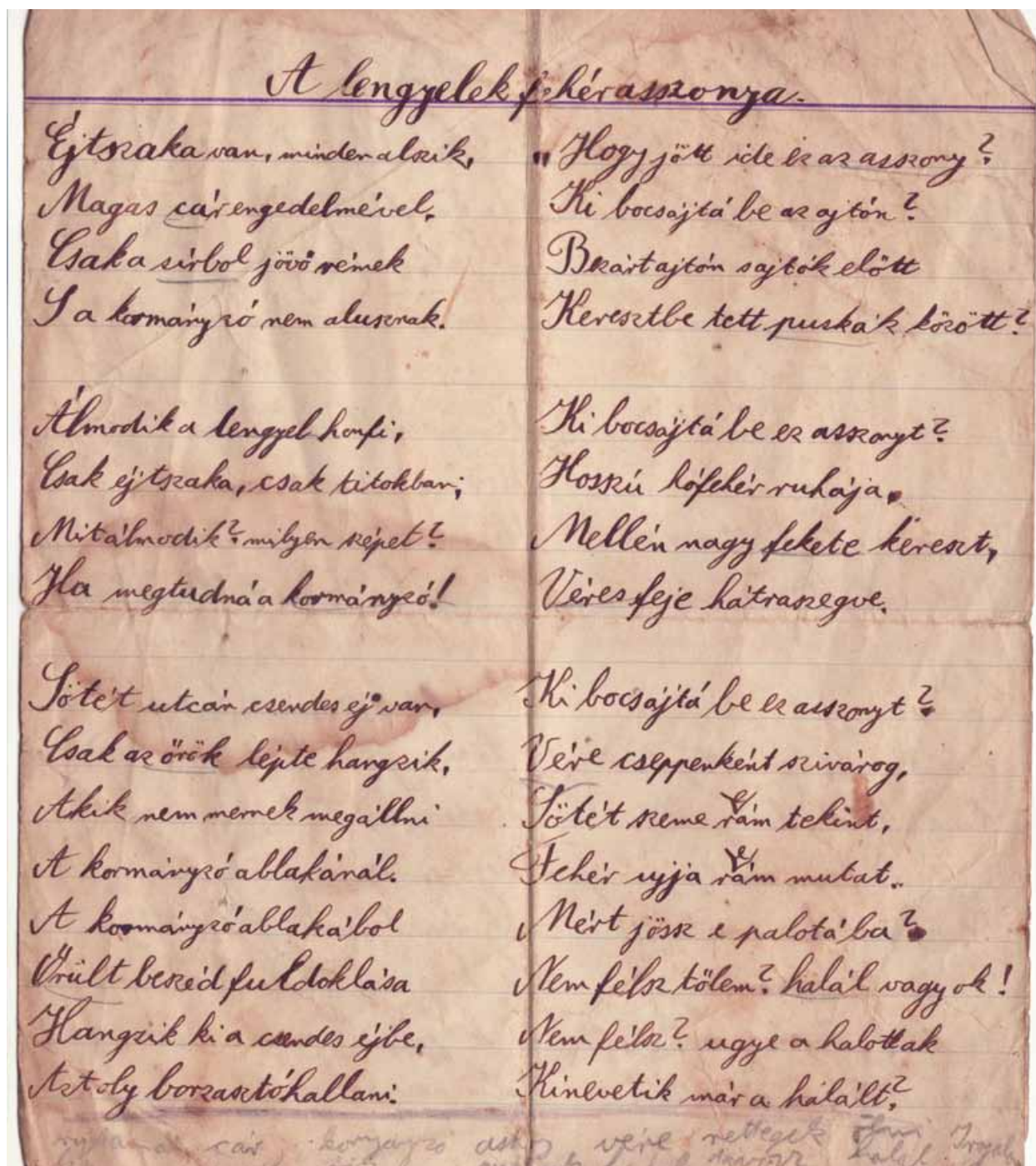
Az Erdélyi Helikon 1930 januárjában feltett kérdéseire - Illyés Gyula, József Attila, Győry Dezső, Csuka Zoltán, Dsida Jenő, Jancsó Béla, mellet nyilatkozva kijelentette, hogy nincs jó véleménye az irodalomról. „Az jövőjét - úgy mond - csak akkor látom biztosítottnak, ha ez filozófiává vagy pedig tudománnyá válik. Ez az emberi gondolkodás fejlődésének velejárója...”

És valóban, 1930-1936 között Balázs Ferencről csak a társadalmi munkájával kapcsolatos publikáció jelenik meg az Aranyosszékből és az Ellenzékben, az Erdélyi Fiatalokban és a Kévekötésben. Amilyen gyorsan „vedlett” annakidején székelyből angollá és változott Próteuszként újra meg újra erdélyivé, olyan éles kanyarral jutott el az irodalom igénylésétől az irodalom tagadásáig. Csak akkor tér vissza első szerelméhez, amikor betegsége ágyhoz köti, s az íráson kívül egyéb hasznos munkát nem végezhet. Tüdőbaja kiújulásának eredménye A rög alatt című kötet. 1936-ban adta ki Tordán az Aranyosszéki Vidékfejlesztő Szövetkezet.

Tordára viszik gyógyulni, kislányát elkülönítik tőle, dán származású amerikai felesége, Ferediksen Kriszti, - nem egy cikkének társszerzője - ápolja. Betegágyában fejezi be Zöld árvíz című regé-

nyét (Kolozsvár, 1936), amelyben megírja egy vidéki értelmiségi tragikus küzdelmét az elsodort faluban. Országos részvét mellett temetik el Mészkon. Az Erdélyi Helikonból, Tamási Áron búcsúbeszédéből idézünk:

„Akiiket valaha temettünk, Te azok közül a legtisztábban mutatod meg, hogy ezen a földön miképpen kell élnünk és meghalnunk. Alulról jöttél, mint a tiszta forrás vagy az éltető növény. Nem voltál délszaki virága Erdélynek, nem diszítottad ezt a földet, hanem gazdagítottad. Zord éghajlatban és előző, folytonos keleti szélben te itt megkapaszkodtál, mint a helyi fa messzelátó sziklán. Gyökereid győzhetetlenül erősek voltak, s ismerték a földnek rejtőző titkait, amint a föld is ismert Téged és kegyetlenül szeretett.” A Korunkban Gaál Gábor ezt írja róla: „Az emberség, a tisztesség volt példaadó benne.”

Jókai Mór: A lengyelek fehérasszonya (az író kézirata)

Közöm Korondhoz

A magyarnál életesebb nációk tudják, hogyan lehet történelmet csinálni. Ezt onnan veszem, hogy magam is életesebb nációval élek egyazon égi földel alatt, immár hetvenhét esztendeje. És onnan is veszem, hogy olykor térdemre terítem a földrajzot és nézegetem a térképet.

A módszer egyszerű, mint a régi, korondi cserépfazék: nyomot kell hagyni.

Szememszokta, kicsiny városokban, falvakban látok házakat, amelyek falán utcára nézőleg ott patinásodik, zöldül, — mint valami kétarasznyí, nemzeti tavasz — a keményen fölszegzett tábla, mely hirdeti: erre járt valaki, néptanító, ügyvéd, politikus, hazafi. Ekkor és ekkor...

Ez a tábla a nyom. Egyelőre csak kicsi folt, mint öregek arcán a sötét pötty, mely szép lassan növekszik, terjeszkedik.

Telik az idő. És a kicsiny városban, faluban, senki nem tudja, tulajdonképpen ki is járt arrafelé.

És szokása szerint, tovább telik az idő. Egyszer iskolát neveznek el arról, aki erre járt valamikor, valamiért. Kényszerűségből esetleg meg is szállt egy éjszakára, vagy a helybéli kocsmában megivott egy fröccsöt. Mindegy.

Egy arra alkalmas napon, a kicsi táblát nagyobbra cserélik és virágokkal veszik körül. És még alkalmasabb napokon a ház előtt megjelennek a zászlók. Mert milyen egy ünnep zászlók lobogása nélkül?

Történelmet úgy lehet csinálni, hogy nyomot kell hagyni.

Sokszor jártam Korondon. Barangoltam erdeiben, szerszámnak való somfát keresvén, meg is szálltam egy éjszakára ott, ahol aragónitból hamutartót, s mindenféle fehér vagy csíkos semmiséget köszö-rültek és volt kocsma is.

Felsősfálfától egy kőhajításnyira van Korond, ha megkérdezte valaki, honnan jöttem, mondtam, Felsőről, amire azt felelte, akkor mi szomszédok vagyunk.

Hiába voltunk szomszédok, kevés embert ismertem Korondon. Egy poéta festőt, akit épp a minap temettünk, néhány világjárót és egy művész lelkű embert, akinek neve Józsa János.

Most került kezembe a korondi Firtos Művelődési Egylet folyóirata, a Hazanéző. Ennek hátlapján azt olvasom, hogy Képtár Korondon. Alatta azt, hogy Képzőművészeti alkotások a Józsa János adományából.

Nézem a hátsó borítóra kirakott képeket. Legalul, hosszan kiterítve egy freskó. Nagy Imre alkotása, a kötelező lelkesedések, remények és a reánk suppanó csalódások korából.

Fölkapom a fejem, hát ez a kép évekkel ezelőtt még ott volt a szobám falán!

Emlékszem, hányszor jött hozzám ez a művész lelkű Józsa János! Hogy azt a képet ő meg szeretné venni. Sokáig nem adtam el neki. Aztán egy napon úgy alakult, hogy megvette mégis.

Ezt az eladást bántam sokáig. Gondoltam, jön majd egy autó, s elviszik Pestre, vagy talán még fényesebb helyre, akárhová, hogy legyen ott, ne itt, Korondon.

Íme, Józsa János ezt a képet nem adta el! Inkább elajándékozta. A falujának. Hogy legyen ott. Hogy maradjon ott, Korondon! Mert Józsa János is jól tudja, amit az okosabb nációk régóta tudnak: nyomot kell hagyni.

Józsa Jánosnak köszönhetem, hogy most már nekem is van valamim Korondon, ami megbocsájtó jóindulattal nyomnak is nevezhető.

Életesebb népek élnek Korondon, mint túl a hegyen, ahol én születtem. Vagy Felsősfálfán, ahol egy egész esztendeig tanítottam.

Hagytam-e nyomot magam után? Annak tekinthető-e, hogy „felstímoltam” az iskola igazgatójának hegedűjét a templomban, mert bécsi Á csak az egyház harmóniumán volt Korondon kapható? Azt is zenehallás nélkül, találmomra. És nyár idején kikergettem

a templomba betódult verebeket, mert a jámbor és előrelátó igazgatóm nem mert a templomba bemenni, féltette állását.

Ezt hagytam magam után: a rosszul hangolt hegedűt, s az elzavart verebeket!

Mégis, valamit azért hagytam. Néhány apró fogalmazást, amit kizárólag a magam örömeire írtam.

Egyiket a szomszéd asszonyról, aki magányosan élt, örökösen gágogó lúdjaival körülvéve. Soha nem kereste őt senki. Úgy hívták, Lidiné. A másikat egy roskadozó házról, amelyben Engi Zsigabá lakott, s ahol télen sem szabadott tüzet gyújtani. Ilyen és ezekhez hasonlatos, lényegtelen dolgokkal foglalkoztam, amikre sem akkor, sem azóta föl nem figyelt senki.

Közöm Korondhoz, Felsősfálfához, ahhoz a vidékhez, ennél talán nem több.

Most már belátom, térdemre a földrajzot hiába teríteném ki. Történelmet így nem lehet csinálni. Csak úgy lehet, amiképpen az életesebb nációk cselekednek. És ahogyan a művész lelkű Józsa János próbálgatja.

Én, korond és a méhek

/ Jegyzet /

Egósnek tűnő sorrend. De számomra nincs Korond nélkülem. Az én valóm ez a székelymagyar nagyközség, ahol a középiskola előtt egy monumentális térkompozíció hirdeti, Erős várunk nekünk az anyanyelv, s még a tudatalatti hiúság is nap mint nap arra figyelmeztet, hogy méltó kell lennem hozzá, s ha megkérdik, mit jelentett, mit adott számomra a szülőföld, nyílt őszinteséggel bevallhassam: az én valóságom Korond.

Erről beszéltem a marosvásárhelyi rádióban, ez az alapérzésem ma is, amikor e jegyzetet írom, bár rá kell jönnöm, hogy a kijelentésem így talán még igazabb: nem vagyok Korond nélkül.

De mit is takar mindez?

Egy életeret, ahol magam is érzem a friss hó illatát, s ha beáll a nyár, tudom, perzsel majd a nap. Itt ismerős a szembe jövők mosolya. Mindez biztonságot ad, hogy önmagam lehessek. Segít tájékozódnom a világ forgatagában, és felcsillantva a fényét, a mértékét és a személyre szabott feladatokat, segít mindig - bárhonnan is - hazatalálnom. Ő az egyetlen hiteles etalonom helye. Itt nemcsak hallom, de értem-érzem, hogy mit zúg a nagyharang, és mit válaszol rá a kicsi.

Itt láttatta meg velem édesapám a természet szépségét, belém oltva a már-már imádatig menő csodálatát, s a kihívások izgalmát. Édesanyám volt a példa az alázattal végzett munkára, néha kihajtva, kikényszerítve belőlem is azt. Vigyázott rám, hogy „szét ne cibáljanak az angyalok”, tartva az irányt, amerre lehet és kell tartani. Férj, család, tanítók, barátok - mint a láthatatlan Gondviselés - sugallották, hogy merre is tartsak, ha az imádott falum a mérce, ahol kéz rajzolja a lélek mintáit virág- és állatmotívumokban a cserépedényekre.

Ezért, hogy méltó lehessek hozzá, teszem eléd az ősi éltető erőt, a mézet. Fogadd el - mint Isten áldását - a kozmosz, a növények, a méhek és az ember összhangjának „édes zenéjét”, hadd láthassam munkám értelmét.

Dr. Tófalvi Melinda, zoomérnök

Kata, ahogy ott állt, úgy érezte, hogy a szobáját átjárja a huzat. Szép fejét lesütötte, s nézte, amint az édesanyja gondosan ösz-szepakol.

- Rosszul tette, hogy ma sem jött el! - mondta. - Muszáj elmennem hozzá.
Édesanyja a lányára se nézett.
- Még mindig szereted? - kérdezte.
- Dehogy...
- Akkor meg miért?

Kata erre körülhordozta tekintetét.. A szobában minden üresnek, sötétnek és ridegnek tűnt. De hogy változzék, formás fejét felemelte, holtshén szeméből a beomló hajfürtöket kisímította, és megjátszott kö-zömbösséggel az édesanyjára nézett.

- Máris késésben vagyunk, mennünk kell - mondta a még életerős asszony a lányá-nak, és az ajtó felé intett. - A többiek már várnak...

- Indulhatunk - így a lány, de csak állt, mintha szépen el akarna búcsúzni még a bútoraitól is, s a bőrén érezni, hogy a szo-báját elmentekor milyen levegő járja át.
- Igyekezzünk! - tette hozzá végül -, mert fádom.

- Nem úgy tűnik - állt eléje az édesanyja.
- Előbb nem kellene egy kicsit elbeszélget-nünk.

- Miről?
- A jövődről.
- Á, hagyjuk...
- Miért?
- De hiszen te is tudod...
- Én azt tudom - mondta Katának az édesanyja - hogy elég volt ebből. Mit vársz az élettől? A kalandok nem fognak örök-ké tartani, boldogítani.
- Tartani... tartani... tartani... csengett, mind erősebben Kata fülében.

Sokáig csak ezt az egy szót hallotta, mire kellemetlen érzés fogta el. S hogy szabadul-jon tőle, az asztalról felvette a táskáját, és egyre riadtabban kezdett keresgélni benne.

- Hol a kulcs?
- Fogadok, hogy már megint elveszítet-ted...

- Lehetetlen.
- Akkor meg hol van? Nála hagyta?
- Lehet.
- Menj érte, megvárlak.
- Jó!

Hosszú idő után először érezte úgy Kata, hogy valami a kedve szerint alakult. Ő ké-pes szembe nézni félelmeivel. De a nagy re-ményei odalettek, amint Istvánéhoz ért.

- Zárva - fogadta Katát az ajtón az írás.
- Hol lehet? Sürgősen látnom kell - mor-molta. - Amilyen megszállott - villant meg Kata fejében a mentő gondolat -, biztosan dolgozik.

A lány megkerülte a házat. Egyenesen István fazekas műhelye felé tartott.

- Itt vagy? - kérdezte fojtott reménnyel, de fiatalosan csengő hangon.

Kis idő múlva, egy hang így felelt:

- Gyere be, nyitva van.
- Sejtettem, hogy itt megtalállak.
- Nem úgy tűnik.
- De igen.
- Legyen - vonta meg a vállát a fiú. - Mi-ben segíthetek? - kérdezte.
- A kulcs...
- Már megint elhagytad?
- Nem, csak nem találom.

Erre fagyos csend lett. István fazekasmű-helye felett, ahol gyakran a katlan füstje festi az eget, az idő is megállt.

- Gyere velem, kérlek... - tört ki Katából a vágy.

- Nem lehet, te is tudod.
- Szeretsz?
- Igen..
- Akkor?
- Maradj te itt velem.

- Nem tehetem, mert jobban szereted ezt a sáros, ronda agyagot - mondta ki sérel-mét a lány. - Nem kellene csak ennek az utálatos, szürke agyagnak élned - pana-szolta.

István nem ilyen látogatásra vágyott.
- Tudod is te, hogy mi az élet! - szólt a lányra keserűen.

Mint akit darázs csíp meg, Kata felszisz-szent:

- Utálom ezt az egészet - kiáltotta, s neki-rontott az asztalnak, amelyen - mint lázas beteg a vizes lepedőben - egy letakart, kar-csú váza állt. Hűsült, hogy a hirtelen szára-dástól el ne szakadjon.

- Ne tedd! - kiáltotta István, de már késő volt.

A váza darabokra tört szét a műhely padlóján. Egy darab éppen a Kata lába elé esett:

- Szeretlek - ez állt rajta.
- Mit tettem? - sikoltotta a lány, és úgy érezte, menekülnie kell.

Fejvesztve futott hazáig. Otthon az ajtót magára csapta. A csattanás után pattogós hang ütötte meg a fülét. Az hozta vissza a valóságba. A padlón az ajtózárból kiszö-kött kulcs táncolt.

- Hogy-hogy, ez itt?
Hirtelen kívülről is kopogtatást hallat-szott. Odalépett az ajtóhoz. Erőt vett ma-gán és kinyitotta.

- Szia, Kata! - köszönt a lányra István.
- Mit szeretnél? - kérdezte az szomorúan.
- Tudod, a kulcs... A szobád kulcsa...
- Mi van vele?
- Gondoltam, lehet, hogy az ajtóban van.

Józsa Ildikó

Palló Imre Művészeti Szakközépiskola

NAGY FERENC

Toborzó (ÉNEK)

Boldogan

Erdő, mező, virág, madár a jó Istenhez eltalál -
Szívünk is, lásd, feléje tart: dalold velünk, pajtás, e dalt!
Vasárnapi iskolások, rajta, nosza hát,
Álljunk össze, s úgy hallgassuk Jézus jó szavát,
S szíveinkben a vasárnap hogyha felragyog:
Szíveinktől megszépülnek a hétköznapiak ...

Bonyodalmak

*Egy autó robogott be, s egy
Macska, mellette bolha megy
Kigondolt, lassú léptekkel,
S lemarad pár méterrel.*

*Hirtelen nesz hallszik ott,
Hol eddig macska dorombolt,
Ki más lehetne ily fránya,
Hát persze, a helyi kánya.*

*Szól a kánya: „ Maradj kinn,
A szikla csonka ormain.”*

*Telik az idő, évnyi hossz,
A kányavilág nagy káosz,
S mindenért ki megfizet,
ihat az egy csepp vizet.*

Tófalvi Előd

Baczkamadarasi Kis Gergely
Református Kollégium

PÁLL LAJOS MESÉI

A LEGSZEBB TÁNYÉR

Katica még iskolás leányka volt, két felé omló fekete hajjal, s ha mosolygott, orcáin olyan gyönyörűséges gödröcske jelent meg, hogy még a cseresznyék is mélyvörösre pirultak, ha valaki rájuk nézett. Ha sepregetett, énekelt hozzá. Ha mosogatott, olyan jókedvvel végezte, mintha a réten lepkét kergetne, s a barna róka-lepke ott lebegne állandóan az arca előtt. Nem is ismert Katikának mást, csak örömet meg táncot. Néha fölkapta a seprűt, s ha senki se látta, máris számolni kezdett: „egy-ke-há... egy-ke-há”... s forgott a keringő ritmusára. Szép kék ruhája úgy repült körötte, mint a szélben elszabadult virág.

Édesanyja ott ült egész nap a festékes tálkák előtt, mert mondanom sem kell, Katica szülei fazekasok voltak, és festette a virágokat a kancsókra, a tányérokra és a kantáros fazekakra. Néha ki egyenesítette derekát, megroppantotta vállát, mert bizony hosszú a nap egy helyben ülni, még ha akármilyen szép munkát is végez az ember. Arcáról a pirosság megszökött, csak homloka közepén jelent meg egy árok, mintha vízmosás szelte volna át a gyönyörű rétet.

Nem tudni, mit gondolhatott Katica, aki csak vette a kicsi széket s odaült az édesanyja festékes asztalához, úgy tett, mint ő, forgatta kezében a tányért, megnézte, hol van hátul az akasztója, majd ecsetjét kék festékbe mártva tulipánt rajzolt a tányér közepébe, rózsákat körbe és zöld levelekkel koszorúzta az egészet. Neki nagyon tetszett, de édesanyja rápillantva munkájára, csak annyit mondott:

- No, próbáld meg még egyszer.

Már túl volt a tizedik tányéron is, mikor kezdte érezni a hátát, fölállni készült, de szólt az édesanyja:

- Katica, Katica, még nem festetted meg a legszebbet!

Még elkészült néhányval.

- Hagyd abba! - mondta az édesanyja -, holnapra szebbre sikerülnek.

Másnap már korábban ott ült a székén:

- Addig festek, amíg megfestem a legszebbet - gondolta magában -, addig nem hagyom abba.

Így ment ez harmad nap, negyed nap, a tányérok szaporodtak, a tulipánok kecsesen ringatóztak, s a megkérdezték, megvolt a válasza:

- Még nem festettem le a legszebbet.

Múltak a napok, inkább kíváncsiságból kérdezte meg a mellette pingálós édesanyját:

- Meddig kell festeni, míg megfestjük a legszebbet?

Édesanyja felnézett a munkájából, kicsit távolabb emelte tekintetét, mintha valaki az ablakon túlról megszúgná.

- Nem tudom, Katica, látod még én sem festettem meg a legszebbet - s azzal már vette is a kezébe az újabb edényt.

Katica Nem értette.

- Hogy még ő se...? - gondolta -, de én meg fogom festeni még azért is!

Kint szél indult. Megzörgette az ablakot feleletül.

LUSTA SÁNDOR

Kalonda tetején, hol a korondi gyermekek is úgy látják, hogy ujjukkal is elérjük az eget, élt egy öregember meg egy öregasszony s egy Sándor nevű rettenetesen lusta legényke. Nem is lett volna semmi panaszkodni az öregeknek, ha a drágalátos fiuk csak egy kicsit is többet mozgott volna. De az annyira lusta volt, hogyha a legyek az orrára repültek, addig ültek ott, míg meg nem unták. Úgy, hogy sokszor úgy elleptek az arcát, mint nyáron az emberek a tengerpartot. Egy más hegyén- hátán, de ott voltak.

Már semmire sem lehetett erőltetni Sándort.

Egyik este az apja rosszul érezte magát, kiküldte a fiát az udvarra fáért. Hát Sándor kimenni kiment ugyan, de vissza nem jött. Hajnal felé, amikor az apja a halálát érezte, kiküldte az öregasszonyt.

- Menj, Méri, szóljál annak a gyerekeknek, jöjjen be, ha még látni akar élve.

Ment is az öregasszony, de hiába. Várták, várták Sándort, de nem jött. Ekkor az apja megátkozta, legyen bükkfa belőle, s addig maradjon fa, míg meg nem jön az esze. Másnap, mikor az öregemet temették, egy szép fiatal bükkfa állt a fásszín mellett. Senki sem sejtette, hogy Sándor az.

Aztán telt-múlt az idő. Az öregasszony is meghalt, a fásszín pedig elporladt.

Egyik télen favágók jártak arra, s meglátták a szép fiatal fát. Percek múlva már ott volt a szánon. Még ez is nagyon tetszett Sándornak, mert már megunt, hogy az erős szelekben hajlítgatni kelljen a derekát. Vitték, vitték a nagyokat fűjtató lovak be a falu felé. De hát olyan szép egyenes fa volt, hogy sajnálták tűzre tenni. Félretették az eresz alá száradni szerszám-fának. Ott hevert Sándor őszig az eresz alatt. Nap nem sütötte, eső nem verte, őszire jól kiszáradt. Jött a gazda s rokkát faragott belőle. Ott forgott egész nap az öregasszony lábánál. Forgott, forgott, hogy bele-szédült, de úgys újra kellett kezdeni. Még ráadásul a vénasszonyos pletykát is hallgatta egész nap.

Egyszer, amikor már nem bírta tovább, elsőhajtotta magát.

- Ha még egyszer ember lehetnék, bizony tudnám, mint csináljak!

Még ki sem pergette az utolsó szavakat, roppant egyet, roppant kettőt, s azzal gyönyörűséges legény-nyé változott.

Mondják azóta is, hogy sosem késő meggondolni a jót, s aki ezt tudja, nem is tehet jobbat.

Itt a vége, fuss el véle, de a végét ne felejtsetek el!

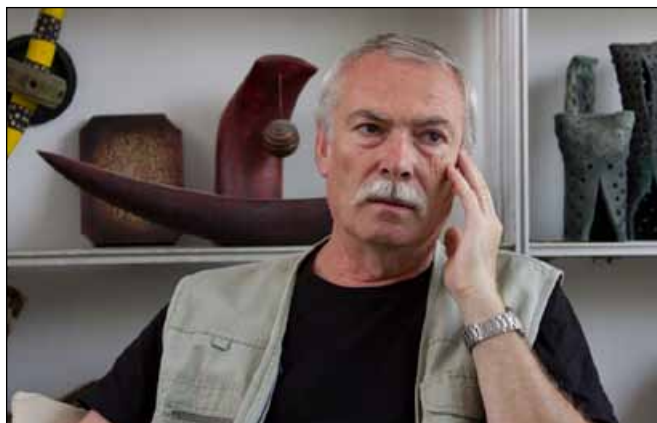
LAUDÁCIÓ

XXI században szemtanúi vagyunk a globalizáció ártalmainak. Egyre inkább ideje múlttá válik a közösségért való tenni akarás, mind nagyobb méreteket ölt az élő környezet szennyezése, pusztítása, s a nagyhatalmú média ontja a butító szennyt, az agressziót, és lassan kiszorítja a becsületet, a szeretetet, a jóságot, a szépet és az Istenben való hitet. Ilyen körülmények közt mind többen reményvesztetteké válunk, mert tudatában lehetünk annak, hogy milyen jövő elé nézünk. De hála az Istennek a nagy káoszban feltűnnek olyan emberek is, akik bátran megállják a kiáltanak és cselekednek is.

Szűk hazánkban, Erdélyben Bőjte atya szegény, árva- és utcagyerekeket ment meg a szeretetotthonokban, iskolát és otthont biztosít számukra. Van egy Berszán atya is, aki csángó gyerekeknek teszi lehetővé, hogy megőrizze anyanyelvüket, nemzeti tudatukat, kultúrájukat. A Sóvidéken is van egy ember, aki tisztán látja, hogy a mindennapi küzdelmes munkán és pénzkereseten kívül szükségünk van a szépre, annak hirdetésére és ápolására. Tudja, hogy ahol a szépség szeretete megkapaszkodik, ott békességet, jóságot, megnyugvást, tiszteletet találunk.

A mai embernek erre nagy szüksége van. Ilyen Korondon Józsa János, aki nemcsak népi kerámiával, hanem porcelánfestéssel, fotókerámiával is foglalkozik, miközben a poszthabán kerámiát is próbálja újraéleszteni. Újító, kísérletező ember. Ezek mellett évtizedeken át szakértelemmel gyűjt mindent, amit elődeink tudásukkal és két kezükkel alkottak és teremtettek.

A nyár elején Ambrus Lajos író barátom megkért, hogy, ha időm engedi, térjek be hozzá, mert meglepetést tartogat számomra. Amikor feltárta titkát, nem hittem a szememnek. Kértem tőle, hogy kerültek ide ezek a művészi alkotások. Akkor mondta el, hogy Józsa János keramikus ez a komoly képzőművészeti gyűjtemény, amelyet a Korondi Firtos Művelődési Egyletnek akar adományozni. Segítsek a válogatásban, a szakmai leltározásban. Örömmel vállaltam. Meghatottan tartottam kezemben egykori tanáraink, Bordi András, Incze István, Piskolti Gábor, Izsák Márton ismeretlen munkáit. De feledhetetlen élmény volt számomra a nagy magyar modern képzőművészek alkotásait kézbe venni és nézegetni. Ez a lehetőség csak a múzeumok egyes munkatársainak adatik meg. Korondon Barcsay Jenő, Szőnyi István, Csók István, Berényi Róbert, Fényes Adolf, Iványi-Grünwald Béla, Nagy Imre, Cziffer Sándor munkáival is találkozhattam.

Vinczeff László

Nem mindennapi eseményről van szó. Egy óriási tettről. Nincs tudomásom, hogy Erdélyben ilyen nagy gyűjteményt önzetlenül felajánlottak volna városnak vagy községnek. Sok működő múzeumnak nincs az adományhoz fogható képzőművészeti gyűjteménye. Kérem önöket és a község vezetőségét, hogy tegyenek meg mindent, hogy ezek az alkotások méltó helyre kerüljenek, ahol minden feltétel megvan a műtárgyak tárolására, kiállítására, megőrzésére és a megfelelő népszerűsítése által a további bővítésére is.

Ha ez sikerül, Korond lesz az első erdélyi helység, ahol létrejön az első magyar kortárs művészeti gyűjtemények képtára, s Korond nem csak kerámiájáról lesz híres, hanem ez adományból kifejlődő képzőművészeti gyűjteményéről is. Páll Lajos életműve is arra kötelez, hogy a festő-költő szülőfalujában egy valóságos képzőművészeti oázis jöjjön létre valamennyi szépen gyönyörködni vágyó számára.

Kedves Józsa János!

Amikor a magyar kultúra napja alkalmából átadom a Firtos Művelődési Egylet elnöke megbízásából a Sóvidék Kultúrájáért díjat, őszinte nagyrabecsüléssel kívánom, hogy Isten áldjon meg ezért a nemes cselekedetért. Önzetlen példamutatásod talán követőkre talál. Lámpást emeltél a magasba, hogy világítson az a jó embereknek.

Vinczeff László festőművész,
a Magyar Művészeti Akadémia tagja

MOLNOS ZOLTÁN PILLANGÓI

A híres kínai tanmese szerint Csoung Csou álmaiban egy pillangó volt, és miután felébredt, nem tudta eldönteni, ő álmodja-e a pillangót, vagy a pillangó álmodja őt. Molnos Zoltán festményei vászonra varázsolt álmok, melyek Csuan-Ce pillangójához hasonlóan szárnyra kelnek a képzelet univerzumában, és álmodják tovább a festőt, az egész világot. Ez a szürrealizmus lényege is egyben, a nagy titka pedig az, hogy közel százéves múltja során mindig képes volt megújulni, átlényegülni, mert mindig akadtak jeles képviselői, akik az álmot álmodták tovább: így miután megszületett a világháború borzalmainak utórezgése, túlélt egy második világháborút, egy hosszú diktatúrát, majd megújult lendülettel érkezett meg egy új évszázadba. Ez a fejlődéstörténet megtalálható Molnos Zoltán eddigi életművében is: szorongás és derű, bánat és humor, szépség, meghökkentő asszociációk, groteszk korrajz, különös fényekkel megkomponált portrék. A szürrealizmus párizsi kiskocsmákból és műtermekből kiröppent pillangói egy ideje Székelyföldön tartanak pihenőt, hogy aztán új színekben pompázva röpjeljenek tovább, a világ négy égtája felé.

Páll Szilárd

KÉPTÁR KORONDON

- Képzőművészeti alkotások a Józsa János-adományból -

Szőnyi István - Tehenek (olaj)

Mikola András - Virágzó fák (olaj)

Kádár Béla - Az anya (tempera)

Kádár Géza - Ősz nagybányán (olaj)

Szécsi András - A Táj (olaj)

Incze Isrtván - A táj (olaj)

Paál Albert - Nagybánya (olaj)

Berényi Róbert - Akt (olaj)

Nagy Imre - Életkép (olaj)